

د اصول حديث عظيم او مشهور كتاب

اختصار علوم حديث

تاليف : اسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقي
رحمه الله

المتوفى (٧٧٤)

Ketabton.com

پښتو ژباړه تحقيق و تخريج : عامر حسن

اولنی قسم: صحیح

د صحت او ضعف په اعتبار سره د حدیث تقسیم

ابن الصلاح فرمایي: پوهه شه الله دی ما او تا دواړو ته د پوهه عطا کړی چی د اهل حدیثو په نزد حدیث صحیح حسن او ضعیف (دری قسمونه) لری

زه (ابن کثیر) وایم که دا تقسیم د نفس امر په نسبت سره وی نو د حدیث دوه قسمه دی صحیح یا ضعیف او که د محدثینو د اصطلاح په لحاظ سره وی نو د محدثینو په نزد د حدیث اقسام ددی نه زیات دی لکه مونږ همدا وس ددی وضاحت وکه او نورو علماو هم ددی خبری وضاحت کړی دی

د صحیح حدیث تعریف

ابن الصلاح فرمایي صحیح حدیث هغه مسند حدیث ته وایی چی د هغی سند د عادل او ضابط راویانو د سند سره تر اخر پوری متصل وی او شاذ او معلول نه وی بیا هغه ددی تعریف فواید بیان کړی دی او پدی سره یی د مرسل منقطع معضل شاذ او کوم کی چی علت قاده وی یا د کوم په راوی چی جرح وی ددی ټولو نه احتراض کړی دی هغه فرمایي دا هغه حدیث دی چی ددی په صحت بانندی د اهل حدیثو مابین کی هیڅ اختلاف نشته

هغوی ددی اوصافو په وجود او بعضی شرایط کی لکه د مرسل په قبولیت کی اختلاف لری

زه وایم د صحیح حدیث د تعریف خلاصه داده چی چی هغه د رسول الله پوری یا

اخر پوری که صحابی وی یا د هغه نه لاندی بل راوی د هغه پوری په متصل سند سره رسیدلی وی او عادل راوی د عادل او ضابط د ضابط څخه بیان کړی وی شاذ نه وی او په علت قاده سره معلول نه وی دا به کله مشهور وی او کله به غریب

د محدثينو نظرونه چونکه مختلف وی دی وچی نه هغوی بعضی سندونو ته اصح الاسانید ویلی دی

د احمد بن حنبل او اسحاق نه روایت دی چی الزهري عن سالم عن ابیه اصح الاسانید دی (صحیح ترین سند دی) (معرفة علوم الحديث: 54، والكفاية: (563 ت - 397 هـ).

د علی بن المدینی او عمرو الفلاس نه نقل دی چی محمد بن سیرین عن عبیده عن علی اصح الاسانید دی (معرفة علوم الحديث 54)

یحی بن معین فرمایي الاعمش عن ابراهيم عن علقمه عن ابن مسعود اصح الاسانید ديمعرفة علوم الحديث: 54.

د امام بخاری نه روایت دی چی مالک عن نافع عن ابن عمر اصح الاسانید دی [معرفة علوم الحديث: 53، والكفاية: (563 ت، 398 هـ)].

بعضو پدی کی اضافه کړی چی الشافعی عن مالک عن نافع عن ابن عمر اصح الاسانید دی
ځکه چی امام شافعی د امام مالک په شاگردانو کی جلیل القدر شاگرد دی

صحیح احادیث د ټولو نه مخکی چا راجمع کړی دی

د ټولو نه مخکی امام بخاری رحمه الله د صحیح حدیث جمع کولو لپاره متوجه شوی وو بیا د هغه شاگرد مسلم رحمه الله د هغه په نقش قدم باندی روان شو او دادوه کتابونه بخاری او مسلم د حدیث په کتابونو کی د ټولو نه صحیح ترین کتابونه دی

بخاری د مسلم نه غوره دی ځکه هغه پدی کتاب کی د حدیث روایت کولو لپاره دا شرط لگولی چی راوی به د خپل استاذ هم عصر وی او د هغه نه به یی سماع ثابت وی

امام مسلم دویم شرط ندی لگولی بلکی صرف په معاصرت باندی یی اکتفا کړی ده

ددی خای خخه د هغه اختلاف فیصله کیری چی د حاکم استاذ ابو علی نيسابوری او د مغرب بعضو علماو د قول برعکس صحیح بخاری په مسلم باندی غوره دی لکه دا د جمهورو قول دی

بیا دا خبره یاده کړه چی بخاری او مسلم دا شرط ندی لگولی چی هغوی به ټول صحیح احادیث روایت کوی خکه هغوی بعضی نورو احادیثو ته هم صحیح ویلی دی حالانکه هغه ددوی په کتابونو کی موجود ندی

لکه امام ترمذی د بخاری نه د هغه احادیثو د صحت قول نقل کوی چی بخاری کی نشته بلکی سنن وغیره کی دی

په بخاری او مسلم کی د احادیثو تعداد

ابن صلاح فرمایي د مکرر احادیثو سره سره په بخاری کی د احادیثو تعداد وه زه دوه سوه پینځه او یا دی او د تکرار نه بغیر څلور زره دی

او د صحیح مسلم ټولو روایات د تکرار نه بغیر څلور زره دی

په بخاری او مسلم باندی زیادات

حافظ ابو عبدالله محمد بن یعقوب بن الاخرم فرمایي د بخاری او مسلم نه ډیر کم صحیح احادیث پاتی شوی دی

پدی خبره کی ابن صلاح د هغه مخالفت کړی دی خکه حاکم په بخاری او مسلم دواړو باندی په ډیرو احادیثو کی استدراک کړی دی اگر چی بعضی استدراک کی کلام دی لیکن ډیر روایات د غبار نه خالی دی

زه (ابن کثیر) وایم پدی مناقشه او مخالفت کی نظر دی خکه چی حاکم بخاری او مسلم لره پداسی احادیثو ملزم کوی چی د هغوی په نزد د ضعیف راویانو یا علت د وجی لازم نه رایی

په بخاری او مسلم باندی ډیر کتابونه بطور تخریج لیکلی شوی دی

مثلا صحيح ابى عوانه صحيح ابى بكر اسماعيلى صحيح البرقانى صحيح ابى نعيم الاصبهاني وغيره پدى كتابونو كى مفيد اضافات او بهترين سندونه موجود دى

نور كتابونه چى د هغى مولفينو په هغى كى صرف د صحيح حديث د ذكر كولو التزام كړى دى
مثلا صحيح ابن خزيمة صحيح ابن حبان دا د حاكم د المستدرک نه بهتر دى ددى سندونه او متون هم صفا او بهترين دى همدارنگه په مسند د امام احمد كى هم داسى ډير سندونه او متون وجود لري چى د مسلم او بخارى د روايتونو برابر دى او په بخارى او مسلم كى نشته بلكى پدى كى بعضى داسى احاديث دى چى په سنن اربعه سنن ابى داود سنن ترمذى نسايى ابن ماجه كى هم نشته

دغه شان د طبرانى په المعجم الكبير او المعجم الاوسط مسند ابى يعلى مسند البزار نورو مسانيدو معاجم فوايد او اجزا كى داسى روايات موجود دى كومو ته چى ددى فن ماهرين د راويانو او علت د تحقيق نه پس صحيح ويلي شى ددى علماو دا اقدام صحيح دى اكر كه د دوى نه مخكى كوم محدث دپته صحيح نه وى ويلي

پدى كى مونږ د شيخ ابو زكريا يحيى النووى موافقت كړى دو د ابن صلاح مخالفت كړى دى
حافظ ضيا الدين محمد بن عبدالواحد المقدسى پدى باره كى يو كتاب المختاره ليكلي دى
ليكن دا مكمل ندى زمونږ د استاذانو څخه بعضى استاذانو (ابن تيميه) دپته په مستدرک حاكم باندې ترجيح وركړى ده

شيخ ابو عمرو بن الصلاح په مستدرک كى د حاكم په طريقى باندې كلام كړى دى هغه فرمايى

د صحيح په شرط كى حاكم اوږد قدم اغستى دى او پدى كى په حكم لگولو كى متساهل دى
بهتره داده چى په كوم حديث (باندې چى هغه د صحت حكم لگولى وى) كه د نورو امامانو له طرفه د هغى تصحيح ميلاو نشى نو ددى باره كى به درميانه لاره اختيار كړى شى

كه صحيح نه وى نو حسن به ضرور وى مگر كه هغى كى داسى علت ظاهر شى چى د هغى په وجه يى ضعف لازم راځى

زه وايم د حاكم پدى كتاب كى د حديث ډير اقسام دى

پدی کی صحیح روایات هم شته چی ډیر کم دی پدی کی داسی صحیح روایتونه هم شته چی بخاری او مسلم په خپلو کتابونو کی ذکر کړی دی او حاکم ته پته نشته پدی کی حسن ضعیف او موضوع روایات هم شته زمونږ استاذ ذهبی رحمه الله دا مختصر کړی دی (د هغی نوم دی تلخیص المستدرک) هغه دا ټول (صحیح حسن ضعیف او موضوع) روایتونو وضاحت کړی دی هغه په مستدرک کی د موجوده موضوع روایات په یو غټ کتاب کی راجمع کړی دی چی سل احادیث دی

موطا امام مالک

تنبیه

د امام شافعی دا قول ما ته د هیڅ یو علمی کتاب پته نشته چی د امام مالک د کتاب نه ډیر

صحیح وی

[أسنده ابن أبي حاتم في مقدمة الجرح والتعديل 12 / 1، والبيهقي في آداب الشافعي: 195، ... وابن حبان في المجروحين 41 / 1، وابن عبد البر في التمهيد 1 / 77.]

هغه دا قول د صحیح بخاری او مسلم د وجود نه مخکی کړی دی

پدغه زمانه کی ډیر کتابونه د حدیث باره کی لیکل شوی وو

ابن جریر ابن اسحاق د السیره نه علاوه نور کتابونه د ابو قره موسی بن طارق کتاب او مصنف د عبدالرزاق وغیره

چونکه د امام مالک الموطا ددی ټولو کتابونو څخه ډیر فایده مند وو اگر که پدی کی بعضی

کتابونه په مقدار او کثرت احادیث په اعتبار سره غټ وو

خليفة منصور د امام مالک نه مطالبه وکړه چی هغه خلک دده په کتاب راتولول غواړی نو امام

مالک دا خبره قبوله نکړه دا د هغه په کمال علم او انصاف باندي دلیل دی

امام مالک فرمایي نور علماو داسی شيان جمع کړی او په هغه روایاتو اطلاع لری چی مونږ ته

ی پته نشته

علماو د هغه کتاب الموطا ته ډیره توجه ورکړه او ددی په شرح کی ډیر کتابونه ولیکل چی په هغی کی د ټولو نه بهترین کتاب د شیخ ابو عمر بن عبدالبر رحمه الله دوه کتابونه التمهید او الاستذکار دی

دا سره ددی چی په موطا کی د متصل صحیح احادیثو نه علاوه مرسل او منقطع روایات او داسی بلاغات هم شته چی د ډیرو سند نه میلاویری

د سنن ترمذی او سنن نسایی باره کی د لفظ صحیح استعمال

امام حاکم او خطیب بغدادی دواړه د ترمذی کتاب ته الجامع الصحیح ویلی دی او دا د هغوی تساهل دی ځکه پدی کی ډیر منکر احادیث هم شته

ابو علی بن السکن او د خطیب بغدادی سنن نسایی ته صحیح ویل محل نظر دی او دا ویل چی دهغه شرط د مسلم د شرط نه سخت دی دا ناقابل تسلیم ده ځکه پدی کی ضعیف معلول او منکر روایتونه شته دی لکه مونږ په خپل کتاب الاحکام الکبیر کی د هغی باره کی تنبیه کړی ده

مسند امام احمد

د ابو بکر المدینی د مسند احمد باره کی دا ویل چی دا صحیح دی ضعیف قول دی ځکه پدی کی ضعیف بلکی موضوع احادیث موجود دی لکه فضایل مرو د عسقلان شهیدانو او د حمص سره نژدی د سری ځمکی باره کی احادیث لکه د محدثینو یو جماعت ددی وضاحت کړی دی د مسند احمد په مقابله کی د کثرت روایات او حسن سیاق په اعتبار سره هیڅ مسند نشته ددی باوجود د امام احمد نه پدی کتاب کی ډیر احادیث پاتی شوی دی بلکی دا هم ویل کیږی چی د هغه نه دوه سوو پوری صحابه روایات ندی رسیدلی د کومو احادیث چی بخاری او مسلم کی شته دی

کتاب خمسہ وغیره

دغه شان د حافظ ابو طاهر اصول خمسه یعنی یعنی د صحیح بخاری مسلم سنن ابی داود سنن ترمذی او نسایی باره کی دا ویل چی ددی په صحیح والی د مشرق او مغرب د علماو اتفاق دی د هغه تساهل دی چی ددی رد ابن صلاح وغیره علماو کړی دی.

ابن صلاح فرمایي: او ددی سره دا کتابونه (پینځه کتابونه) د مسانیدو نه لکه مسند عبدبن حمید مسند دارمی مسند احمد مسند ابی یعلی مسند البزار مسند ابی داود مسن حسن بن سفیان مسند اسحاق بن راهویه مسند عبیدالله بن موسی وغیره نه اعلی درجه لری ځکه د مسانید والا علما هغه روایات ذکر کوی چی د هر صحابی هغه روایات ذکر کوی چی هغوی ته رسیدلی دی

په بخاری او مسلم کی معلق روایتونه

شیخ ابو عمرو په بخاری کی د موجود معلق روایتونو باندی کلام کړی دی په صحیح مسلم کی ډیر معلق روایات شته لیکن ډیر کم دی ویل کیری چی صحیح مسلم کی ۱۴ معلق احادیث دی خلاصه داده چی کوم معلق احادیث امام بخاری د جزم په صیغه سره روایت کړی دی هغه د بخاری په نزد د قایل یا فاعل پوری صحیح دی او بیا به په نورو احادیثو کی تحقیق کولی شی پدی کی چی په صیغه تمریض سره کوم روایات دی د هغی نه نه صحت لازمیری نه ضعف ځکه په هغی کی بعضی احادیث صحیح دی او بعضی امام مسلم هم روایت کړی دی

په معلقاتو کی چی کوم احادیث صحیح دی هغه د باسند صحیح احادیثو درجی ته نه رسیری ځکه امام بخاری د خپل کتاب نوم الجامع المسند الصحیح المختصر ... اینخی دی

کله چی بخاری داسی وویي هغه مونږ ته بیان کړ فلانی ما ته بیان که یا ماته یی دا الفاظ ډیر ویلی دی نو د جمهورو په نزد به دا د متصل په حکم کی وی

بن صلاح د بعضی مغربی علماو څخه نقل کړی چی دا هم تعلیق دی دا امام بخاری د اعتماد لپاره نه ذکر کوی بلکی د استشهاد لپاره یی نقل کړی دی او کیدای شی چی دا یی مذاکری کی اوریدلی وی

امام ابن الصلاح پدی خبره باندی رد کړی او د حافظ ابو جعفر نه یی نقل کړی چی کله بخاری وقال لی فلان ووی نو دا روایت هغه د مناو له او عرض په طور سره اوریدلی وی ابن حزم چی د گانو باره کی د بخاری حدیث رد کړی کوم کی چی بخاری ویلی دی وقال هشام بن عمار نو د ابن حزم رد ابن صلاح پدی ډول کړی دی ابن حزم ته په ډیرو وجوهاتو سره غلطی لگیدلی ده ځکه دا روایت د هشام بن عمار نه ثابت دی

زه وایم دا حدیث امام احمد په مسند کی ابو داود په سنن کی برقانی په صحیح کی او نورو محدیثنو په متصل سند سره د هشام بن عمار او د هغه د استاذ صدقه بن خالد نه روایت کړی دی لکه مونږ په خپل کتاب الاحکام کی ددی وضاحت کړی دی

بیا ابن صلاح فرمایلی دیچی ټول امت دا دوه کتابونه صحیح بخاری او مسلم لره د قبول درجه ورکړی ده د یو څو احادیثو نه چی دارقطنی وغیره پری رد کړی دی

بیا ابن صلاح ددی نه استنباط کړی دی چی په بخاری او مسلم کی چی په حدثنا سره څومره احادیث بیان شوی دی هغه په قطعی طور سره صحیح دی ځکه دا امت د غلطی نه معصوم دی نو کوم شی ته چی امت صحیح ویلی دی په هغی عمل کول واجب دی او دا ضروری ده چی دا روایات په حقیقت کی صحیح وی او دا ښه استنباط دی

پدی مساله کی شیخ محی الدین النووی مخالفت کړی دی او فرمایلی چی دیته قطعی الصحت ویل صحیح ندی

زه وایم زه پدی مساله کی د ابن الصلاح ملگری یم هغه چی څه ویلی دی او د څه هدایت یی چی کړی دی همدا صحیح دی

ددی نه پس ماته زما د استاذ ابن تیمیه رحمه الله کلام میلاو شو چی د هغی مضمون دادی کوم حدیث چی ټول امت قبول کړی دی هغی ته قطعی الصحت ویل د ایمه کرامو نه نقل دی پدی کی قاصی عبدالوهاب شیخ ابو حامد قاضی طبری د شافعیانو څخه شیخ ابو اسحاق د

حنابله څخه ابن حامد ابو يعلى ابو الخطاب ابن الزاغوني او ددی پشان نورو علماو د احنافو
څخه شمس الايمه سرخسی څخه دا خبره نقل ده

ابن تيميه فرمايي

د اشاعره و د جمهور متکلمينو مثلا ابو اسحاق الاسفرايني او ابن فورک هم دا قول دی

هغه وایي او همدا د ټولو اهل حديث او سلف صالحين مذهب دی

دا خبره ابن الصلاح د استباط په طور کړی وه چی پدی کی هغه د دی امامانو سره موافقت
کړی دی

دويم قسم حسن

د جمهورو په نزد دا د صحيح پشان قابل حجت دی

په حقيقت کی نه بلکی د کتونکی په نظر کی دا قسم د صحيح او ضعيف په مابين کی دی لهذ
ددی فن په ډيرو ماهرينو باندي ددی تعريف مشکل شوی دی دا ځکه چی دا نسبتی معامله ده
ځکه یو شی د یو محدث په نزد جرح وی لیکن کله کله د هغه عبارت د جرح د بیانولو نه قاصر
وی

بعضی علماو ددی په تعريف بیانولو باندي ځان ستړی کړی دی

خطابی فرمایي د کوم سند چی معلوم او راوی یی مشهور وی

[معالم السنن 1/ 11. وهذا التعريف نقله الحافظ المزي في تهذيب الكمال 10/ 1.]

ابن صلاح وایي د اکثر حدیثونو دارو مدار پدی باندي دی جمهور علما دی لره قبلوی او عام

فقها دا په خپل دلایلو کی ذکر کوی زه وایم که د حسن تعريف دا وی چی د کوم چی سند

معلوم او راوی مشهور وی نو صحيح حديث خو هم دارنگه وی بلکی ضعيف هم داسی وی او

که په باقی کلام سره تعريف مکمل گرځی نو دا کلام چی اکثر حدیثونه حسن دی دا قابل قبول

ندی او نه دا اکثر علما قبلوی نه یی عام فقها په دلایلو کی ذکر کوی

د ترمذی په نزد د حسن تعریف

ابن صلاح فرمایي مونږ ته د ترمذی د طرفه روایت رارسیدلی دی چی هغه د حسن نه دا مراد اخلی

چی د هغی په سند کی متهم بالكذب راوی نه وی شاذ به نه وی او په دویم سند سره هم روایت [الجامع الكبير 6/ 251 (العلل).]

ابن کثیر وایی که دا د ترمذی نه روایت دی چی هغه دا خبره کړی ده نو کوم کتاب کی ده؟ او ددی سند چیرته دی او که ابن الصلاح دا خبره د ترمذی د کتاب الجامع نه مستنبط کړی وی نو دا صحیح نده ځکه هغه د ډیرو احیثو باره کی وایی دا حدیث حسن غریب دی مونږ دا صرف پدی سند سره پیژنو

د حسن نور تعریفونه

شیخ ابن الصلاح فرمایي بعضی متاخرینو ویلی دی کوم حدیث کی چی معمولی ضعف قابل احتمال وی هغه حسن حدیث دی او په هغی عمل کول درست دی ددی نه مراد ابن الجوزی دی

[الموضوعات 1/ 35، نکت الزركشي 1/ 310. قال السخاوي 1/ 65: ((هذا كلام صحيح في نفسه، لكنه ليس على طريقة التعريف)).]

بیا ابن الصلاح فرمایي دا ټول شیان مبهم دی پدی سره زړه ته اطمینان نه راځی ترمذی او خطابی چی کوم تعریف بیان کړی هغی سره د حسن او صحیح د یو بل نه جداوالی نه معلومیږی ما ددی په بحث او تحقیق کی ډیر غور فکر وکه اخر ماته دا واضحه شوه چی حسن په دوه قسمه دی

اول هغه روایت چی د هغی په سند کی داسی مستور راوی وی چی ثقه توب یی نه وی ثابت لیکن هغه کثیر الخطا غافل او متهم الکذب هم نه وی ددی حدیث متن یا مفهوم په بل سند سره هم روایت وی دغه شان دا روایت نه شاذ وی نه منکر

بیا ابن صلاح فرمایي د ترمذی کلام پدی باندی محمول دی زه وایم مونږ چی څه بیان کړل د هغه په وجه دا کلام په هغی باندی حمل کول ممکن ندی

دويم د كوم حديث راوى چى په صدق او امانت سره مشهور وى البته په حفظ او اتقان كى د صحيح حديث د راويانو درجى ته نه وى رسيدلى د هغه منكر رواياتو ته چا منكر نه وى ويلي او نه دا روايت شاذ او معلول وى ابن الصلاح فرمايى د خطابى كلام پدى باندې محمول دى ابن الصلاح فرمايى مونږ چى څه بيان كړل په هغى سره د خطابى او ترمذى په كلام كى تطبيق راځي

ابن الصلاح فرمايى د يو حديث په ډيرو سندونو سره وارديدل ددى دليل ندى چى دا حديث به حسن وى ځكه حديث د الاذنان من الراس لكه دا حديث

ځكه د ضعيف درجى مختلفى دى ددى نه بعضى ضعف د متابعت په وجه نه زاييله كيږي لكه شديد ضعف والا روايت تابع وى او كه متبوع دى سره هيڅ اثر نكيږي لكه د كذابين او متروكينو روايت (په هر لحاظ سره مردود دى) البته بعضى ضعف په متابعت سره زاييله كيږي كله چى راوى سى الحفظ وى يا حديث مرسل وى نو پدى وخت كى متابعت فايده وركوي او حديث د ضعف د كندى څخه د حسن يا صحيح درجى ته رسيږي والله اعلم

د حسن حديث په پيژندلو كى ترمذى اصل دى

ابن الصلاح فرمايى د حسن حديث په پيژندلو كى ترمذى اصل دى هممهغه دى لره شهرت وركړى دى او دا (حسن حديث) د نورو علماو (يعنى) د ترمذى د ستاذانو مثلا احمد بن حنبل او بخارى په كلام كى موجود وو دغه شان د وروستنو علماو په كلام كى هم ددى وجود شته لكه دارقطنى وغيره

سنن ابى داود د حسن حديث د مصادر و څخه دى

ابن الصلاح فرمايى د حسن حديث د مصادر و څخه ابو داود هم دى مونږ ته د ابو داود رحمه الله څخه روايت رارسيدلى دى چى هغه فرمايى ما پدى كتاب كى صحيح د هغه مشابه او قريب روايات ذكر كړى دى

[هذا النص الذي يذكر في كتب المصطلح بلفظ: ((ذكرت فيه الصحيح وما يشبهه وما يقاربه)). لم نجده في رسالة أبي داود إلى أهل مكة المطبوعة مع مقدمة بذل المجهود 1/35، ولا في المطبوعة بتحقيق الدكتور محمد لطفي الصباغ، على الرغم من تظافر العديد من كتب المصطلح على نسبه إلى الرسالة. انظر: التقييد والإيضاح: 55، وفتح المغيث 1/77، وكشف الظنون 2/1005.]

کوم احاديث چی شدید الضعف وو د هغی وضاحت می کړی دی او د کومو احادیثو باره کی چی ما سکوت کړی دی هغه صالح دی بعض احادیث د نورو نه ډیر صحیح دی

[رسالة أبي داود إلى أهل مكة 1/35 مع بذل المجهود. وفي نص الرسالة التي ساقها السيوطي بسنده في كتابه البحر الذي زخر 3/1117. وانظر: النفع الشذي 1/208، ونكت الزركشي 1/336 - 342.]

ابن الصلاح فرمایي: او د ابو داود څخه نقل دی چی هغه د خپل علم مطابق په هر باب کی صحیح احادیث بیان کړی دی

زه (ابن کثیر) وایم: د ابو داود څخه نقل دی چی هغه فرمایي: د کوم روایت باره کی چی زه چپ پاتی شم هغه به حسن وی.

ابن الصلاح فرمایي: نو کوم حدیث چی په سنن ابی داود کی د جرح نه بغیر موجود وی او په صحیحینو کی هم هغه وجود نلری نه ورته چا صحیح ویلی وی نو هغه به د ابوداود په نزد حسن وی.

زه (ابن کثیر) وایم: د ابو داود (رحمه الله) څخه په سننو کی ډیر احادیث مروی دی، بعضی روایتونو کی دومره کلام موجود دی چی نورو کی نشته

ابو عبید الاجری یو مفید کتاب لیکلی دی چی په هغی کی هغه د ابو داود (رحمه الله) څخه د جرح تعدیل او تصحیح او تضعیف باره کی سوالونه کړی دی چی د هغی څخه بعضی احادیث او راویان دی کوم چی هغه په خپل سنن کی ذکر کړی دی دی وچی نه د ابو داود دا قول ((د کوم حدیث نه چی زه سکوت اختیار کړم هغه به حسن وی)) ددی نه څه مراد دی؟ ایا ددی نه صرف په سنن ابی داود کی سکوت مراد دی که مطلقا؟ دی لپاره تنبیه او بیداریدل ضروری دی

د بغوی کتاب (المصابیح)

ابن الصلاح فرمایي: بغوی چی په خپل کتاب المصابیح کی دا خبره ذکر کړی ده چی صحیح حدیث هغه دی چی بخاری یا مسلم یا دواړو نه یو روایت کړی وی او حسن حدیث هغه دی چی ابو داود ترمذی او ددی پشان نورو علماو روایت کړی وی. [مصباح السنة 2/1 و 189].

دا ددی خاص اصطلاح ده چی د بغوی نه علاوه بل چا نه ده ذکر کړی.

نووی ددی اصطلاح په وجه په بغوی باندی رد کړی دی ځکه ډیر داسی روایات منکر دی (چی سنن کی موجود دی)

د سند د صحت په وجه د حدیث صحت لازم نه راځی

ابن الصلاح فرمایي: په یو سند باندی په ظاهر کی د صحیح یا حسن حکم لگولو سره په متن باندی د صحیح یا حسن حکم لازم نه راځی ځکه متن شاذ یا معلول کیدای شی.

د ترمذی یو حدیث باره کی (حسن صحیح) ویل

ابن الصلاح فرمایي: د ترمذی دا ویل چی هذا حدیث حسن صحیح مشکل دی ځکه ددوه حالتونو په یو حدیث کی راجمع کیدل ناممکن دی بعضی دا وایی: چی حسن صحیح د دوه سندونو په لحاظ سره دی ۱ حسن ۲ صحیح

زه (ابن کثیر) وایم: دا پدی وجه مردود دی چی ترمذی د بعضی احادیثو باره کی وایی: دا حدیث حسن صحیح غریب دی مونږ صرف پدی سند سره دا پیژنو.

بعضی وایی: چی دا حدیث د متن په لحاظ سره حسن او د سند په لحاظ سره صحیح دی.

پدی کی هم نظر دی ځکه امام ترمذی د جهنم د صفت د حدود او قصاص وغیره احادیثو باره کی همدرانگه کلام کوی.

زما په نظر کی ظاهر داده چی هغه حسن په صحیح کی او صحیح په حسن کی ورننباسی پدی لحاظ سره هغه چی کوم حدیث ته حسن صحیح وایی هغه د هغه په نزد د حسن نه بره او د

صحيح نه لاندی درجه کی وی او د هغه کوم حدیث ته صرف صحیح ویل د حسن صحیح په مقابلی کی ډیر قوی دی

والله اعلم

دریم قسم ضعیف حدیث

ابن الصلاح فرمایی: په کوم حدیث کی چی د صحیح یا حسن سابقه مذکور شروط موجود نه وی هغه به ضعیف وی

بیا هغه د ضعیف احادیثو د تعداد او د صحیح حدیث د یو یا زیات شرایطو د عدم وجود په اعتبار سره د ضعیف مختلف اقسام ذکر کړی دی

پدی لحاظ سره د ضعیف حدیث اقسام دادی موضوع مقلوب شاذ معلل مضطرب منقطع معضل وغیره

۴ څلورم قسم مسند

حاکم فرمایی: مسند هغه حدیث ته وایی چی سند یی نبی علیه السلام ته رسیدلی وی.

خطیب بغدادی فرمایی: د کوم سند چی اخیر پوری متصل وی الکفاية (58 ت - 21 هـ)، والجامع لأخلاق الراوي / 2 .189..

ابن عبدالبر فرمایی: کوم روایت چی د نبی علیه السلام نه مروی وی برابره ده که متصل وی یا منقطع. التمهيد / 1 / 21.

دا دری اقوال دی.

۵ پینځم قسم متصل

ديته موصول هم وايي دا روايت د ارسال او انقطاع منافي دي او هغه ټول احاديث ددي په مفهوم كې شامل دي چي نبي عليه السلام ته مرفوع وي صحابي باندي موقوف وي يا لاندي كوم راوي ته په متصل سند سره رسيدلي وي

۶ شپږم قسم مرفوع

كوم روايت چي د نبي عليه السلام طرفته منسوب وي برابره ده كه قول وي يا فعل متصل وي اي منقطع يا مرسل.

خطيب رحمه الله ددي نه انكار كړي دي چي مرسل مرفوع نشي كيداي هغه وايي مرفوع هغه حديث دي چي د نبي عليه السلام څخه صحابي بيان كړي وي.

۷ وم قسم موقوف

په مطلق طور سره موقوف حديث هغي ته وايي چي د صحابي سره خاص وي د صحابه نه پس خلكو باندي ددي اطلاق د قيد نه بغير نه كيږي (مثلا فلاني دا حديث په ابن سيرين تابعي باندي موقوف كړي دي)

ددي سند متصل او غير متصل كيداي شي ډير فقها او محدثين ديه اثر وايي

ابن الصلاح د خراسانيانو طرفته دا خبره منسوبوي چي هغوي موقوف حديث ته اثر وايي

ابن الصلاح فرمايي: مونږ ته د ابو القاسم له طرفه خبر ميلاو شوي دي چي هغه فرمايي كوم روايت چي د نبي عليه السلام له طرفه وي هغي ته خبر وايي او كوم چي د صحابي له طرفه وي هغي ته اثر وايي

دا د امام شافعي قول دي

الرسالة للإمام الشافعي الفقرات (597) و (1468) -

زه وایم دی وجی نه په کوم کتاب کی چي د نبي عليه السلام احاديث او د صحابه و اثار وي هغي ته علما السنن والاثار نوم گدی

لکه طحاوی ته السنن والاثار او بیهقی ته السنن والاثار ویل

۸ اتم قسم مقطوع

دا هغه روایت ته وایی چی په تابعینو باندی موقوف وی برابره ده که قول وی یا فعل دا د منقطع نه علاوه بل شی دی

د امام شافعی او طبرانی په عبارتونو کی په منقطع باندی د مقطوع اطلاق شوی دی

[قال ابن حجر 2/ 514: ((عنى به الدارقطني والحميدي، فقد وجد التعبير في كلامهما بالمقطع في مقام المنقطع. وأفاد شيخنا - أي: العراقي- في منظومته: أنه وجد التعبير بالمنقطع في كلام البريدي في مقام المقطوع على عكس الأول ...)).]

ابن الصلاح د صحابه دی قول ته چی مونبر به داسی کول یا مونبر به داسی ویل پدی باندی بحث کړی دی چی که صحابی دا کار د نبی علیه السلام زمانی ته منسوب نکړی نو دا به موقوف وی او که د نبی علیه السلام زمانی ته ددی نسبت وکړی نو ابو بکر البرقانی د خپل استاذ ابو بکر الاسماعلی څخه نقل کوی چی دا هم د موقوف د قسم څخه دی

حاکم رحمه الله دیته مرفوع وایی ځکه دا د نبی علیه السلام په اقرار باندی دلالت کوی او ابن الصلاح همدی خبری ته ترجیح ورکړی ده

ابن الصلاح فرمایی او ددی څخه د صحابی دا قول مونبر به پدی باندی څه باک نه گنږه یا خلکو به داسی کول یا داسی به یی ویل یا د نبی علیه السلام په زمانه کی به داسی ویل کیده دا ټول د مرفوع اقسام دی

د صحابی دا ویل چی مونبر ته دا حکم شو وو یا مونبر ددی څخه منع کړی شوی وو

د محدثینو په نزد دا مرفوع دی او دا د اکثر علماو قول دی یو جماعت چی هغی کی ابوبکر الاسماعیلی هم دی ددی مخالفت کړی دی

وكذلك أبو بكر الصيرفي من الشافعية، وأبو الحسن الكرخي والرازي من الحنفية، وابن حزم والغزالي وجماعة من الأصوليين، وأكثر مالكية بغداد، وحكاه إمام الحرمين عن المحققين، وذكر الزركشي أنه قول إمام الحرمين، بل حكى ابن فورك وسليم الرازي وابن القطان والصيدلاني: أنه الجديد من مذهب الشافعي وكذا نسبة المازري إلى أحد قولي الشافعي. انظر: البرهان 1/ 649، والمنحول: 278، والتبصرة في أصول الفقه: 331، وإحكام الأحكام 2/ 87، والإبهاج 2/ 328، والبحر المحيط 4/ 375، وشرح التبصرة

والتذكرة 1/ 235، ونكت ابن حجر 2/ 523، وشرح السيوطي: 149، وهو الخلاف نفسه الذي يأتي في قول الصحابي: ((من السنة كذا...)). وانظر: نكت ابن حجر 2/ 520.

دغه شان د صحابي دا ويل دا د سنت څخه ده او د انس رضي الله عنه دا ويل چي بلا ته حكم شوي وو چي د اذان الفاظ دوه دوه ځل وواي او د اقامت الفاظ يو يو ځل دا هم د مرفوع په حكم كي دي

ابن الصلاح فرمايي: دا ويل چي د صحابي تفسير د مرفوع په حكم كي وي دا هله چي د هغه په تفسير كي د ايت د نزول سبب بيان شوي وي

که د صحابي څخه يو تابعي يو حديث حديث مرفوعا بيان کړي يا ووايي ينميه (نبي عليه السلام ته يي رسوي) دا الفاظ استعمال کړي نو د محدثينو په نزد به دا صريح مرفوع وي

۹ نهم قسم مرسل

ابن الصلاح فرمايي ددي اتفاقي حالت دادی چي يو مشر تابعي کوم چي د ډيرو صحابه وو سره ميلاو شوي وي د هغوي سره د ناستي پاستي شرف ورته حاصل وي لکه عبیدالله بن عدی سعید بن المسیب او ددوي پشان نور چي کله ووايي نبي عليه السلام فرمايلي دي (نو دا به مرسل حديث وي)

ابن الصلاح فرمايي مشهور خو داده چي ټول تابعين پدي كي برابر دي البته ابن عبدالبر د بعضو علماو نه نقل کړي دي چي هغوي د کشرانو تابعينو مرسل احاديثو ته مرسل نه وایي

بيا حاکم رحمه الله مرسل د تابعينو سره خاص کړي دي

معرفة علوم الحديث 26

بلکي جمهور فقها او د علم اصول ماهرين پدي باندي د عام نظر کوي برابره ده که د د تابعي مرسل روايت وي يا د تبع تابعي وغيره

زه وایم ابو عمرو بن الحاجب النحوی په خپل کتاب مختصر فی اصول الفقه کی ویلی دی کله چی د صحابی نه علاوه بل څوک دا ووايي چی نبی علیه السلام فرمایلی دی نو دپته مرسل وایي

البته دا مساله چی مرسل حجت دی که نه ددی تعلق د علم اصول سره دی او مونږ په خپل کتاب المقدمات کی پدی تفصیلی خبره کړی ده

امام مسلم د خپل کتاب په مقدمه کی ویلی دی بیشکه زمونږ او د علمای حدیث په نزد مرسل حجت ندی مقدمه صحیح مسلم 1/ 24.

دغه شان ابن عبدالبر د محدثینو د یو جماعت نه ددی نقل کړی دی التمهید 6/ 1.

ابن الصلاح فرمایي: مونږ د مرسل باره کی دا ویلی دی چی دا ضعیف او ساقط احتجاج دی پدی باندی د محدثینو د یو جماعت اتفاق دی او خپلو کتابونو کی یی ددی تذکره کړی ده.

ابن الصلاح فرمایي: مرسل ته حجت ویل د یو جماعت لکه مالک ابو حنیفه او د هغوی د ملگرو قول دی.

التبصرة في أصول الفقه 326، والمحصل 2/ 224، شرح تنقيح الفصول 379، وإحكام الأحكام 2/ 112، والمجموع 1/ 60، وكشف الأسرار للنسفي 2/ 42، والإبهاج 2/ 112، والبحر المحيط 4/ 409. زه وایم: همداسی یو قول د امام احمد څخه هم مروی دی.

امام شافعی د سعید ابن المسیب مرسل احادیثو ته حسن ویلی دی خلک وایي چی امام شافعی ددی مرسل احادیثو تحقیق کړی دی او ددی سند ورته میلاو شوی دی

په کتاب الرساله کی د امام شافعی د کلام نه معلومیږي چی کله د مشرانو تابعینو مرسل حدیث په بل سند سره میلاو شی او دا سند هم مرسل وی یا د کوم صحابی یا جمهورو علماو قول ددی تایید کوی یا ارسال کونکی تابعی صرف د ثقاتو څخه ارسال کوی نو پدی حالت کی به ددی مرسل حجت وی البته د متصل حدیث درجی ته به نه رسیږي

امام شافعی فرمایي زمونږ د علم مطابق هیچا هم د مشرانو تابعینو نه علاوه د نورو تابعینو مرسل حدیث ندی قبول کړی

ابن الصلاح فرمایي د صحابه و مراسیل لکه د ابن عباس او ددی پشان د نورو صحابه مرسل روایات د متصل په حکم کی وی ځکه دوی د صحابه وو نه احادیث بیانوی او ټول صحابه عادلان دی ددی مجهول والی مضر ندی

زه وایم بعضو دبن صحابه د مراسیل په قبلولو اجماع ذکر کړی ده

ابن الاثیر وغیره ددی باره کی اختلاف ذکر کړی دی دا مذهب د استاذ ابو اسحاق الاسفراینی څخه نقل دی ځکه ددی خبری احتمال شته چی صحابه و به دا روایات د تابعینو څخه اغستی وی

ځکه اکابرو د اصاغرو او پلارانو د ځامنو څخه روایات اغستی دی لکه مخکی ددی باره کی تفصیل راروان دی

تنبيه حافظ بیهقی په خپل کتاب السنن الکبری کی هغه حدیث ته مرسل وایی چی یو تابعی د صحابی نه روایت کړی وی او د هغه نوم یی نه وی اغستی

که بیهقی دیته حجت نه وایی نو لازمی طور سره به د صحابی مرسل ته هم حجت نه وایی

۱۰ لسم قسم منقطع

ابن الصلاح فرمایي ددی او د مرسل د فرق باره کی ډیر مذاهب دی

زه وایم بعضی وایی چی کله د سند نه یو راوی وغورځیری یا د یو مبهم راوی اضافه وشي

د اولنی خبری مثال ابن الصلاح رحمه الله دا بیان کړی دی چی عبدالزراق د عن الزهری عن ابی اسحاق عن زید بن یثیع عن حذیفه په سند سره مرفوعا روایت کړی دی چی که تاسو ابو بکر خپل امیر وگرځوی نو دا قوی او امین دی

أخرجه: العقيلي 3/ 111، وابن عدي في الكامل 5/ 950 - ط دار الفكر و 6/ 542 ط دار الكتب العلمية، والحاكم في المستدرک 3/ 142، وفي معرفة علوم الحديث: 29، وأبو نعيم في الحلية 1/ 64، والخطيب في تاريخه 3/ 302، وابن الجوزي في العلل المتناهية: (405)

پدی کی دوه ځای انقطاع ده

۱ عبدالرزاق دا د سفیان نه ندی اوریدلی هغه دا د نعمان بن ابی شیبه څخه روایت کړی دی هغه د ثوری نه روایت کوی

۲ ثوری دا د ابو اسحاق السبعي نه ندی اوریدلی هغه د شریک نه او هغه د ابو اسحاق نه روایت کوی

هغه یو دویم مثال کی دا روایت بیان کړی دی ابو العلاء بن عبدالله بن الشخیر د عن رجلین عن شداد بن اوس په سند سره حدیث بیانوی چی نبی علیه السلام فرمایلی دی ای زما ربه زه ستا نه پدی معامله کی ثابت قدمی غواړم

وقد وقع الحديث في مسند أحمد 4/ 125، ومعجم الطبراني الكبير (7176) و (7177)، وحلية الأولياء 1/ 267 بلفظ: عن الحنظلي. في حين وقع في جامع الترمذي (3407) ومعجم الطبراني الكبير (7175) بلفظ: ((عن رجل من بني حنظلة))؛ لكن وقع في المعجم الكبير (7179): ((عن رجلين)). فالله أعلم بالصواب.

بعضی وایی چی منقطع د مرسل پشان دی او هر هغه روایت مرسل دی چی سند یی متصل نه وی مگر عام طور سره مرسل هغی ته وایی چی تابعی د نبی علیه السلام نه بیان کړی

ابن الصلاح فرمایي دا ډیر مناسب قول دی د فقهاو د یو جماعت په همدی باندی عمل دی او خطیب په خپل کتاب الکفایه کی دا ذکر کړی دی

ابن الصلاح فرمایي خطیب د بعضی علماو نه نقل کړی دی چی د تابعی یا د هغی نه پس د بل راوی قول یا فعل ته منقطع وایی

دا قول عجیب او غریب دی والله اعلم

۱۱ یوولسم قسم معضل

د کوم روایت د سند نه چی مسلسل دوه یا ددی نه زیات راویان پریوځوی هغی ته معضل وایی ددی څخه د تبع تابعی مرسل روایت هم دی

ابن الصلاح فرمایي ددی څخه د فقهاو دا قول هم دی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي
دی خطیب په خپلو بعضو کتابونو کی دپته مرسل ویلی دی او دا د هغه منهج دی چی
هر غیر متصل روایت ته مرسل وایی

ابن الصلاح فرمایي الاعمش د الشعبي نه بیان کړی دی چی د قیامت په ورځ به یو کس ته
وویل شی تا دا کار کړی دی؟ هغه به وایی نه نو د هغه په خوله به مهر ولگول شی (6) أخرجه من
هذا الوجه معضلاً الحاکم في معرفة علوم الحديث: 38.
ابن الصلاح فرمایي اعمش دا حدیث معضلاً بیان کړی دی ځکه دا شعبي د انس نه او هغه د
نبی علیه السلام نه بیانوی

اعمش په سند کی د انس او نبی علیه السلام ذکر ندی کړی لهذا مناسب داده چی دپته معضل
وویلی شی

بعضو دا کوشش کړی دی چی معنعن سند باندی د ارسال یا انقطاع اطلاق وکړی

صحیح او معمول به خبره داده چی معنعن روایت متصل او په سماع معمول وی پدی شرط
سره چی استاذ او شاگرد د یو بل معاصر وی او د تدلیس د عیب نه بری وی

شیخ ابو عمرو الدانی المقری پدی باندی د محدثینو اجماع ذکر کړی ده
قال الزركشي 2/ 23: ((ما نقله عن الداني وجدته في جزء له في علوم الحديث، فقال: ((وما كان من الأحاديث المعنعة التي يقول
فيها ناقلوها: ((عن)) ((عن)) فهي أيضاً مسندة بإجماع أهل النقل، إذا عرف أن الناقل أدرك المنقول عنه إدراكاً بيئاً)). وسبق
الزركشي إلى هذا العزو ابن رشيد في السنن
الأبين: 36. لكن البقاعي عزا هذا النقل إلى كتاب القراءات للداني. النكت الوفية 129 / ب.
قلنا: وسبق الجميع إلى نقل الإجماع على الاتصال، الحاکم في المعرفة: 34، والخطيب في الكفاية:
(421 ت، 291 هـ)، فكان الأولى بآبن الصلاح نقله عنهما فإنهما من أئمة المحدثين. وانظر: نكت الزركشي 2/ 24، ونكت ابن
حجر 2/ 583.
ثم إن في النقل عن أبي عمرو الداني اضطراباً، فانظر ما كتبه محقق شرح السيوطي على ألفية العراقي: 67، وما علقناه على شرح
التبصرة والتذكرة 1/ 283.

او نزدی وه چی ابن عبدالبر هم پدی باندی د اجماع دعوی وکړی قال الزركشي 2/ 22: ((لا حاجة لقوله: ((كاد))، فقد ادّعا في أول كتابه التمهيد
- 13/1 - وعبارته: ((أجمع أهل العلم على قبول الإسناد المعنعن بثلاثة شروط: عدالة المخبرين، ولقاء بعضهم بعضاً، وأن
يكونوا براء من التدليس.

زه وایم پدی قول باندی امام مسلم په خپل صحیح کی اعتماد کړی دی او د صحیح مسلم په مقدمه کی یی په هغه خلکو سخت رد کړی دی چی د معاصرت سره ملاقات هم شرط کوی

تر دی چی د بعضو په نزد هغه ددی نه امام بخاری مراد اخلی لیکن ظاهر داده چی د هغه مراد پدی رد سره علی بن المدینی دی (مسلم د بخاری رد ندی کړی بلکی د علی بن المدینی رد یی کړی دی) ځکه ابن المدینی د صحیح حدیث شرط ملاقات گړځوی لیکن د بخاری په نزد د حدیث د صحت لپاره دا اصل شرط ندی البته په صحیح بخاری کی هغوی ددی التزام کړی دی

ابو المظفر السمعانی د ملاقات سره دا شرط هم لگولی دی چی شاگرد به د خپل استاذ سره ډیر وخت پاتی شوی وی

ابو عمرو الدانی فرمایي که هغه د خپل استاذ نه په روایت کولو سره مشهور وی نو د هغه عنونه به مقبوله وی

القاسمی وایی که په واضح طریقی سره د هغه ملاقات د خپل استاذ سره ثابت وی

که راوی ان فلانا قال ووايي نو پدی کی د امامانو اختلاف دی ایا دا د راوی ددی قول عن فلان په څیر دی چی په اتصال به محمول وی تر دی چی ددی خلاف ثابت شی ؟ یا دا قول د عن فلان نه لاندی درجه کی دی ؟

احمد بن حنبل یعقوب بن شیبه او ابوبکر البردیجی پدی کی فرق کړی دی هغه عن ته د متصل او ان فلانا قال کذا ته د منقطع حکم ورکوی مگر که ددی خلاف ثابت شی د جمهور په نزد عن فلان او ان فلانا قال لی په متصل والی کی برابر دی لکه دا خبره ابن عبدالبر کړی ده

امام مالک هم ددی صراحت کړی دی

۱۲ دولسم قسم مدلس (د تدلیس والا روایت)

تدليس په دوه قسمه دی

۱ راوی د هغه چا نه چی د هغه سره دده ملاقات ثابت وی داسی روایت بیان کړی چی د هغه نه یی نه وی اوریدلی

(دپته تدليس الاسناد وایی)

یا یو معاصر چی د هغه سره یی ملاقات نه وی ثابت (داسی روایت بیان کړی چی هغه یی ترینه نه وی اوریدلی) او خلکو ته دا وهم واچوی چی هغه دا روایت د خپل معاصر نه اوریدلی دی

د اول تعریف مثال د علی بن خشرم دا قول دی چی مونږ د سفیان بن عیینه خواته ناست وو

هغوی وایی زهري ویلی دی د هغه نه تپوس وشو اسا تا دا د زهري نه اوریدلی دی

هغوی وویل ماته عبدالرزاق عن معمر عن الزهري په سند سره دا روایت بیان کړی دی
(4) أسند هذه القصة الحاكم في المدخل إلى الإكليل: 20 - 21، وفي معرفة علوم الحديث: 105، والخطيب في الكفاية: (512) ت، 359 هـ).

د علمای کرام یو جماعت د تدليس دی قسم ته حرام ویلی دی

پدی مساله کی به شعبه د ټولو نه ډیر رد کوو د هغه نه روایت دی چی هغه به ویل زما لپاره د تدليس کولو نه زنا ډیره بهتر ده یعنی تدليس د زنا نه غټ جرم دی
(1) رواه ابن أبي حاتم في مقدمة الجرح والتعديل 1/ 173، وابن عدي في الكامل 1/ 107، والخطيب في الكفاية: (508) ت، 356 هـ).

ابن الصلاح فرمایي د شعبه دا قول په مبالغه او سخت وعید باندي محمول دی

شافعی فرمایي تدليس ددروغو ورور دی (7) رواه ابن عدي في كامله 1/ 107، والبيهقي في مناقب الشافعي 2/ 35، والخطيب في الكفاية: (508) ت، 355 هـ).

بعضی محدثینو به ددی تدليس په وجه په روایانو باندي جرح کوله او مطلقا به یی د هغوی روایت رد کوو اګر که هغوی د اتصال والا الفاظ هم استعمال کړی

او اگر که (د تدلیس والا راوی) صرف یو ځل تدلیس کړی وی لکه امام شافعی رحمه الله فرمایي (چي که د یو کس تدلیس یو ځل معلوم شو نو په روایت کی د هغه پرده گنده شوه یعنی مونږ به د هغه د عن والا روایت نه قبلوو)

ابن الصلاح فرمایي: صحیح خبره داده چي که مدلس د سماع تصریح وکړی نو د هغه روایت به مقبول وی او که تصریح ونکړی نو روایت به یی مردود وی

ابن الصلاح فرمایي په بخاری او مسلم کی ددی قسم مدلسینو لکه سفیان بن عیینه اعمش قتاده هشیم وغیره ډیر احادیث موجود دی

زه وایم: د تدلیس انتها داده چي مدلس په خپل نزد په یو ثابت شوی روایت کی ارسال کړی دی د هغه گمان داوی چي که زه د خپل استاذ نوم واخلم نو د هغه په وجه به دا روایت مردود شی

۲ د خپل استاذ نوم یا کنیت (چي د خلکو په مابین کی مشهور وی) په (غیر معروف نوم سره د هغوی نه روایت کول) چي په خلکو باندی د هغوی معامله پته پاتی شی او د هغه د حال نه خبر نشی

(دپته تدلیس الشیوخ وایی)

تدلیس حکم د مختلف حالاتو په اعتبار سره مختلف دی

کله به دا مکروه وی کله چي د تدلیس کونکی راوی استاد د هغه نه کم عمر والا یا د اوږد سند والا وی او کله به حرام وی لکه د هغه استاذ ثقه نه وی او د تدلیس په وخت یی دا د سند نه وغورځوی دی دپاره چي حال یی معلوم نشی یا دا ددغه غیر ثقه د هم نوم او کنیت ذکر وکړی او خلک په دهوکه کی واچوی

ابو بکر مجاهد المقری د ابو بکر بن ابی داود نه روایت کړی دی او ویلی یی دی

حدثنا عبدالله بن ابی عبدالله او ابو بکر محمد بن حسن النقاش المفسر (کذاب) نه یی روایت کړی دی نو ویلی یی دی حدثنا محمد بن سند هغه یی د خپل یو نیکه طرفته مسنوب کړی دی

ابن الصلاح فرمایي: خطیب بغدادی په خپلو کتابونو کې د تدلیس ددی قسم (تدلیس شیوخ) ډیر استعمال کړی دی.

۱۳ دیارلسم قسم شاذ

امام شافعی فرمایي: شاذ هغی ته وایي چې یو ثقه راوی داسی حدیث بیان کړی چې هغی کی د نورو راویانو مخالفت وکړی البته هغه روایت چې ثقه راوی هغه بیان کړی وی او نورو نه وی روایت کړی هغی ته شاذ نه وایي. رواه عن الشافعي: الحاكم في معرفة علوم الحديث: 119، والخليلي في الإرشاد / 176، والبيهقي في معرفة السنن والآثار / 1 - 81 - 82، والخطيب في الكفاية: (223 ت، 141 هـ). حافظ ابو يعلى دا تعريف د علمای حجاز د یو جماعت نه نقل کړی دی

که د شاذ حدیث بیانونکی ثقه راوی وی نو د هغه په روایت کی به توقف کیری هغه به په استدلال کی نشی پیش کولی که د شاذ بیانونکی راوی غیر ثقه وی نو د هغه روایت به رد کولی شی

حاکم رحمه الله فرمایي شاذ هغه روایت ته وایي چې هغی کی ثقه منفرد وی او د هغی څوک متابعت کونکی نه وی
معرفة علوم الحديث: 119.
ابن الصلاح فرمایي: پدی باندی د انما الاعمال بالنيات (د اعمالو دارو مدار په نیتونو باندی دی)

نه اشکال واردیږی ځکه دا صرف عمر رضی الله عنه بیان کړی دی د هغه نه صرف علقمه او د هغه نه صرف محمد بن ابراهیم التیمی او د هغه نه صرف یحیی بن سعید الانصاری بیان کړی دی

زه وایم: بیا دا روایت د یحیی بن سعید نه لاندی متواتر دی ویل کیری چې د هغه څخه دوه یا ددی نه هم ډیرو کسانو دا روایت کړی دی

ابن منده ددی لپاره غریب او غیر صحیح متابعات ذکر کړی دی لکه مونږ ددی تفصیل په مسند عمر او الاحکام الکبیر کی بیان کړی دی

ابن الصلاح فرمایي: دغه شان د عبدالله بن دینار د عبدالله بن عمر څخه دا روایت چي نبي عليه السلام د ولا د خرڅولو نه منع کړي ده

او مالک د الزهري عن انس په سند سره منفردا روایت کړي دي چي نبي عليه السلام مکي ته داخل شو او د هغه په سر د وسپني ټوپي وه يعني هغه د احرام نه بغير مکه ته داخل شو

دا دري واړه احاديث په بخاري او مسلم کي پدي سندونو سره ذکر دي

امام مسلم فرمایي: زهري ۹۰ داسي (د بهترين سندونو والا) احاديث بيان کړي دي چي بل هيچا ندي بيان کړي صحيح مسلم 5/82، عقب (1647).

امام مسلم چي د زهري د منفرد روايات باره کي کومه خبره کړي ده داسي منفرد روايات نورو ثقه راويانو هم بيان کړي دي لهندا په شروع کي د امام شافعي بيان کړي شوي خبره صحيح ده چي کله ثقه راوي داسي روايت بيان کړي چي په هغي کي د نورو راويانو مخالفت وکړي (او تطبيق او جمع ممکن نه وي) نو دا روايت به شاذ او مردود وي

د هغي باب سره ددي تعلق نشته چي ثقه يي بيان کړي او نوريي بيان نکړي بلکي که راوي عادل ضابط حافظ وي نو روايت به يي مقبول وي که چيرته دا رد کړي شي نو دا قسم ډير احاديث به رد کړي شي او ډير مسایل به د دلایلو څخه خالي شي

که د تفرد کولو والا راوي حافظ نه وي بلکي عادل او ضابط وي نو د هغه روايت به حسن وي او که دا شرط هم نه وي نو بيا يي روايت مردود دي

۱۴ خوارلسم قسم منکر

دا د شاذ پشان مردود وي که ددي ضعيف راوي د ثقه راويانو مخالفت وکړي نو دا به منکر وي او مردود به وي دغه شان که راوي عادل او ضابط نه وي (بلکي ضعيف او مجروح وي) او د ثقه راويان مخالفت ونکړي نو بيا هم منکر مردود دي

که د تفرد کولو والا راوی عادل ضابط حافظ وی نو شرعا به د هغه روایت مقبول وی دیته به منکر نه ویل کیږی اگر که لغوی طور سره ورته منکر ویل درست دی

۱۵ پيځلم قسم اعتبار متابعات او شواهد

ددی مثال دادی چی که حماد بن سلمه عن ایوب عن محمد بن سیرین عن ابی هریره عن النبی صلی الله علیه وسلم په سند سره یو حدیث بیان کړی وس که د حماد نه علاوه کوم دویم راوی د ایوب یا د ایوب نه علاوه بل راوی د محمد بن سیرین نه یا د محمد بن سیرین نه علاوه بل راوی د ابو هریره نه یا د ابو هریره نه علاوه بل راوی نبی علیه السلام نه روایت وکړی نو دیته متابعت وایی

او که ددی روایت هم معنی روایت د بل صحابی نه مروی وی نو دیته شاهد وایی

او که ددی هم معنی بل روایت مروی نه وی نو دیته فرد وایی

په شواهدو او متابعاتو کی د هغه ضعیف راوی باره کی نرمی اختیارولی شی چی ضعیف یی شدید نه وی

البته په اصول (عقایدو) کی پداسی احادیثو کی نرمی نشته لکه په بخاری او مسلم کی داسی قسم احادیث موجود دی

دی وجی نه د بعضی ضعیف راویانو باره کی امام دارقطنی فرمایی

دا د اعتبار (شواهدو او متابعاتو) لایق راوی ندی

یا دا د اعتبار لایق راوی ندی

۱۶ شپاړسم قسم افراد (منفرد روایات)

ددی ډیر اقسام دی:

بعضی وختونو کی راوی د خپل استاذ نه په روایت کولو کی منفرد وی لکه مخکی ددی تفصیل تیر شو یا د یو روایت سره د یوی علاقه والا څه راویان منفرد وی مثلا ویل کیږی دی روایت سره اهل شام یا اهل عراق یا اهل حجاز منفرد دی وغیره.

او بعضی وختونو کی ددوی څخه یو راوی منفرد وی نو همداشان دوه صفتونه جمع کیږی.

امام دارقطنی په سل جزء کی د افراد باره کی کتاب لیکلی دی چی د هغی نه مخکی ددی هیڅ مثال نه میلاویږی حافظ محمد بن طاهر دیته د اطرافو ترتیب ورکړی دی.

۱۷ ولسم قسم زیادات ثقه

کله چی یو راوی د نورو راویانو په نسبت د استاذ نه په روایت کی منفرد وی نو دیته زیادات ثقه وایی ایا دا مقبول دی که نه؟ پدی کی اختلاف مشهور دی خطیب بغدادی د اکثر و فقهانو نه نقل کړی دی چی دا مقبول دی او اکثر محدثینو دا رد کړی دی بعضی وایی که د سماع مجلس یو وی نو مقبول به نه وی او که مجالس مختلف وی نو قبول به وی بعضی وایی چی د روایت بیانونکی اصل روای نه علاوه د بل راوی زیادت به مقبول وی ددی برعکس چی اصل راوی کله دا زیادت بیان کړی او کله نه

نامکمل دا د اتم قسم پوری پوره کړه

اتلم قسم: معل (معلول) حدیث

دا فن په ډیرو علماو پت پاتی شوی دی تر دی چی بعضی محدثینو ویلی دی دی علم بانندی زموږ معرفت د جاهل په نزد د کھانت پشان دی

ددی فن د تحقیق سعادت هغی ماهرینو محدثینو ته حاصل دی چی صحیح او ضعیف کور او سیده کی فرق کولی شی لکه یو صاحب بصیرت زرگر چی د خپل علم په ذریعه سره جعلی او اصلی دینار او جعلی روپو کی فرق کولی شی لکه څنگه چی دی ته پدی

فیصله کی هیڅ شک نه وی دغه شان محدثینو ته په قطعی طور سره معلومه وی (چی دا روایت معلول دی او دا ندی)

بعضی خلک صرف گمانونه کوی او بعضی په خپل علم مهارت د حدیث په سند باندی علم او د نبی علیه السلام د کلام د ذوق سره واقف او آشنا وی. د نبی علیه السلام کلام د عامو خلکو د خبرو پشان ندی.

دی وجی نه په بعضو احادیثو باندی د نبوت رڼا پرته وی او په نورو کی د الفاظو تبدیلی باطل زیادت غلطی خبری یا همداسی نور الفاظ موجود وی چی ددی فن ماهرین دی لره پیژندلی شی.

بعضی وختونو کی د سندونو د جمع کولو په وجه علت معلومیږی.

ددی د مثالونو په بیانولو سره به کتاب ډیر اوږد شی دا خو د عملی تجربی سره معلومیږی

پدی علم کی د ټولو نه جلیل القدر او عظیم کتاب د امام بخاری د استاذ او پدی فن کی (علل الحدیث) د وروستنو د ټولو محدثینو د استاذ علی ابن المدینی کتاب العلل دی

دغه شان د عبدالرحمن بن ابی حاتم کتاب العلل په ابوابو مرتب دی

دغه شان د خلال کتاب العلل

د حافظ ابو بکر البزار په مسند کی د ډیرو علتونو (معلول احادیثو) ذکر دی چی په نورو مسانیدو کی نشته

دا ټول (معلول) روایتونه امام دارقطنی په خپل کتاب (العلل الوردیه فی الاحادیث النبویه) کی راجمع کړی دی او دا کتاب د ټولو نه جلیل القدر بلکی مونږ چی څومره کتابونه لیدلی دی په هغی کی دا پدی فن کی عظیم کتاب دی داسی کتاب نه د دارقطنی نه مخکی چا لیکلی دی او نه وروسته راتلونکی خلک دداسی کتاب په لیکلو قدرت لری الله دی په دارقطنی باندی رحم وکړی او هغه ته دی جنت الفردوس کی ځای ورکړی

ليکن پدی کتاب کی د یو ضروری شی کمی دی هغه ده چی طالب علمانو د اسانی لپاره دی له د ابوابو ترتیب ورکول پکار دی یا پدی کتاب کی د صحابه و نومونه د حروف تهجی مطابق راجمع کړی شی دی لپاره چی ددی شخه استفاده اسانه شی

ځکه ددی روایتونه ډیر گډوډ دی انسان خپل مطلوبه حدیث ته په اسانی سره نشی رسیدلی او الله توفیق ورکونکی دی نو

۱۹ نونلسم قسم مضطرب

دا هغه روایت ته ویل کیږی چی په هغی کی په یو خاص شیخ باندی د راویانو اختلاف وی یا د یو شان اسانیدو او متونو اختلاف وی چی په هغی کی یو بل باندی ترجیح ممکن نه وی

بعضی وختونو کی اضطراب په سند کی وی او بعضی وخت کی په متن کی ددی ډیر مثالونه دی چی دلته یی ذکر کول د تطویل باعث دی

۲۰ شلم قسم د مدرج پیژندنه

مدرج دیته وایی چی د حدیث په متن کی د راوی کلام (تفسیر او شرح) اضافه شی او اوریدونکی دا گمان وکړی چی دا هم د مرفوع حدیث حصه ده بیا نورو راویان همدارنگه مخکی حدیث بیان کړی

همداسی ادارج په ډیرو صحیح حسن او مسند احادیثو کی واقع شوی دی په سند کی هم ادارج واقع کیږی او ددی ډیر مثالونه دی

خطیب بغدادی د مدرج باره کی یو غټ کتاب لیکلی دی (فصل الوصل لما ادرج فی النقل) چی ډیر مفید کتاب دی.

۲۱ یویشتم قسم د موضوع من گهرت او د جعلی روایاتو پیژنده

د موضوع حدیث د پیژندلو ډیری طریقې دی

۱ د هغه د قول فعل یا اقرار چی هغه دا حدیث د ځانه جوړ کړی دی

۲ د الفاظو رکاکت یعنی الفاظ رکیک (داسی وی چی نبی علیه السلام ته یی نسبت ممکن نه وی)

۳ مفهوم او معنی یی فاسده وی

۴ فحش الفاظ پکښ استعمال شوی وی

۵ د قران او صحیح احادیثو مخالفت پکښ وی

د جرح نه بغیر د موضوع حدیث بیانول جایز ندی دی لپاره چی عوام الناس د دهورکی ښکار نشی

د ځانه د حدیث جوړونکو ډیر اقسام دی ۱ پدی کی زندیق بی دینه خلک شته

۲ پدی کی هغه عبادت گزار خلک دی چی دا گمان کوی چی دوی خو ستر کار کوی دوی د ترغیب او فضایل اعمال باره کی احادیث جوړوی دی لپاره چی په هغی عمل وکړی شی

دا د کرامیه فرقی او نور څه خلک دی ددی قسم حرکتونو والا خلکو کی همدوی بدترین خلک دی ځکه ډیر خلک پدوی باندي د نیکانو گمان کوی او پدوی دوکه کیږی دا خلک د هر دروغجن نه ډیر خوشی او نقصان ده دی

محدثینو ددوی په هر حرکت رد کړی دی او دوی ته یی دروغجن ویلی دی

د ځانه د حدیث جوړونکو لپاره دا خبره په دنیا کی عیب او په اخرت کی د عذاب سبب دی

نبی علیه السلام فرمایلی دی چا چی د قصده په ما باندي دروغ جوړ کړل هغه دی په جهنم کی
ځان له ځای جوړ کړی

دا متواتر حدیث دی

بعضی جاهلان وایی چی مونږ خو نبی علیه السلام باندي دروغ نه وایو بلکی د هغه لپاره دروغ
وایو

دا ددوی مکمل جهالت کم عقلی بدکاری او افترا ده ځکه نبی علیه السلام د خپل شریعت په
کمال او فضایلو بیانولو کی د چا محتاج ندی

شیخ ابو الفرج د موضوع احادیثو باره کی یو ستر کتاب لیکلی دی البته هغه پدی کتاب کی
بعضی داسی روایات ذکر کړی دی چی موضوع ندی او بعضی داسی موضوع احادیث یی
پریخی دی چی د هغی ذکر کول ضروری وو

لهذا د عامو خلکو د نظر څخه دا کتاب د اعتماد ددرجی نه پریوتی دی او ددی څخه حقیقی
رهنمایی نه ده اغستل شوی

بعضی اهل کلام وایی چی د ځانه د احادیثو جوړول اصلا واقع ندی (موضوع روایات موجود
ندی بلکی معدوم دی)

یا خو ددی خبری ویونکی په خپله وجود نلری او یا د شرعی علومو نه ډیر جدا دی (جاهل
دی)

بعضی علماو ددی حدیث په ذریعه په دوی باندي رد کړی دی کوم کی چی راغلی دی نبی
علیه السلام فرمایي ما باندي به دروغ وویل شی

که دا حدیث چیرته صحیح وی نو ضرور به په هغه دروغ وویلی شی او که دروغ وی نو بیا هم
مقصود حاصل شو (چی هغه باندي دروغ وویل شو)

ددی جواب هغوی داسی کړی دی چی ددی څخه تروسه پوری ددروغو واقع کیدل لازم نه
راځی بلکی د قیامت پوری نوری ډیری زمانی شته چی هغی کی ددی واقع کیدل ممکن دی

دا قول پدې باندې استدلال او پدې سره جواب کول د محدثینو او حفاظو په نزد انتهایي کمزوری جواب دی کومو چې ډیر صحیح احادیث او د هغی په شان موضوع او دروغ احادیث په یادو یاد کړی وو دی لپاره چې په خلکو باندې پت پاتی نشی

الله دی پدې محدثینو رحم وکړی

۲۲ دویشتم قسم مقلوب

د حدیث سند کله ټول مقلوب (تبدیلی پکښ شوی وی) وی کله بعضی د اولنی مثال هغه واقعه ده چې کله امام بخاری بغداد ته راغلی نو د هغه ځای محدثینو د یو حدیث سند د بل حدیث د متن سره او د یو حدیث متن د بل حدیث د سند سره ولگول هغوی احادیثو لره مقلوب کړل مثلاً د سالم حدیث یی د نافع سره او د نافع حدیث یی د سالم سره میلاوکه او دا دویم قسم دی

هغوی تقریباً سل احادیث یا ددی نه زیاتو کی داسی کار وکړ بیا چې کله هغوی دا احادیث بخاری ته پیش کړل نو هغه هر حدیث د خپل اصل سند سره او هر سند د خپل متن سره یو ځای کړل د بغداد د محدثینو له طرفه په دغه مقلوب او مرکب روایتونو کی یو هم په بخاری باندې پت پاتی نشو د بغداد محدثینو امام بخاری ته د عظمت په سترگه وکتل او د حدیث په فن کی یی هغه له اوچته مرتبه ورکړه

رواها ابن عدي في جزء أسامي من روى عنهم البخاري من مشايخه: 2/ أ. ومن طريقه رواه الخطيب في تاريخ بغداد 2/ 20. وانظر: وفيات الأعيان 4/ 189، وسير أعلام النبلاء 12/ 408، وطبقات الشافعية الكبرى 2/ 6، والبداية والنهاية 1/ 25.

الله دی په هغه باندې رحمت وکړی او جنت ته دی داخل کړی امین

شیخ ابن الصلاح دلته دا تنبیه کړی ده

چې د یو معین سند د ضعف په وجه د یو روایت ضعف لازم نه راځی ځکه کیدای شی چې د هغی صحیح یا حسن سند وی بل مگر که یو امام تصریح کړی وی چې دا حدیث صرف په همدی یو سند سره روایت دی

زه وایم په مناظری کی دومره کافی ده چی مخالف چی کوم سند پیش کړی وی د هغی ضعیف والی ثابت کړی شی هغه به چپ شی ځکه اصل داده چی د هغه د تایید لپاره بل کوم روایت نشته مگر که هغه بل کوم ثابت سند پیش کړی

ابن الصلاح فرمایي په ترغیب ترهیب قصو مواعظ او ددی پشان نورو بابونو کی (لکه فضایل او مناقبو) کی د موضوع حدیث نه علاوه نور احادیث بیانول جایز دی لیکن دا کار د الله په صفاتو او په حلال حرام کی جایز ندی

هغوی فرمایي عبدالرحمان بن مهدی او امام احمد د ضعیف حدیثو د بیانولو اجازت ورکړی دی

رواه عنه الحاكم في المدخل إلى الإكلیل: 25، والبيهقي في المدخل إلى دلائل النبوة 1/ 34، والخطيب في الجامع 2/ 91 (1265).
رواه الخطيب في الكفاية: (213 ت، 134 هـ).

هغه فرمایي کله چی ته د سند نه بغیر کوم حدیث د نبی علیه السلام طرفته منسوب کړی نو دا مه وایه چی نبی علیه السلام داسی فرمایلی دی یا داسی نور الفاظ چی هغی سره جزم او یقین مراد وی

مه استعمالوه بلکی په صیغه تمریض سره یی بیان کړه دغه شان د کوم روایت په صحت کی چی شک وی هغه هم د تمریض په صیغه بیانول پکار دی

۲۳ درویشتم قسم د چا روایت مقبول او د چا مردود دی ؟ او د جرح او تعدیل بیان

مقبول هغه ثقه (قابل اعتماد) ضابط (که د حافظی نه بیان کوی نو د مضبوط حافظی والا او که د کتاب نه بیان کوی نو خپل خط یا کتاب پیژنی) راوی ته وایی چی مسلمان عاقل بالغ او د فسق او بداخلاقی نه پاک وی ددی سره سره بیدار دماغه او زیرکه وی غافل نه وی که د حافظی نه بیان کوی نو حافظ وی که په معنی سره روایت بیانوی نو د هغی په مفهوم باندی پوهه وی که ددی شرطونو نه یو شرط نه وی نو ددی راوی روایت به مردود وی

د رواي عدالت د هغه د نيك شهرت او ښه تعري په وجه ثابتيري يا هغه راوي چي محدثينو يا دوه امامانو يا يو امام د راجح قول مطابق د هغه توثيق كړي وي نو د هغه عدالت پدي سره ثابتيري او يو قول دا هم دي چي د راوي څخه د يو امام د روايت كولو په وجه د هغه عدالت ثابتيري

ابن الصلاح فرمايي ابن عبدالبر پدي كي ډيره نرمي كړي ده او فرمايلي يي دي

هر عالم چي ددي علم په وجه مشهور وي هغه عادل دي

التمهيد 28 / 1، وجامع بيان العلم وفضله 2 / 199.

د هغه معامله به په عدالت حمل وي تر دي چي د هغه باره كي جرح راشي ځكه نبي عليه السلام فرمايلي دي

دا علم به وروسته راتلونكي عادلان خلك اوچتوي

وابن عدي 249 / 1، وابن عساكر 38 / 7،

. أخرجه ابن حبان في الثقات 4 / 10، وابن عدي 249 / 1، وأبو نعيم في معرفة الصحابة 1 / 53، وابن عبد البر في التمهيد 1 / 59، والخطيب في شرف أصحاب الحديث (55)، وابن عساكر في تاريخ دمشق 7 / 37 - 38، من طريق أبي الربيع الزهراني، عن حماد بن زيد، عن بقة بن الوليد، عن معان، به.

- أخرجه العقيلي 4 / 256، وابن أبي حاتم 2 / 17، وابن عدي 1 / 249، وابن عبد البر 1 / 59، وابن عساكر في تاريخه 7 / 38، من طريق إسماعيل بن عياش، عن معان، به.

دا حديث په ټولو سندونو سره ضعيف دي او كه صحيح هم شي نو دلته يحمل په معني د صيغه الامر دي لكه يو روايت كي راخي ليحمل بايد دا علم دي زده كړي نو ددوي استدلال ساقط شو

ابن الصلاح فرمايي ابن عبدالبر چي كومه خبره كړي ده انتهايي بده او د نرمي خبره ده

زه وايم ابن عبدالبر چي كوم حديث بيان كړي كه چيرته هغه صحيح وي نو د هغه د خبري لپاره قوي دليل وو ليكن ددي حديث په صحت كي قوي نظر دي او غالب داده چي دا روايت صحيح ندي

او د راوي ضابط والي ددي نه معلوميري چي هغه په خپلو احاديثو د لفظ او معني په لحاظ سره د ثقه راويانو موافقت كړي وي او كه هغه د ثقه راويانو مخالفت كړي وي نو هغه به غير ضابط راوي وي

تعدیل د سبب ذکر کولو نه بغیر هم قبول وی ځکه د تعدیل اسباب ډیر زیات دی لهدا دا به مطلقا قبلولی شی ددی بر خلاف جرح به هغه وخت قبلولی شی چی جرح مفسر وی ځکه چی د جرح د اسبابو باره کی د علماو مابین کی اختلاف دی

یو شی د یو جرح په نزد فسق وی چی د هغی په وجه هغه جرح کوی حالانکه په حقیقت کی یا د نورو محدثینو په نزد دا د جرح سبب نه وی دی وجی نه په جرح کی د سبب بیانولو شرط لگول شوی دی

شیخ ابن الصلاح فرمایي د جرح او تعدیل په کتابونو کی اکثر دا عبارت موجود وی چی فلانی ضعیف دی یا متروک دی که چیرته مونږ پدی باندی اعتماد ونکړو نو د جرح او تعدیل دروازه به بنده شی بیا هغه دا جواب کړی چی که مونږ چیرته پدی اکتفا نکوو نو ددی راوی باره کی به توقف کوو ځکه دده باره کی مونږ ته شک واقع شوی دی

زه وایم ددی فن د ماهر امامانو کلام د اسبابو ذکر کولو نه بغیر تسلیمول پکار دی ځکه هغوی ددی علم په معرفت اطلاع پدی باندی عبور لرلو کی اعلی مقام لری هغوی د انصاف دینداری مهاری او خیرخواهی په صفاتو متصف وو خصوصا دوی ټول ماهرین چی کله یو راوی ته ضعیف متروک یا کذاب ووای نو ددی علماو د صدق امانت او خیرخواهی په وجه هیڅ محدث ددوی د موافقت نه شاته نه پاتی کیږی

دی وجی نه امام شافعی چی به کله په احادیثو کلام کوو نو اکثر به یی فرمایل علمای حدیث دیته ثابت نه وایی هغه به صرف پدی قول سره حدیث رد کوو او استدلال به یی ترینه نه کوو

کله چی په جرح او تعدیل کی تعارض راشی نو باید جرح مفسر وی

بیا ایا دا (جرح مفسر) به مقدم وی یا به اکثریت او ډیرو محدثینو ته ترجیح ورکړل کیږی

پدی مساله کی په اصول فقه فروع فقه او علم حدیث کی اختلاف مشهور دی

(صحیح داده چی که جرح مفسر وی نو مطلقا به قبلولی شی)

صحيح خبره داده چي په جرح او تعديل كي د يو محدث قول كافي دي البته دا مساله پاتي كيري چي كله يو ثقه د خپل استاذ نه صرف روايت وكړي نو ايا په مجرد روايت كولو سره د هغي استاذ تعديل ثابتيري كه نه

دي مساله كي دري اقوال دي

دريم قول دادی چي كه چيرته دي راوی صرف د ثقه نه روايت كوو نو توثيق به وي كه نه وي نه به يي صحيح داده چي پدي سره د راوی توثيق نه راخي اكر كه يو راوی دا ووايي چي د هغه ټول استاذان ثقه دي

كله چي راوی ووايي ماته دا حديث يو ثقه بيان كړي دي نو صحيح داده چي دا ددي راوی توثيق ندي ځكه كيدای شي دا دده په نزد ثقه وي او ند نورو په نزد ضعيف وي

دا خبره واضحه ده الحمدلله

ابن الصلاح فرمايي دغه رنگه د يو عالم په يو حديث باندي عمل كول ددي دليل ندي چي دغه حديث به د هغه په نزد صحيح وي

زه وایم پدي كي نظر دي تر څو چي پدي باب كي ددي حديث نه علاوه بل حديث نشته يا هغه په خپله فتوی يا فيصله كي ددينه استدلال كړي يا يي د هغي د مفهوم نه استشهاد كړي وي

ابن الحاجب فرمايي د عدالت شرط لگونكي عالم چي كله حكم ولگوي دا به بالاتفاق تعديل او توثيق وي

د كوم عالم يو حديث لره د هغي باره كي د علم باوجود پريخودل پدي حديث باندي بالاتفاق جرح نده ځكه كيدای شي چي هغه دپته صحيح وایي ليكن د يو مضبوط معارض د وجي يي پريخي وي

مساله : د جمهور محدثين په نزد د هغه راوی روايت قابل قبول ندي چي په ظاهر او باطني لحاظ سره مجهول العدالة وي (مجهول العين) وي د كوم باطني عدالت چي نامعلوم وي ليكن ظاهر كي عادل وي هغي ته مستور وایي بعضی شواغو ددي روايت قبول كړي دي سليم

بن ایوب دیته ترجیح ورکړی ده او ابن الصلاح ددی موافقت کړی دی ما ددی مسالی تحقیق په خپل کتاب المقدمات کی لیکلی دی

البته هغه مبهم راوی چی نوم یی معلوم نه وی یا یی نوم معلوم وی مگر مجهول العین وی نو هغه زمونږ د علم مطابق هیڅوک دده روایت نه قبلوی لیکن د بعضی علماو په نزدکه دا د تابعینو یا خیرالقرون څخه وی نو دده د روایت څخه په ډیرو مقاماتو کی رهنمایی اغستلی شی په مسند احمد کی دا رنگه ډیر روایات شته

خطیب بغدادی وغیره فرمایی د راوی جهالت د علماو په پیژندلو یا د دوه ثقه راویانو په روایت سره ختمیږی البته ددی دوه راویانو د روایت په وجه هغه ثقه نه گرځی

الكفاية: (150 ت، 88 - 89 هـ).

پدی طریقه باندى ابن حبان وغیره تگ کړی وو البته هغه به پدی حال کی دی راوی ته ثقه ویل علما فرمایی د چا نه چی یو راوی روایت وکړی لکه عمرو بن ذی مر جبار الطایى سعید ذی حدان ددوی نه صرف ابو اسحاق السبعی روایت کړی دی جری بن کلیب ددی نه صرف قتاده روایت کړی دی

خطیب فرمایی هزههار بن میزن ددی نه صرف عامر بن شراحیل روایت کړی دی

ابن الصلاح فرمایی ددی نه سفیان ثوری هم روایت کړی دی

ابن الصلاح فرمایی بخاری د مرداس الاسلامی نه روایت اغستی دی حالانکه د قیس بن ابی حازم نه علاوه د هغی نه چا روایت ندی کړی

حديثه الوحيد عند البخاري 114 / 8 (6434) ولفظه: ((يذهب الصالحون الأول فالأول ويبقى حفالة كحفالة الشعير أو التمر لا يباليهم الله بالله))، قال أبو عبد الله البخاري: يقال: حفالة وحنالة، ورواه في 157 / 5 (4156) موقوفاً على مرداس. وممن جزم بتفرد قيس بالرواية عن مرداس الأسلمي: الأزدي في المخزون: 266، والدارقطني في الإلزامات: 78، والحازمي في شروط الأئمة الخمسة: 38، وغيرهم.

مسلم د ربیعہ بن کعب نه روایت اغستی دی حالانکه د هغه نه صرف ابو سلمه بن عبدالرحمان روایت کړی دی

بل روى عنه أيضاً: حنظلة بن علي الأسلمي، وأبو عمران الجوني، ونعيم بن عبد الله المجرم. انظر: تهذيب الكمال 2 / 473 (1871)، ونكت الزركشي 3 / 391 - 392، والشذا الفياح 1 / 252، وشرح التبصرة والتذكرة 2 / 41 - 42، والإصابة 3 / 401.

وحديثه من رواية أبي سلمة عند مسلم 52/2 (489)، وغيره. ورواية نعيم بن عبد الله المجرم عنه عند أحمد 4/59. ورواية أبي عمران الجوني عنه عند أحمد أيضاً 4/58.

ابن الصلاح فرمایي ددی نه معلومیری چی د بخاری او مسلم په نزد د یو راوی په روایت کولو سره هم جهالت ختمیری او دا خبره قابل توجه ده لکه د یو محدث په توثیق باندی د اعتماد کولو باره کی چی اختلاف دی

زه وایم دا ښه توجیه ده لیکن بخاری او مسلم د یو راوی په روایت ځکه اعتماد کړی دی چی دا دواړه مرداس او ربیعہ صحابی دی او د نورو راویانو بر خلاف د صحابه جهالت مضر نه ندی مساله : که یو راوی داسی بدعتی وی چی بدعت یی مکفره وی نو د هغه د روایت رد کولو باره کی څه اشکال نشته

البته که بدعت یی مکفره نه وی لیکن هغه دروغو ته حلال وایی نو دده روایت به هم مردود وی البته که هغه دروغو ته حلال نه وایی نو ایا دده روایت به مقبول وی که مردود؟ یا دداعی او غیر داعی باره کی به فرق کولی شی که نه؟ د قدیم او جدید دور نه پدی مساله کی تر وسه اختلاف راروان دی

جمهور علما وایی چی په داعی او غیر داعی کی به فرق کولی شی

ابن حبان دی باره کی اتفاق نقل کړی دی او فرمایلی یی دی زمونږ د ټولو علماو په نزد د بدعت ته دعوت ورکونکی بدعتی روایت حجت ندی دی باره کی ماته هیڅ اختلاف معلوم ندی

المجروحین 3/63 - 64.

او همدا قول د امام شافعی نه هم مروی دی ابن الصلاح فرمایي دا قول د ډیر انصاف والا او راجح قول دی

د بدعتی روایت مطلقاً رد کول بعید دی او دا د محدثینو د مشهور قول مخالفت دی ځکه د هغوی کتابونه دداسی بدعتیانو نه ډک دی چی د بدعت طرفته داعیان نه وو په بخاری او مسلم کی دداسی بدعتیانو احادیث په شواهدو او اصولو کی بکثرت موجود دی

زه وایم اما شافعی فرمایلی دی زه په روافضو کی د خطابه نه بغیر د ټولو بدعتیانو گواهی قبلوم
 ځکه دا خطابه د خپلو ملگرو لپاره دروغ گواهی ورکول جایز گنږی
 الأم 6 / 206. ورواه عنه ابن أبي حاتم في آداب الشافعي ومناقبه: 189، والبيهقي في مناقب الشافعي 1 / 468، وفي السنن الكبرى
 10 / 208، والخطيب في الكفاية: (194 - 195 ت، 120 هـ).
 پدی قول کی امام شافعی په داعی او غیر داعی کی فرق ندی کړی نو بیا په معنوی لحاظ سره
 پدی کی څه فرق کیدای شی؟

همدا امام بخاری دی چی د علی رضی الله عنه د قاتل عبدالرحمان بن ملجم تعریف کونکی
 عمران بن حطان نه روایت اغستی دی حالانکه دا کس د بدعت د سترو داعیانو څخه وو
 مساله کوم راوی چی خلکو باندی دروغ ویلی وی بیا یی توبه کړی وی نو د ابوبکر صیرفی
 برخلاف د هغه روایت مقبول دی

البتة هغه راوی چی په نبی علیه السلام باندی یی قصدا دروغ ټرلی وی نو ابن صلاح د احمد
 بن حنبل او امام بخاری د استاذ ابو بکر الحمیدی نه نقل کړی چی دده روایت به قبول نه وی (2)
 رواه عنه الخطيب في الكفاية: (190 ت، 117 هـ).
 (3) رواه الخطيب أيضاً في الكفاية: (191 ت، 118 هـ).

ابو المظفر السمعاني فرمایي څوک چی په یو حدیث کی دروغ وویي د هغه ټول روایات به رد
 کولی شیقواطع الأدلة 1 / 324، وبه قال الماوردي والرويانى من الشافعية. انظر: البحر المحيط
 4 / 284.

قال البلقيني في محاسنه: 232: ((ما نقل عن الصيرفي يقرب منه ما قاله ابن حزم: من أسقطنا
 حديثه لم نعد لقبوله أبداً، ومن احتججنا به لم نسقط روايته أبداً. وكذا قاله ابن حبان في
 آخرین)).

زه ابن کثیر وایم په علماو کی بعضی هغه چاته کافر وایی چی په نبی علیه السلام باندی قصدا
 دروغ وټری او بعضی د هغه قتل کول ضروری گنږی

ددی تحقیق ما پخپل کتاب کی المقدمات کی لیکلی دی

کوم کس ته چی په حدیث کی غلطی ولگی بیا هغه ته تنبیه ورکړی شی مگر رجوع ونکړی نو
 ابن المبارک احمد بن حنبل او حمیدی وایی دده روایت به هم ناقابل قبول وی

بعضی علماو درمیانه لاره اختیار کړی ده هغوی وایی که د صحیح خبری طرفته ددی کس رجوع ددشمنی او ضد په وجه وی نو دا به هم د هغه کس پشان وی چی نبی علیه السلام بانندی قصدا دروغ تړی که نه یی نو نه به وی

دلته نه معلومیږی چی په هر ممکن طریقی سره ددروغو نه بچ کیدل پکار دی او صرف د قابل اعتماد اصل کتاب نه روایت کول ضروری دی د شاذ او منکر روایاتو نه ځان بچ کول پکار دی قاضی ابو یوسف فرمایي کوم کس چی غریب روایات جمع کوی هغه هم په دروغو کی واقع کیږی

په اثر یعنی مرفوع حدیث کی راغلی دی د یو کس د دروغجن والی لپاره دا کافی ده چی هر هغه خبره بیانوی چی اوری یی

مساله: کله چی یو ثقه راوی د خپل ثقه استاذ نه حدیث بیان کړی بیا د هغه استاذ ددی حدیث نه انکار وکړی نو ابن الصلاح دا مسلک اختیار کړی دی چی د هغه د یقیني انکار په وجه به روایت نشی قبلولی او ددی په وجه به د راوی په عدالت هیڅ جرح نه راځی ددی برخلاف چی د هغه استاذ ووايي ما ته ددی حدیث د سماع پته نشته نو دا روایت به مقبول وی که د راوی نه خپل روایت هیر شوی وی نو دجمهور په نزد به دا قبول وی بعضی احناف ددی رد کوی وحکاه ابن الصباغ عن أصحاب أبي حنيفة. انظر: شرح التبصرة والتذكرة 2/ 54. لکه سلیمان بن موسی عن الزهري عن عروه عن عایشه په سند سره مرفوعا بیان کوی کومه بنځه چی د ولی د اجازت نه بغیر نکاح وکړی نو د هغه نکاح به باطل وی ابن جریج فرمایي بیا د زهري سره زما ملاقات وشو ما د هغه نه ددی حدیث تپوس وکه نو هغه دا ونه پیژنده

روی هذا اللفظ عن ابن جریج: أحمد 6/ 47، والبخاري في التاريخ الكبير 4/ 38، وفي الضعفاء الصغير (146)، والطحاوي في شرح المعاني 3/ 8، والعقيلي في ضعفائه الكبير 2/ 140 (632).

لکه څنگه چی ربیعه د سهیل بن ابی صالح نه هغه د خپل پلار نه هغه د ابو هریره نه روایت بیان کړی دی چی نبی علیه السلام د یو گواه او یو قسم سره فیصله کړی ده

بيا د بيمارى د وجى د سهيل نه دا حديث هير شو نو هغه به دا حديث دارنگه بيانوو ماته ربيعه
دا حديث زما له طرفه بيان كړ

الذي في سنن أبي داود عقب (3610)

زه ابن كثير و ايم د مخكى روايت نه دا ډير قابل قبول دى خطيب بغدادى دى باره كى يو كتاب
ليكلى دى من حدث بحديث ونسي

مساله : كوم كس چى په حديث بيانولو مزدورى واخلى ايا د هغه روايت به قبولولى شى كه نه

امام احمد اسحاق او ابو حاتم نه روايت دى چى ددى د بد اخلاقى په وجه به ددى روايت قبول
نه وى رواه الخطيب في الكفاية: (240 ت، 153 - 154 هـ).

ابو نعيم الفضل بن دكين على بن عبدالعزيز او نورو ددى اجازت وركړى دى

لكه څنگه د قران په تعليم سره اجرت اغستل جايز ديرواه عنه الخطيب في الكفاية: (243 ت،
155 هـ).

په صحيح بخارى كى راخى نبى عليه السلام فرمايلى دى بيشكه په كوم شى چى تاسو اجرت
اخلى هغى كى قران پدى سره ډير مستحق دى

فقيه عراق شيخ ابو اسحاق الشيرازى په بغداد كى ابو الحسن بن النقر ته فتوى وركړى چى
اجرت اغستى شى ځكه محدثينو هغه د حديث د روايت كولو په وجه د اولاد لپاره د كسب
څخه مشغول كړى وو

تاريخ بغداد 4 / 381، والمنظم 8 / 314، وسير أعلام النبلاء 18 / 374.

مساله : د تعديل اعلى ترين عبارت حجه او ثقه دى

او د جرح ادنى ترين عبارت كذاب دى

زه و ايم ددى په درميان كى ډير الفاظ دى چى د هغى ضبط مشكل دى

ابن الصلاح ددى لپاره په مراتبو باندى كلام كړى دى

ياد ساتى چى د بعضى محدثينو خاص اصطلاحات وى چى د هغى پيژندل ضرورى دى

ددی څخه د بخاری دا قول هم دی چی کله هغه د یو راوی باره کی وویبی سکتوا عنه یا فیه نظر نو دا د هغه په نزد ادنی ترین او سخته جرح وی

لیکن هغه د جرح د الفاظو په استعمال کی ډیر نرم وو دی بانندی بنه ځان پوهه کړه

ابن معین فرمایي د چا باره کی چی زه لیس به باس ووايم نو دا زما په نزد ثقه وی

ابن ابی حاتم فرمایي د چا باره کی چی صدوق محله الصدق یا لا باس به وویل شی نو دا راوی د هغو څخه وی چی د هغوی حدیث لیکلی کیږی او د هغی باره کی به تحقیق جاری وی

ابن الصلاح د امام احمد بن صالح نه نقل کړی دی چی صرف د هغه راوی حدیث به ترک کولی شی چی د هغه په متروک والی بانندی د ټولو اجماع وی

ابن الصلاح دی باره کی تفصیلی کلام کړی دی د محدثینو د عبارتونو څخه واقف کس د هغوی د غالب عبارتونو او قرینو څخه د هغوی په مقصد پوهیږی او الله بنده ته توفیق ورکوی

ابن الصلاح فرمایي زمونږ په زمانه کی عام طور سره د اهلیت شروط نشته

وس به صرف د سند د متصل والی خیال ساتلی شی لهذا ضروری ده چی استاذ په فسق وغیره سره مشهور نه وی او د هغه روایت د هغو مشایخو د ضبط نه اغستلی شوی وی چی پدی فن کی ماهر دی

۲۴ څلورویشم قسم : د سماع حدیث کیفیت د هغی حاصلول او ضبط (په یادو یادول)

په سن تمییز کی د ماشومانو گواهی او روایت حاصلول او د بلوغ په حالت کی د هغی بیانول صحیح دی دغه شان په حالت د کفر کی د کفارو گواهی یا روایت حاصلول او د اسلام راوړلو نه پس د هغی بیانول صحیح دی ماشومانو ته په حدیث وریادولو کی جلدی کول پکار دی پدی زمانه او مخکی زمانو کی د خلکو دا عادت دی چی د پینځه و کالو پوری د ماشوم مجلس ته حاضریدل او د پینځه کاله نه پس به د هغه سماع لیکل کیده

محدثینو ددی د جواز لپاره د محمود بن الربیع په حدیث استدلال کړی چی هغه ته هغه موتبی اوبه یادی وی چی نبی علیه السلام د هغه په کور کی د لوخی نه د محبت په وجه د هغه په مخ بانندی شیندلی وی پدغه وخت کی د هغه عمر پینځه کاله وو

دا حدیث بخاری روایت کړی دی هغوی ددی حدیث په وجه په حاضریدو او اوریدلو کی فرق کوی په یو روایت کی راځی چی د محمود ابن ربیع عمر پدغه وخت کی څلور کاله وو او بعضی محدثینو همدیته سن تمییز ویلی دی او بعضی وایی چی که هغه ماشوم کله په عام ځناور او خر کی فرق وکړی شی نو دا سن تمییز دی (سماع به صحیح وی)

بعضی خلک وایی چی د شلو کالو نه پس سماع کول پکار دی (یعنی حدیث اوریدل) بعضی وایی د لس کاله نه پس بعضی وایی ددیرش کاله نه پس

ددی ټولو دارو مدار په حالت د تمییز بانندی دی هر کله چی ماشوم عقل مند شی د هغه سماع لیکل پکار دی (سماع یی صحیح ده)

ابن الصلاح فرمایی مونبر ته د ابراهیم بن سعید الجوهري نه دا خبره رارسیدلی ده چی هغه فرمایی ما یو څلور کلنی ماشوم ولیده چی د مامون خلیفه په دربار کی حاضر کړی شو هغه قران لوستلی او په فقه یی عبور حاصل وو مگر کله چی به وړی شو نو ژړل به یی

د حدیث د اوریدلو او حاصلولو اته اقسام دی

۱ سماع اوریدل

دیده وایی چی اوریدونکی د هغه چا نه واوری چی د خپلی حافظی یا کتاب شخه یی وراوړی

قاضی عیاض فرمایي پدی کی هیخ اختلاف نشته چی پدی حالت کی اوریدونکی د حدثنا یا
اخرنا یا انبانا یا سمعت یا قال لی یا ذکر لنا فلان الفاظ استعمال کری

خطیب فرمایي د ټولو نه اعلی عبارت سمعت دی بیا حدثنا یا حدثنی دی

ابن الصلاح فرمایي ډیر علما مثلاً حماد بن سلمه ابن المبارک هشیم یزید بن هارون عبدالرزاق
یحی بن یحی التمیمی او اسحاق بن راهویه وغیره به د خپلو استاذانو څخه اوریدل شوی
روایتونه صرف په اخبنا سره بیانول

ابن الصلاح فرمایي باید حدثنا او اخبنا د سمعت نه اعلی درجه کی وی ځکه د سمعت په
حالت کی دا کیدای شی چی د استاذ اراده نه وی چی شاگرد ته حدیث ورواوری لیکن په
حدثنا او اخبنا کی دا اراده شامل ده

زه وایم بلکی پدی حالت کی اعلی عبارت حدثنی دی ځکه په حدثنا او اخبنا کی دا کیدای شی
چی استاذ د شاگردانو په ډیر والی کی هغه خاص شاگرد ته د حدیث ورواوری اراده نه وی کری

۲ د حافظی یا کتاب څخه د استاذ (شاگرد) ته حدیث وراورول

د جمهورو په نزد دپته عرض وایی د شاذ خلکو نه بغیر د کومو د اختلاف چی هیخ حیثیت
نشته د جمهورو په نزد پدی طریقه سره روایت بیانول جایز دی

ددی علماو دلیل هغه حدیث دی چی ضمام بن ثعلبه رضی الله عنه بیان کری دی او هغه
صحیح بخاری کی دی

دا (عرض) د استاذ د بیان کری شوی الفاظو د اوریدلو نه کم درجه کی وی

مالک ابو حنیفه او ابن ابی ذیب نه روایت دی چی سماع ددی نه قوی ده

او دا هم ویل شوی دی چی دواړه برابر دی دا خبره د اهل حجاز اهل کوفه امام مالک او دهغه
مدنی استاذانو طرفته منسوب کری شوی ده او بخاری هم دا اختیار کری ده

اولنی خبره صحیح ده (چی دا د سماع نه کمه درجه کی دی) او پدی موقف د مشرق علما
قائم دی

کله چی راوی پدی طریقه سره حدیث بیانوی نو وایی به قرات ما قرات کړی دی قری علی
فلان وانا اسمع فاقر به په فلانی استاذ باندی حدیث قرات کړی شو ما اوریده او هغه ددی اقرار
وکه اخبرنا یا حدثنا قراه علیه او دا ډیر واضح دی

البته که مطلقا دی لره روایت کړی نو د مالک بخاری یحی بن سعید القطان زهری سفیان بن
عیینه او د عام حجازیانو او کوفیانو په نزد جایز ده بلکی بعضی خو پدی حالت کی د سمعت
ویل هم جایز گنږی

احمد بن حنبل نسایی ابن المبارک او یحی بن یحی التمیمی ددی نه منع کړی ده
دریم قول دادی چی اخبرنا ویل جایز دی لیکن حدثنا ندی جایز دا قول شافعی مسلم نسایی او
د مشرق جمهورو علماو دی بلکی همدا قول د اکثر و محدثینو څخه نقل دی

او دا هم ویل شوی دی چی ددی په مابین کی د ټولو نه مخکی عبدالله بن وهب فرق کړی وو
ابن الصلاح فرمایی د ابن وهب نه مخکی دا قول د ابن جریج او اوزاعی وو او په عامو
محدثینو کی دا قول مشهور دی

فرع ۱ کله چی د شیخ مخی ته دداسی نسخی څخه قرات کیری چی هغه ته په یادو یادو وی
نو دا ډیره بهتره ده که هغه ته یادو نه وی نو باید قابل اعتماد نسخه په قابل اعتماد لاس کی
ورکړی شی

دا صحیح ترین او راجح قول دی

بعضی خلکو ددی نه منع کړی دی او دا ډیر مشکل ده

که د لوستونکی سره صرف یوه قابل اعتماد نسخه وی هم کافی ده

فرع ۲

د جمهورو په نزد دا شرط لگول صحيح ندى چې كله د شيخ مخى ته حديث قرات كړى شى نو هغه به ورله اقرار ضرور كوى بلكى د هغه سكوت يا د هغى انكار نه كول كافى دى نورو علماو ظاهر يه وغيره دا وايى چې د هغه د زباني اقرار ضرورى دى

شيخ ابو اسحاق شيرازى ابن الصباغ او سليم همدا قول اختيار كړى دى

ابن الصباغ فرمايى كه په ژبى سره اقرار ونكړى نو روايت جايز ندى ليكن عمل كول پرى جايز دى

فرع ۳ ابن وهب او حاكم فرمايى كوم راوى ته چې شيخ په ځانله حالت كى حديث بيان كړى هغه دى حدثى وايى او كه هغه سره نور ملگرى هم وى نو بيا دى حدثا استعمال كړى كه هغه صرف ځانله شيخ ته حديث ورواوى نو اخبرنى به وايى او كه نور ملگرى ورسره وى بيا به اخبرنا وايى

ابن الصلاح فرمايى دا ښه بهترينه خبره ده

كه شك پيدا شى نو د واحد صيغه به استعمالوى او هغه د ابن الصلاح او بيهقى په نزد حدثى يا اخبرنى ده

د يحيى بن سعيد القطان نه روايت دى چې حدثا يا اخبرنا دى استعمال كړى

خطيب فرمايى ابن وهب چې كومه خبره كړى ده هغه ښه ده ليكن د ټولو علماو په نزد څه ضرورى نده

فرع ۴ كوم راوى چې د شيخ نه د سماع په وخت كى ليكل يا اوريدل كوى د هغه د سماع د صحت باره كى اختلاف دى ابراهيم الحربى ابن عدى او ابو اسحاق الاسفراينى دپته ممنوع ويلي دى او ابو بكر بن اسحاق الصبغى فرمايى دا راوى دى زه حاضر وم استعمال كړى او حدثا او اخبرنا دى نه استعمالوى موسى بن هارون دپته جايز وايى

ابن المبارك به هغه وخت هم ليكل كول چې كله به ورته حديث بيانده

ابو حاتم فرمایي ما د عارم په مخکي حديث وليکه او هغه لوستل کول او ما د عمور بن مرزوق
مخکي حديث وليکه او هغه لوستل کول

اما دارقطني په خواني کي د اسماعيل بن الصنفار په مجلس کي حاضر شو هغه شاگردانو ته
حديثونه ليکل او دارقطني د هغه نه څه کتابونه نقل کول بعضي حاضرينو دارقطني ته وويل ستا
سماع صحيح نده ته خو څه شي ليکي هغه وويل د املا په دوران کي زما او ستاسو فهم يو شان
ندي بيا هغوی تپوس وکړه شيخ تر وسه څومره احاديث وليکل هغه وويل اتلس احاديث هغه دا
ټول روايات د سند او متن سره هغوی ته په يادو وروارول نو خلک پدي باندې سخت حيران
شول

زه وایم زمونږ استاد ابو الحجاج المزني به د سماع په مجلس کي ليکل کول او بعضي وخت به
ورته پرکاري هم راغله ليکن د قرأت کونکي غلطی به يې ډيره په اساني رانيوله لوستونکي به
حيران شو چي زه د بيداري په وخت کي کتاب مي لاس کي دي او غلطی کوم او استاذ د خوب
د حالت باوجود پدي کتاب باندې دومره توجه لري دا دالله فضل دي چاته چي وغواړي
ورکوي يي

ابن الصلاح فرمایي دغه شان د سماع په مجلس کي احاديث بيانول (خبري کول) او که
لوستونکي زر زر قرأت کوي يا اوريدونکي د لوستونکي څخه جدا ناست وي نو څنگه به وي ؟
بيا هغه دا موقف اختيار کړي دي چي داسي معمولي خبري معاف دي که هغه د ليکلو سره سره
څه چي قرأت کيږي په هغي پوهيږي نو سماع صحيح ده

او بهتره داده چي هغه دا ټول احاديث بطور اجازت بيان کړي

زه وایم زمونږ په زمانه کي همداسي کيږي د سماع په مجلس کي د پوهي والا او نه پوهيدونکي
د قاري نه جدا خوب کونکي د خبرو کونکي او داسي ماشومان حاضريري چي په هغوی کنترول
کول مشکل وي بلکي عام طور سره هغوی لوبي کوي او صرف په سماع باندې ځان نه
مشغولوي

ددې ټولو لپاره به زمونږ د شيخ ابو الحجاج المزني په مجلس کي سماع ليکل کيده

ما ته د قاضي تقی الدین سلیمان المقدسی خبره رارسیدلی ده چی د هغه په مجلس کی ماشومان د لوبو نه منع کړی شو نو هغه وفرمایل دوی مه منع کوی مونږ هم ددوی پشان احادیث اوریدلی وو

مشهور امام عبدالرحمان بن مهدی نه روایت دی چی هغه فرمایي ستا لپاره د حدیث بویه کول کافی دی

داسی خبره نورو ډیرو محدثینو کړی ده

په بغداد او نورو ښارونو کی به مجلسونه منعقد کیدل نو خلک به د زرگونو په تعدا د کی حاضریدل مستملی (د شیخ احادیث په خلکو قرات کونکی) به اوچت ځایونو ته ختل مشایخو چی به ورته څه لیکل هغه به یی خلکو ته رسول خلکو به د هغوی څخه احادیث اوریدل بیا به یی بیانول حالانکه ددی سره سره به پدی مجالسو کی فضول خبری او شور کیده اعمش فرمایي چی هغه د ابراهیم نخعی په حلقه کی وو کله چی به یی څه خبره صحیح طریقی سره وانه وریدله نو د ملگری نه به یی تپوس کولو

زه وایم چی داسی خبری د عقبه بن عامر او جابر بن سمره وغیره په بعضو احادیثو کی واقع شوی دی

او همدا د خلکو لپاره ډیر مناسب ده اگر که بعضی علماو پدی کی د احتیاط او تشدد څخه کار اغستی دی او همدا قیاس دی

فرع ۵ د پردی نه شاته حدیث اوریدل جایز دی لکه پدی طریقی سره تابعینو د امهات المومنین څخه روایت اغستی وو

بعضی علماو ددی حدیث نه استدلال کړی دی تر دی چی ابن ام مکتوم اذان وکړی

بعضو د شعبه نه نقل کړی دی چی که داسی کس تاسو ته حدیث بیان کړی چی تاسو یی نه وینی نو د هغه نه روایت نه کوی کیدای شی چی شیطان یو شکل اختیار کړی وی او تاسو ته حدثنا او اخبرنا بیانوی

دا ډیر عجیب او غریب قول دی

فرع ۶ کله چی استاذ یو شاگرد ته حدیث بیان کړی او بیا وویي زما څخه دا حدیث مه بیانوه یا ما تاته د حدیث بیانولو نه رجوع وکړه یا داسی نور الفاظ استعمال کړی او د ضد نه علاوه د ممانعت څه وجه بیان نکړی یا بعضی شاگردانو ته د حدیث بیانولو په وخت د بعضو تخصیص وکړی لکه وویي زه فلانی ته اجازت نه ورکوم چی زما نه حدیث بیان کړی دا ټولی خبری د هغه څخه په روایت کولو کی هیڅ رکاوټ ندی او د هغه ممانعت لره هیڅ اعتبار نشته

پداسی حالت کی نسایی د خپل شیخ حارث بن مسکین څخه روایتونه بیان کړی دی او شیخ ابو اسحاق الاسفراینی ددی د جواز فتوی ورکړی ده

دریم اجازت

پدی سره روایت کول د جمهورو په نزد جایز دی او قاضی ابو الولید الباجی پدی بانندی د اجماع دعوی کړی ده

ابن الصلاح دا دعوی پدی سره ماته کړی ده چی ربیع بن سلیمان د امام شافعی څخه روایت کړی دی چی هغه ددی نه منع کړی ده

ماوردی همدا فیصله کړی ده او دا یی د شافعی طرفته منسوب کړی ده

دغه شان قاضی حسن بن محمد المرورودی صاحب التعلیقه ددینه منع کړی ده

دی دواړو ویلی دی که چیرته روایت بالاجازه جایز شی نو د حدیث حاصلولو لپاره سفر کول به باطل شی

همدا قول د امام شعبه بن الحجاج او نورو ایمه وو څخه نقل دی

ابراهیم الحربی ابو الشیخ عبدالله بن محمد بن جعفر الاصبهانی او ابو نصر الوایلی اجازت ته باطل ویلی دی او سجزی همدا قول د خپلو استاذانو د یو جماعت څخه نقل کړی دی

بيا اجازت په څو قسمه دي

۱ د يو متعين استاذ د يو متعين شي باره كي يو متعين شاگرد ته اجازت وركول مثلا داسي ووايي ما تاته دا اجازت دركړي چي ته زما نه دا كتاب يا دا كتابونه روايت كړه

ديته مناو له هم وائي او د جمهورو علماو تر دي چي د اهل ظواهرو په نزد دا جايز ده ليكن هغوي پدي باندي د عمل كولو باره كي اختلاف كړي دي پديكښ چونكه سماع متصل نده نو هغوي دا د مرسل پشان گنځي

۲ د يو متعين محدث د يو غير متعين شي باره كي اجازت وركول لكه هغه وائي ما تاته دا اجازت دركړي چي ته زما نه زما احاديث بيان كړي يا ستا په نزد چي زما كوم روايات يا كتابونه ثابت وي هغه بيانولي شي

ديته هم جمهور علماو د روايت او عمل په لحاظ سره صحيح ويلي ده

۳ د غير معين لپاره اجازت مثلا دا ووايي ما ټولو مسلمانانو ته اجازت وركړي چي زما نه روايت وكړي يا تمام موجود خلكو ته يا هر څوك چي لا اله الا الله وائي هغه ته مي اجازت وركړي دي ديه اجازت عامه وائي

بعضي علماو ديه جايز ويلي دي خطيب بغدادی او د هغه استاذ قاضي ابو الطيب الطبري هم ديه جايز ويلي دي

دا قول ابو بكر الحازمي د خپل شيخ ابو العلا الهمداني او مغربي محدثينو څخه نقل كړي دي

البته د مجهول اجازت يا په مجهول شي باندي اجازت نو دا فاسد دي او ددي څخه هغه اجازت ندي چي يو محدث يي خاص جماعت ته وركوي د كوم اسباب او تعداد چي هغه ته نه وي معلوم ځكه دا خو جايز او مشهور دي لكه څنگه چي د حديث بيانونكي ته د مجلس د حاضرينو نسبونه او تعداد معلوم نه وي

او كه محدث ووايي ما ددي كتاب د روايت كولو اجازت هغه چاته وركړي دي چي زما نه روايت كول خوښ گنځي نو ديه ابو الفتح محمد بن الحسين الازدي ممنوع ويلي دي او نورو علماو ورته جايز ابن الصلاح ديه قوي ويلي دي

دغه رنگه که هغه ووايي ما تاته ستا اولاد او ستا نسل ستا څخه وروسته ټولو خلکو ته ددی کتاب د روایت کولو اجازت درکړی دی

یا یا زما لپاره چی کوم روایت جایز دی د هغی اجازت می درکړی دی نو یو جماعت د علماو دیته جایز ویلی دی ددوی څخه ابو بکر بن ابی داود السجستانی دی هغه یو کس ته ویلی وو ما تاته ستا اولاد ته او ستا څخه چی کوم نسل پیدا کیدونکی دی ټولو ته اجازت ورکړی دی یا دا ووايي چی د فلانی قبیلی څخه چی کوم خلک موجود دی یا راتلونکی دی هغی ته می اجازت ورکړی

نو خطیب ددی جواز د قاضی ابو یعلی ابن الفراهی بنی ابو الفضل بن عمرو الممالکی څخه نقل کړی دی

او ابن الصباغ د یو جماعت څخه نقل کړی دی او دیته یی ضعیف ویلی دی هغه فرمایي دا پدی مبنی دی چی اجازت اذن یا محادثه ده

دغه شان ابن الصلاح هم دیته ضعیف ویلی دی

هغه د هغه وړوکی ماشوم چی هغه سره خبری نشی کیدای د هغه د اجازت ذکر هم کړی دی

خطیب فرمایي ما قاضی ابو طیب ته وویل چی زمونږ بعضی ملگری وایی چی صرف د هغه چا اجازت صحیح دی چی سماع یی صحیح وی؟ نو هغه وویل غایب کس ته هم اجازت ورکول کیری حالانکه د هغه سماع صحیح نه وی بیا خطیب د ماشوم اجازت ته صحیح ویلی او فرمایلي یی دی مونږ خپل استاذان پدی لیدلی دی چی هغوی به د بچو نه د عمرونو تپوس نه کوو بلکی همداسی به یی اجازت ورکوو او مونږ هغوی ندی لیدلی چی داسی کس ته یی اجازت ورکړی وی چی هلته په موقع موجود نه وی

که هغه ووايي زه تاته د هغه احادیثو اجازت درکوم چی تا زما نه ښه طریقی سره اوریدلی دی او د هغی هم چی زه یی تاته بیان کړم پدی کی اولنی بهتر او دویم فاسد دی

ابن الصلاح ددی دویم لپاره ددلیل پیدا کولو کوشش کړی چی اجازت هم د وکالت په شان یو اذن دی

لهذا که هغه ووایی زه چی د څه شی مالک گرځم د هغی د خرڅولو اجازت تاته درکوم

پدی کښ اختلاف دی

البته د هغه راوی د یو شی باره کی اجازت چی هغه ته خپله د اجازت په طریقه حاصل شوی د ی نو جمهورو دپته جایز ویلی دی اگر که هر څومره اجازتونه وی (یو د بل د پاسه) دارقطنی د هغه استاذ ابو العباس بن عقده حافظ ابو نعیم الاصبهانی او خطیب وغیره علماو دپته جایز ویلی دی

ابن الصلاح فرمایی ددینه بعضی هغی متاخرینو منع کړی چی په علماو کی یی څوک نه حسابوی

صحیح داده چی پدی عمل جایز او علماو ددی تشبیه د وکیل مقررولو سره ورکړی ده

څلورم مناو له

که ددی سره اجازت هم حاصل وی لکه خپل یو کتاب کوم طالب العلم ته ورکړی او ورته ووایی دا زما څخه روایت کړه دا کتاب ورته هبه کړی یا یی عاریتا ورکړی چی هغه دی تری نقل کړی بیا دی واپس کړی یا طالب علم د استاذ کتاب راوړی استاذ هغه په غور سره وگوری او ووایی دا زما څخه روایت کړه دپته عرض المناوله وایی

حاکم نيسابوری فرمایی د بعضی متقدمینو په نزد دا د سماع قایم مقام دی

هغه دا قول د اهل مدینه څخه د امام مالک زهری ربیعہ یحی بن سعید الانصاری د اهل مکه څخه د مجاهد ابو الزبیر او سفیان بن عیینه او د اهل کوفه څخه د علقمه ابراهیم النخعی او شعبی د اهل بصره څخه د قتاده ابو العالیه او ابو المتوکل الناجی د اهل مصر څخه د عبدالله بن وهب عبدالرحمان بن القاسم او اشهب نه د اهل شام او اهل عراق او د خپلو استاذانو د یو جماعت څخه دا نقل کړی دی

ابن الصلاح فرمایي هغه په خپل کلام کی عرض مناوله د عرض قرات سره خلط ملط کړی دی بیا حاکم فرمایي جمهور فقها چی د حلال او حرام باره کی به یی فتوی ورکولی هغوی دیته د سماع درجه نده ورکړی او همدا قول د شافعی ابو حنیفه احمد اسحاق راهویه ثوری اوزاعی ابن المبارک یحی بن یحی بویطی او مزنی دی زمونږ ټول ایمه کرام پدی باندي ولاړ دی مونږ هغوی پدی قول باندي لیدلی دی او مونږ هم ددی قایل یو

که شیخ هغه ته کتاب هبه یا عاریتا ورنکړی نو دا د مذکوره درجی نه لاندي دی بلکی بعضی دا وایی چی پدی کښ هیخ فایده نشته دا خو صرف اجازت دی

زه وایم که کتاب د صحیح بخاری مسلم یا نورو مشهور کتابونو پشان مشهور وی نو دا داسی ده چی گویا کی دا خپل کتاب د هغه په ملکیت یا عاریتا ورکړی

که د اجازت نه بغیر صرف مناوله وی نو مشهور داده چی پدی سره روایت جایز ندي خطیب د بعضو نه ددی جواز نقل کړی دی

ابن الصلاح فرمایي که شیخ ووايي چی دا د هغه سماع ده یعنی هغه اوریدلی دی نو بعضی علما صرف پدی وجه روایت ته جایز وایی

د اجازت والا روایت کی راوی انبانا وایی او که هغه انبانا اجازه ووايي نو ډیره ښه ده

د متقدمینو د جماعت په نزد انبانا او حدثنا ویل جایز دی

د یو جماعت قول مخکی ذکر شو چی که د مناوله سره اجازت وی نو دا د سماع قایم مقام ده نو دا خلک بغیر د څه اشکال نه د حدثنا او اخبرنا اجازت ورکوی

د مخکی او وسنی زمانی د محدثینو په نزد حدثنا او اخبرنا د اجازت د قید نه بغیر استعمالول جایز نه دی اوزاعی به د اجازت لپاره خاص لفظ خبرنا استعمالوو

پینځم مکاتبه

که یو راوی خپل حدیثونه ولیکی او چا ته یی ولیږی دیته مکاتبه وایی

او که ددی سره اجازت هم ورکړی نو دا د مناوله قایم مقام دی کومی سره چی اجازت و ی که ددی سره اجازت نه وی نو ایوب منصور لیث او ډیرو شوافعو فقهاو او د اصولو علماو دیته جایز ویلی دی او همدا مشهور مسلک دی هغوی دا د مجرد اجازت نه قوی گنړی ماوردی دیته ممنوع وایی

لیث ابن سعد او منصور په مکاتبه کی خبرنا او حدثنا ویل جایز گنړی حالانکه بهتر او مناسبه داده چی پدی کی د مکاتبه صراحت وشی

شیرم اعلام الشیخ د شیخ اطلاع ورکول

که شیخ یو راوی ته وویای چی هغه دا کتاب د فلانی نه اوریدلی دی لیکن د روایت کولو اجازت ورته ورنکړی نو دیته اعلام الشیخ وایی

صرف پدی سره روایت کول بعضو فقهاو لکه ابن جریج جایز گنړلی دی

ابن الصباغ او متاخرینو هم دا مسلک اختیار کړی دی

تر دی چی بعضی ظاهری علماو ویلی دی که استاذ هغه ته د سماع باره کی وویای او د روایت څخه یی منع کړی بیا هم د شاگرد لپاره روایت کول جایز دی

دا داسی ده چی شیخ په خپله ژبه یو حدیث بیان کړی او بیا د هغی د روایت کولو څخه شاگرد منع کړی نو هغه لره د هغی بیانول جایز دی

وم وصیت

وصیت دیته وایی چی یو کس د چا لپاره د خپل کتاب باره کی وصیت وکړی گویا کی هغه د یو کس لپاره روایت بیانوی

بعضی سلفو هغی کس ته ددی د روایت کولو اجازت ورکړی کوم ته چی د کتاب باره کی وصیت شوی وی

هغوی ددی تشبیه د مناوله او د روایت د اطلاع سره ورکړی ده

ابن الصلاح فرمایي دا ډیره بعیده خبره ده دا د عالم یا متاول غلطی ده مگر که هغوی ددی
 شخه د وجادت والا روایت مراد اغستی وی

اتم وجاده

ددی صورت دادی چی یو راوی د چا په لاس لیکلی شوی حدیث یا کتاب موندنه کړی د هغه
 لپاره جایز ده چی د حکایت په طور هغه نقل کړی او ووايي مونږ د فلانی کس په خط سره دا
 روایت موندلی دی چی هغه فرمایي ماته دا حدیث فلانی بیان کړی دی ...

او د اخیر پوری متن او سند بیان کړی

دا قسم احادیث په مسند احمد کی په کثرت سره موجود دی د امام احمد حوی عبدالله وایی ما
 د خپل پلار په خط سره یو حدیث موندنه کړ چی مونږ ته فلانی حدیث بیان کړی دی او بیا به
 هغه دا حدیث خلکو ته بیانوو

ددی راوی لپاره دا هم جایز ده چی ووايي فلانی وویل پدی شرط سره چی تدلیس به پکښ نه
 وی چی په هغی سره د ملاقات وهم پیدا شی

ابن الصلاح فرمایي بعضی خلکو دا زیاتی کړی دی چی پدی حالت کی یی مطلقا د حدثنا او
 اخبرنا استعمال جایز گنړلی دی چی د هغی په وجه پدوی بانندی تنقید شوی دی

که یو کس د خپل شیخ د خط نه بغیر د هغه په کتابونو کی شه نسخه موندنه کړی نو وایی دی
 فلانی ذکر کړی دی فلانی ویلی دی یا ماته د فلانی له طرفه دا روایت رارسیدلی دی دا د هغه
 کتاب باره کی دی چی دا ثابت نه وی چی د شیخ کتاب دی یا د شیخ د کتاب سره د هغی
 مقارنه نه وی شوی

زه وایم وجادت د روایت د باب شخه ندی دا خو د هغه حکایت دی چی هغه په کتاب کی دا
 حدیث لیکلی شوی موندلی دی

البته پدی باندی عمل نو ډیرو فقهاو او محدثینو ددی نه منع کړی ده لکه بعضی علماو د هغوی
څخه نقل کړی دی

د شافعی او د هغی د اتباعو څخه پدی باندی د عمل جواز نقل دی

ابن الصلاح فرمایي بعضی محققینو شوافعو په اصولو کی پدی باندی عمل کول واجب
ګرځولی دی کله چی پدی اعتماد حاصل شی

ابن الصلاح فرمایي پدی وروستی زمانه کی ددی نه علاوه بله لاره نشته ځکه پدی زمانه کی د
روایت شرطونه ناممکن الوجود دی

یعنی صرف د وجات پاتی شوی دی

زه وایم د نبی علیه السلام څخه روایت دی هغه فرمایلی دی په خلکو کی ستاسو د چا ایمان
خوښ دی صحابه و وویل د فریشتو ایمان هغه وفرمایل هغوی به ولی ایمان نه راوړی هغوی
خو د خپل رب په خوا کی دی نو صحابه وو د پیغمبرانو د ایمان ذکر وکړ نبی علیه السلام
وفرمایل هغوی به ولی ایمان نه راوړی په هغوی خو وحی نازلیری صحابه وو وویل نو بیا مونږ
مراد یو نبی علیه السلام وفرمایل

تاسو به ولی ایمان نه راوړی چی زه پتاسو کی موجود یم

صحابه وو وویل نو بیا ددی نه مراد څوک دی؟ هغه وفرمایل ستاسو نه پس به داسی خلک
راشی چی لیکل شوی کتابونه په موندی او هغی باندی به ایمان راوړی رواه الحسن بن عرفة:
حدثنا إسماعيل بن عياش الحمصي عن المغيرة بن قيس التميمي عن عمرو بن شعيب عن أبيه
عن جده مرفوعا. رواه عنه إسماعيل بن محمد الصفار في "جزئه" (2 / 90) مجموع (22) وكذا
البيهقي في "الدلائل" (ج 2) والخطيب في "شرف أصحاب الحديث" (2 / 26) وطراد أبو
الفوارس في "ما أملاه يوم الجمعة 14 شعبان سنة 478" دا حدیث په ټولو سندونو سره
ضعیف دی اسماعیل بن عیاش او مغیره بن قیس دواړه ضعیف راویان دی
مونږ دا حدیث د سند او متن سره د صحیح بخاری په شرح کی ذکر کړی دی

ددی حدیث نه معلومیری چی د سابقه کتابونو د مجرد وجات سره موندل او په هغی باندی عمل کول صحیح دی

۲۵ پیخویشتم قسم : د حدیث لیکل د هغی په یادو یادول او اندارج

په صحیح مسلم کی د ابو سعید خدری رضی الله عنه خخه روایت دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چا چی د قران نه علاوه زما خخه بل شی ولیکه نو هغه دی وران کړی ابن الصلاح فرمایلی عمر ابن مسعود زید بن ثابت ابو موسی او ابو سعید خدری او دتابعینو خخه د لیکلو کراحت مروی دی علی حسن بن علی انس او عبدالله بن عمرو بن العاص وغیره صحابه او د بعضی تابعینو نه ددی جواز نقل دی

زه وایم په بخاری او مسلم کی ثابت دی چی نبی علیه السلام فرمایلی د ابو شاه لپاره زما خطبه ولیکی

ددی تفصیل مونږ د خپل کتاب المقدمات په شروع کی ذکر کړی دی

بیهقی او ابن الصلاح فرمایلی کیدای شی دا ممانعت هغه وخت وو چی د قران سره د حدیث گډوډ والی راته کله چی ددی خبری خوف ختم شو نو بیا اجازت ورکړی شو

علمای کرامو په وروسته زمانه کی د حدیث لیکلو باره کی اجماع نقل کړی ده او همدا موقف بغیر د خه انکار نه جاری او ساری دی

کله چی دا خبره ثابته شوه نو د حدیث او نورو علمونو لیکونکی له پکار دی چی په اصل کی په طالب علمانو وغیره باندی د مشکل الفاظو نقطه اشکال او اعراب واچوی او بهتره به داوی چی په حاشیه یی ولیکی

خط دی باید واضح او صفا وی د عذر نه بغیر واره واره لیکل او حروف د یو بل سره خلط ملط کول مکروه دی امام احمد خپل تره عوی حنبل بن اسحاق ولیده چی وړوکی خط یی لیکه هغه وفرمایلی داسی مه کوه یوه ورغ به ته دیته ضرورت لری بیا به هیخ فایده درنکړی

ابن الصلاح فرمایي د هر دوه احاديثو مابین کی گول دایره ایستل پکار دی دا خبره مونږ ته د ابو الزناد احمد بن حنبل ابراهیم الحریبی او ابن جریر ثخه رارسیدلی ده

زه وایم ما دا خبره د امام احمد په خط سره لیدلی ده خطیب فرمایي دایره به خالی پریردی بیا چی کله د هغی مراجعه وکړی په دایره کی به نقطه کوی

ابن الصلاح فرمایي عبدالله بن فلان داسی لیکل چی د یو سطر په اخیر کی عبد او د بل سطر په شروع کی الله داسی لیکل مکروه دی بلکی عبدالله په یوه کرخه کی یو خای لیکل پکار دی

هغه فرمایي د الله د تعریف او په نبی علیه السلام بانندی درود اهتمام لازمی دی

که دا بار بار هم وی نو په لیکلو یی ستړی کیدل ندی پکار خکه پدی کی ډیر اجر او ثواب دی هغه فرمایي د امام احمد وغیره په لیکلو کی چی کوم خای درود نشته نو د هغی مطلب دادی چی هغه چی خنګه اوریدلی هغسی یی لیکلی

خطیب فرمایي ماته پته لگیدلی ده چی امام احمد به په ژبه سره درود لوسته او لیکه به یی نه

ابن الصلاح فرمایي درود او سلام باید مکمل ولیکلی شی نه کم او نه په اشاری کی لیکل او صرف په علیه السلام بانندی اکتفا کول ندی پکار بلکی په مکمل او واضح طور سره صلی الله علیه وسلم لیکل پکار دی

هغه فرمایي د خپل اصل کتاب د بل قابل اعتماد کتاب سره باید مقارنه وشي پخپله هم او د بل راوی سره هم چی قابل اعتماد حافظ وی

بعضی خلک تشدد کوی هغوی وایی صرف پخپله به خاڼله ددوه کتابونو مقارنه کوی حالانکه دا خبره غلطه ده

شیخ ابن الصلاح دلته په تخریج تضییب نه پس د لفظ نه پس ص یا ض وغیره لیکل تصحیح وغیره عام او خاص اصطلاحاتو متعلقه امورو بانندی ډیر تفصیل سره کلام کړی دی هغه ددوه سندونو مابین کی په ح مهمله بانندی کلام کړی دی چی دا د تحویل یا الحدیث نه ماخوذ دی

زه وایم بعضی خلکو ته دا وهم شوی چی دا خ معجمه ده یعنی دویم سند اوله خبره ډیره مشهوره ده او بعضی علماو پدی اجماع هم ذکر کړی ده

۲۶ شپږویشتم قسم د حدیث د روایت کولو صفت

ابن الصلاح فرمایي یو قوم په روایت کی تشدد کړی دی په هغوی کی بعضو دا شرط لگولی چی روایت به د راوی د حفظ یا مذاکری څخه وی هغه دا قول د مالک ابو حنیفه ابو بکر الصیدلانی نه نقل کړی دی

د جمهورو په نزد دومره کافی ده چی د اوریدلی شوی حدیث باره کی د راوی سماع ثابت وی که دا د بل چا په خط سره وی یا نسخه ورکه شی نو که غالب گمان وی چی تبدیلی پکښ نده شوی (نو روایت کول یی جایز دی)

بعضی علماو دداسی نسخه باره کی صرف د طالب علم په قول چی دا د استاذ د روایت څخه دی پدی اعتماد کړیدی دا اعتماد یی د نسخه کتلو او د سماع باره کی لټون نه بغیر کړیدی او د روایت اجازت یی ورکړی دی دا د هغه نسخه باره کی چی تقابل یی تروسه ندی شوی

ابن الصلاح فرمایي داسی خلک امام حاکم په مجروح راویانو کی حساب کړیدی

اولنی فرع خطیب بغدادی فرمایي د ړوند او هغه کتونکی ان پر راوی نه د سماع د بل چا په خط یا قول سره ثابته شی نو دده څخه در وایت باره کی اختلاف دی بعضی علماو دده در وایت نه منع کړی ده او بعضو ورته جایز ویلی دی

دویم فرع کله چی یو راوی د شیخ نه د صحیح بخاری پشان کتاب روایت کړی بیا داسی نسخه پیدا کړی چی د هغی مقابله یی د خپل شیخ د اصل سره نه وی کړی یا ورسره د هغی د سماع باره کی ثبوت نه وی لیکن د هغی په صحت باندی یی زړه مطمئن وی نو خطیب د عامو محدثینو څخه نقل کړی چی هغوی ددی د روایت نه منع کړی ده او دا قول د شخی ابن الصباغ هم دی ایوب او محمد بن بکر البرسانی نه ددی اجازت نقل دی زه وایم زه هم ددی قایل یم

شیخ تقی الدین ابن الصلاح دی باره کی درمیانه لاره اختیار کړی چی که د هغه استاذ هغه ته اجازت ورکړی وو نو د هغی روایت جایز دی او حال همداسی دی

دریمه فرع که د حافظ په حافظی او د هغه په کتاب کی اختلاف راشی نو که د حفظ په وخت د هغه اعتماد په کتاب باندی وو د کتاب طرفته به رجوع کولی شی او که اعتماد یی په بل محدث باندی وو نو بیا به په حافظی اعتماد کوی

او بهتره داده چی هغه په کتاب کی دی باره کی تنبیه وکړی لکه د شعبه نه مروی دی

او دغه شان که چیرته نور محدثین دده مخالفت کوی نو دادی هم د روایت کولو په وخت وویایی لکه سفیان ثوری دا کار کړی وو

خلورم فرع که راوی په کوم کتاب کی خپله سماع په خط یا د یو قابل اعتماد کس په خط سره پیدا کړی لیکن ورته یاد نه وی چی دا زما سماع ده که نه نو ابو حنیفه او بعضی شوافع وایی دده لپاره ددی روایت کول جایز ندی او عام مذهب شافعی د جواز قایل دی

محمد بن الحسن او ابو یوسف هم ددی قایل دی

پدی کی باید په غالب گمان اعتماد وشی ځکه د حدیث لپاره د سماع یاد لرل شرط ندی دغه شان د داصل کتاب لپاره هم د سماع یاد ساتل ضروری ندی

زه وایم دا ددی مسالی مشابه ده چی کله د راوی نه خپله سماع هیره شی نو هغه چی د چا نه واورى د هغه روایت جایز دی د هغه نسیان مضر ندی

پینځم فرع په معنی سره د حدیث روایت

که راوی د حدیث په معانو عالم نه وی نو په اتفاق سره د هغه روایت جایز ندی

که هغه ددی عالم وی په هغه الفاظو چی حدیث پری دلالت کوی او د مترادف الفاظو وغیره بصیرت ورسره وی نو جمهور سلفو او خلفو د ده روایت کول جایز گنړی او پدی باندی عمل دی لکه په صحیح احادیثو کی دا ملاحظه شوی دی یوه واقعه په مختلفو الفاظو او سندونو سره روایت وی

چونکه ددی په وجه بعضی احادیث د متن په لحاظ سره بدلیری ددی په وجه بعضی محدثینو فقهاو او د علم اصول ماهرینو د روایت بالمعنی شخه منع کړی ده او هغوی دی باره کی ډیره سختی کړی ده

پکار خو داوه چی همدا مذهب اختیار کړی شی لیکن پدی اتفاق ونکړی شو

ابن مسعود ابو الدردا او انس چی به کله حدیث بیانوو نو ویل به یی یا ددی پشان ددی مشابه دی ته نژدی (نبی علیه السلام فرمایل دی)

شپږم فرع ایا حدیث مختصرول د هغی بعضی حصه حذف کول پدی شرط سره چی د مخکی سره یی لازمی تعلق نه وی جایز دی که نه؟ دی باره کی دوه اقوال دی

اما بخاری طریقه دا وه چی اکثر ځاینو کی به یی حدیث مختصروو مگر امام مسلم به حدیث نه کت کوو بلکی پوره به یی بیانوو دی وجی نه د مغرب ډیرو محدثینو د امام مسلم طریقی ته ترجیح ورکړی د صحیح بخاری په نسبت د اسانی په وجه هغوی د بخاری ډیر شروحات لیکلی دی

امام بخاری خو د ضرورت د وجی یو حدیث په مختلف مقاماتو کی خپروی

د مخکنی او وستی زمانی جمهور علماو دا مذهب اختیار کړی چی د حدیث مختصرول جایز دی ابن الحاجب په خپل کتاب المختصر کی لیکلی دی

د اکثر په نزد د حدیث بعضی حصه حذفول جایز دی مگر که د حدیث په محذوف حصه کی انتها یا استثنا وغیره موجود وی

که په متن یا سند کی د زیادت باره کی شک شی نو حذف کول یی جایز دی

په عام طور سره پدی بانندی عمل دی امام مالک به داحتیاط د وجی دا کار ډیر زیات کوو بلکی کله چی به هغه ته د سند د موصول والی باره کی شک وو نو سند به یی هم کت کولو

مجاهد فرمایي حديث کم کړي مگر هغی کی زیادت مه کوی

وم فرع ۷ د حديث طالب علم باید د عربي ژبي باندي پوهه وي

اصمعی فرمایي زه ویریرم که هغه په عربي نه پوهیږي نو د نبی علیه السلام پدی قول کی به داخل شی چا چی د قصده په ما باندي دروغ جوړ کړل نو په جهنم کی دی ځان له ځای تیار کړي

ځکه نبی علیه السلام به په ژبه ویلو کی لحن نه کوو

البته د تصحیف علاج دادی چی د ماهر استاذانو نه علم حاصل کړي شی او الله تعالی بنده ته توفیق ورکوی

که د استاذ نه غلط وشي نو اوریدونکی باید په صحیح طریقی سره روایت وکړي دا خبره د اوزاعی ابن المبارک او جمهورو څخه مروی ده

د محمد بن سیرین او ابو معمر عبدالله بن سخبیره نه روایت دی چی هغوی فرمایي لکه څنگه چی یی د استاذ نه غلط اوریدلی دی دغه شان غلط دی بیان کړي

ابن الصلاح فرمایي دا د الفاظو په تابعداری کی غلو والا مذهب دی

قاضی عیاض فرمایي د عامو شیخو پدی باندي عمل جاری دی چی څنگه هغوی ته حديث بیان شوی هغسی دی مخکی بیان کړي هغوی به په خپلو کتابونو کی پدی کی تبدیلی نه کوله تر دی چی د قران په قراتونو کی به هم دهغوی دا عمل وو

د عام تلاوت برخلاف د هغوی روایت جاری وی مگر که هغه شاذ وی لکه په بخاری او مسلم او موطا کی دا قسم موجود دی لیکن د حديث علما د سماع او په حواشی وکی دی باره کی تنبیه کوی

بعضی خلک په کتابونو کی د تبدیلی او اصلاح جرات کوی لکه ابو الولید هشام بن احمد د ډیری مطالعی او په فنونو کی د مهارت په وجه دا کار کړي وو

ابن الصلاح فرمایي هغه ته په ډيرو شيانو کې غلطی لگیدلی وه او دغه شان غلطی د هغه په نقش قدم باندې تلونکو ته لگيري بهتره داده چې د تبدیلی او اصلاح دورازه بنده کړی شی تر دی چې څوک ماهر نه وی هغه دا جرات ونکړی او د سماع په وخت دی باره کې تنبیه کول لازم دی

د عبدالله بن احمد بن حنبل نه روایت دی چې د هغه والد به د فاحش غلطی اصلاح کوله او په معمولی غلطی به یې پرواه نکوله

زه وایم بعضی خلک چې د خپلو استاذانو څخه د لحن والا احادیث اوری نو د هغوی نه روایت پریردی ځکه که هغوی د هغو تابعداری وکړی نو نبی علیه السلام خو به خپل کلام کې لحن نه کوو او که تابعداری یې ونکړی نو دا به دروغ شی ځکه هغوی داسی نه وو اوریدلی

اتم فرع که یو معلوم شی د متن یا سند نه وغورځی نو د هغی په لیکلو

څه حرج نشته دغه شان که د کتاب څه حصه ضایع شی نو په صحیح

طریقی سره د هغی اصلاح او تجدید جایز دی

الله تعالی فرمایي او الله ته معلومه ده چې څوک فسادی او څوک اصلاح کونکی دی

نهم فرع کله چې راوی ددوه استاذانو څخه روایت بیان کړی او ددواړو الفاظو کې اختلاف وی نو که هغه ددواړو متن یو ځای کړی نو جایز ده لکه زهری چې د افک والا په حدیث کې کړی و هغه زهری د سعید بن المسیب نه هغه د عروه نه هغه د عایشه نه بیان کړی دی او فرمایلی یې دی دی ټولو ماته د حدیث بعضی بعضی حصه بیان کړیده ما د هغوی روایات په یو بل کې داخل کړل او یو متن می تری جوړ کړ بیا هغه ټول متن بیان کړ دا عمل جایز دی ځکه ددی په قبولولو د ټولو امامانو اتفاق دی هغوی دا روایت په خپلو کتابونو کې روایت کړی دی

راوی باید د هر یو روایت جدا جدا د کمی بیشی او د حدثنا او اخبرنا سره بیان کړی

امام بخاری په خپل کتاب کې ددی خاص خیال ساتلی دی لیکن بخاری عام طور سره دپته خاص توجه نده ورکړی البته په بعضی ځایونو کې یې ددی خیال ساتلی دی لیکن نادرا

لسم فرع د خپل طرفنه د راوی په نسب کی اضافه جایز ده لیکن شرط

دادی چی تصریح به یی کوی

امام احمد او جمهو رمحدثین ددی قایل دی

یوولسم فرع د محدثینو دا عادت دی چی کله قرات کوی نو وایی ماته

فلانی خبر را کړی هغه وایی ماته فلانی خبر را کړی....

بعضی محدثینو به د لیکلو په وخت د قال کلمه حذف کوله او د اکثر په نزد یی لیکل بهتر دی کوم احادیث چی په یو سند سره وی مثلاً عبدالرزاق عن معمر عن همام عن ابی هریره د سند والا نسخه محمد بن عمرو عن ابی سلمه عن ابی هریره والا نسخه عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده والا نسخه بهز بن حکیم عن ابیه عن جده والا نسخه داسی نوری نسخی نو د راوی لپاره جایز ده چی د هر حدیث بیانولو په وخت دوباره سند بیان کړی او دا هم جایز ده چی د اولنی حدیث سره سند بیان کړی او د باقی حدیثونو سره وویایی پدی سند سره یا دی سند سره روایت دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی وویایی دا هم جایز ده چی هغه چی خنګه اوریدلی وی هغسی دی بیان کړی او د هر حدیث سره سند بیانول هم جایز دی

زه وایم دا معامله انتهای اسانه او هر لحاظ سره جایز ده که متن د سند نه مخکی بیان کړی لکه وویایی نبی علیه السلام داسی فرمایلی دی بیا وویایی اخبرنا او سند یی بیان کړی نو ایا د روای لپاره جایز دی چی مخکی متن بیا سند بیان کړی دی باره کی اختلاف دی خطیب او ابن الصلاح ذکر کړی دی

زما په نزد ددی جواز بهتر دی

دی وجی نه زمونږ د زمانی محدثین د حدیث روایت کولو نه پس د شیخ سند دوباره وایی ځکه د بعضی خلکو نه څه شی پاتی کیری نو پدی طریقی سره د هغه د شیخ سره سماع متصله څرځی

د هغه لپاره جایز دی چی څنگه وغواړی روایت دی وکړی سند دی مخکی بیان کړی یا وروسته

دولسم فرع کله چی راوی پخپل سند سره یو حدیث بیان کړی بیا د هغی

نه پس دویم سند ذکر کړی او مثل یا نحوه وواپی او دا راوی ثقه حافظ

وی نو ایا په دویم سند سره د دغی حدیث متن بیانول جایز دی ؟

شعبه وایی نه او ثوری وایی هو د هغه نه وکیع دا قول نقل کړی دی

یحی بن معین وایی په مثله والا قول کی دا جایز دی لیکن په نحوه کی جایز ندی

خطیب فرمایی که روایت بالمعنی ته جایز وویل شی نو بیا په نحوه او مثله کی هیڅ فرق نشته

او ددی باوجود زه د ابن معین قول اختیاروم

که راوی یو سند بیان کړی او د حدیث بعضی حصه هم ذکر کړی بیا وواپی الحدیث الحدیث

بتمامه یا بطوله یا الی اخره لکه دا د عام راویانو عادت دی نو ایا پدی سند سره ټول حدیث

روایت کول جایز دی

بعضو ددی اجازت ورکړی او بعضو ترینه منع کړی چی د هغو څخه ابو اسحاق الاسفراینی هم

دی

ابو بکر البرقانی د خپل شخی ابو بکر الاسماعیلی څخه دی باره کی پوښتنه وکړه نو هغه

وفرمایل که شیخ او شاگرد دواړه حدیث پیژنی نو زه امید لرم چی دا به جایز وی او بهتر داده

چی دا فرق واضح بیان کړی شی

ابن الصلاح فرمایی که مونږ دپته جایز وواپیو نو باید د شاگرد سره د استاذ له طرفه قوی اجازت

موجود وی

زه وایم دی کی باید تفصیل وکړی شی که هغه دا حدیث د خپل استاذ نه پدی مجلس یا بل

مجلس کی اوریدلی وی نو روایت جایز دی د کوم بیان چی مخکی شوی وی او سماع ثابت

وی نو دا به هغی ته اشاره شی

ديارلسم فرع د رسول لفظ په نبی او د نبی لفظ په رسول سره بدلول

ابن الصلاح فرمایي ظاهر داده چي دا عمل درست ندي اگر چي روايت بالمعنی جايز دي يعنی ددی دواړو په معنی کی فرق دي

د عبدالله بن احمد شخه نقل دي چي د هغه والد به دي باره کی سختی کوله که په کتاب کی به د نبی لفظ وو او محدث به رسول وليکه نو هغه به رسول کت کړ او نبی به یی وليکه

خطیب فرمایي د هغه دا کار په استحباب محمول دي ځکه د هغه مسلک دادی چي جايز دي صالح فرمایي ما د خپل والد نه دي باره کی پوښتنه وکړه نو هغه وويل زما خیال دي چي دي کی څه باک نشته

يو روايت کی راځي چي د حماد بن سلمه مخکی عفان او بهز دا کار وکه نو هغه وفرمایي تاسو به هيڅکله فقها نشي

څوارلسم فرع د مذاکره په حالت کی زده شوی روايت ایا ددی روايت

جايز دي

ابن الصلاح د ابن مهدي ابن المبارک او ابوزرعه نه نقل کړي دي چي بطور حديث دي لره بيانول جايز ندي ځکه پدی کی تساهل راځي او حافظه انسان ته دهوکه ورکوي

ابن الصلاح فرمایي دي وجی نه سترو محدثينو په يادو ياد کړي شوی حديث د کتاب نه بغير روايت کول منع کړي چي په هغو کی امام احمد هم شامل دي

ابن الصلاح فرمایي که هغه بطور حديث بيان کړي نو داسی دي ووايي فلانی دا حديث مونږ ته په مذاکره کی بيان کړ دا دي مطلقا نه بيانوی ورنه دا به د تدليس د يو قسم مرتکب شي

که يو حديث ددوه راويانو نه روايت وي نو بهتره داده چي دهغو شخه ثقه ذکر کړي شي او بل وغورځول شي برابره ده که هغه ثقه وي يا ضعيف

امام مسلم به د ابن لهيعة باره كې دا كار كولو البته امام احمد به هغه نه غورځوو بلكې په هر صورت كې به يې ذكر كوو

ويشتم قسم د محدث اداب

خطيب بغدادى دى باره كې الجامع لاداب الراوى والسامع مستقل كتاب ليكلي

سابقه اقسامو د اطرافو څخه دى باره كې مهمې خبرې تيرې شوي دي

ابن خلداد وغيره فرمايي شيخ بايد د پنځوس كاله نه پس احاديث بيانول شروع كړي

يو بل عالم ويلي دي د څلويښت كاله نه پس دي حديثونه بيانول شروع كړي

قاضي عياض ددينه انكار كړي دي چې ډيرو خلكو د څلويښت نه بلكې دريش كاله نه مخكې حديثونه بيان كړي دي د هغو څخه انس بن مالك هم دي خلك به د حديث اوريدلو لپاره په هغه راتلوليدل حالانكه د هغه ډير استاذانه پدغه وخت كې ژوندى وو

ابن خلداد فرمايي كله چې محدث اتيا كاله ته ورسيرى نو زما په نزد بڼه داده چې د اختلاط د پير په وجه احاديث بيانول ترك كړي

خلكو پري دا اعتراض كړي چې صحابه كرامو خو ددى عمر نه پس هم احاديث بيان كړي لكه انس سهل بن سعد عبدالله بن ابى اوفى او نور ډير خلك وو

بعضي خلكو د سل كاله عمر پوره كيدو نه پس هم احاديث بيان كړي لكه حسن بن عرفه ابوالقاسم البغوي ابو اسحاق الهجيمي او د شوافعو څخه قاضي ابو طيب الطبري

زه وايم نور هم داسې ډير خلك وو

كه د روايت بيانونكى شيخ په خپله حافظه باندې اعتماد وو نو د ډير عمر نه پس د اختلاط د ويرى نه دي د احاديثو بيانولو څخه اجتناب وكړي او كه د بل چا په حافظې خط يا ضبط (مثلا د يو مشهور كتاب په روايت) باندې يې اعتماد وي نو دي حالت كې چې څومره عمر زيات وي خلك به د هغه نه په اوريدو كې شوق لري لكه زمونږ د شيخ ابو العباس احمد بن ابى

طالب الحجاز سره دا معامله شوی وه هغه یقینا د سلو کالو نه اوریدلی وو هغه د الزبیدی څخه پ ۶۳۰ کی صحیح بخاری اوریدلی وو او په ۷۳۰ کی یی خلکو ته بیان کړی وو هغه د ډیر عمر یو عامی سپری وو څه ډیر احادیث ورته نه وو یاد او نه یی په ډیرو ظاهرو معانو باندی پوهه درلوده ددی باوجود به د صحیح بخاری اوریدلو لپاره د خلکو یو هجوم دده خواته راته ځکه هغه وخت د زبیدی نه علاوه د هغه څخه بل راوی نه وو د هغه څخه یو لاک نه ډیرو کسانو صحیح بخاری اوریدلی دی

علما وایی محدث باید ښه اخلاق ښه چال چلن او د صحیح نیت حامل وی که د هغه په نیت کی د خیر اراده نه وی بیا دی هم د حدیث بیانول شروع کړی ځکه علم یی دی طرفته راوولی بعضی اسلافو ویلی دی مونږ د غیر الله لپاره علم حاصل کړی وو مگر علم انکار وکړ چی هغه به صرف د الله لپاره وی

هغه وایی د عمر او سماع په لحاظ سره د مشر کس په موجودگی کی حدیث بیانول ندی پکار بلکی بعضی خلکو به په هغه ښار کی حدیث بیانول خوښ نه گنډل کوم کی چی به د هغوی نه زیات مستحق محدث موجود وو

هغه باید ددغه افضل محدث طرفته خلک دعوت کړی ځکه دین د خیرخواهی نوم دی

هغوی فرمایی هغه له د حدیث مجلس منعقدول لازم دی محدث باید په بهترین حالت کی مجلس ته حاضر شی لکه امام مالک چی به کله د حدیث مجلس ته تشریف راوړه نو اودس به یی کوو او کله کله به یی غسل کولو عطر به یی لگول او بهترین لباس به یی اغوسته

په هغه باندی به وقار او هیبت نظر راته هغه به په ښه مضبوطوالی سره کیناسته او چا چی به اوازونه اوچتول هغه به یی رته

ددی مجلس افتتاح د تبرک لپاره په تلاوت سره کول بیا د هغی نه پس په ښه طریقه سره د الله حمد او ثنا او په نبی علیه السلام باندی درود ویل پکار دی

قاری باید د ښه اواز بهترین ادا او فصیح عبارت والا وی هر کله چی د نبی صلی الله علیه وسلم تذکره راشی نو په هغه دی درود ووایی

خطیب فرمایي ددی سره دی خپل اواز اوچت کړی او کله چی د صحابی نوم راشی نو رضی الله عنه دی ووایی

بهره داده چی د خپل استاذ تعریف هم بیان کړی لکه عطا بن ابی رباح به فرمایل ماته ماته عالم او د علم سمندر دا حدیث بیان کړ

وکیع به فرمایل چی ماته امیر المومنین فی الحدیث سفیان الثوری دا حدیث بیان کړ د هیچا تذکره په خوشی لقب سره یادول ندی پکار البته هغه لقب چی د شهرت په وجه امتیازی نشان ګرځیدلی وی نو هغی کی څه حرج نشته

اتویشتم قسم د طالب حدیث اداب

څومره چی کیدای شی نیت به دالله لپاره خالصوی بلکی داسی کول واجب دی دنیا یی باید مقصد نه وی مونږ په خپل کتاب المقدمات کی دی باره کی سخت وعیدونه او ویره ورکونکی دلایل ذکر کړی دی

پخپلی علاقه کی د عالی اسانیدو په اوریدلو کی جلدی پکار ده کله چی دا راتول کړی شی بیا به قریبی علاقه او اعلی بنارونو ته سفر کولی شی دیته رحله وایی

مونږ په المقدمات کی ددی مشروعیت ذکر کړی دی

ابراهیم بن ادهم فرمایي الله ددی امت څخه د اصحاب الحدیث د رحله په وجه مصیبتونه لری کوی

هغوی فرمایي په احادیثو کی چی کوم فضایل ذکر دی د وس مطابق هغی بانندی عمل پکار دی

بشر بن الحارث به فرمایل ای اصحاب الحدیث د حدیث زکات ادا کړی د هر دوه سوه احادیثو نه په پینځه و بانندی عمل وکړی

عمرو بن قیس الملائی فرمایي که تاسو ته د نیکی یو شی معلوم وی په هغی عمل وکړی اګر که یو ځل وی ته به د نیکی کونکو څخه شی

وکيغ فرمایي که تاسو د حدیث یادول غواړی نو په هغی عمل وکړی
 هغوی فرمایي د حدیث اوریدو کی ډیر وخت تیروول او شیخ تنګول ندی پکاری
 زهری فرمایي کله چی مجلس اورد شی نو هغی کی د شیطان حصه وی
 نورو طالب علمانو ته علمی فایده بیانول د علم نه پټول ځکه په احادیثو کی ددی ممانعت
 راغلی دی

هغوی وایی روایت لیکلو یا حاصلولو کی د کم درجی والا کس نه هم شرم ندی پکار وکيغ
 فرمایي یو کس هغی پوری اوچتی مرتبی ته نشی رسیدلی تر څو چی د ځانه مشر برابر او د
 ځانه وړوکی کس څخه حدیث ونه لیکي

ابن الصلاح فرمایي هغه کس توفیق والا ندی چی صرف په ډیرو روایاتو او د شهرت لپاره د
 ډیرو استاذانو څخه په حدیث لیکلو کی وخت ضایع کړی

هغوی فرمایي د ابو حاتم دا قول کله چی لیکل کوی نو د هر چا نه یی وکړه او کله چی حدیث
 بیان کړی نو تلاش او تحقیق وکړه ددی باب څخه ندی

ابن الصلاح فرمایي بیا طالب علم له صرف بغیر د فهم او معرفت نه د حدیث په سماع اکتفا
 نده پکار که نه وی نو پدی طریقه به هغه ځان ستړی کړی خو فایده به ورته حاصل نشی

بیا هغه

د مسانیدو او سننو څخه په مفید کتابونو نه د حدیث اوریدلو بانندی زور کړی دی

۲۹ نهویستم قسم د عالی او نازل سندونو پیژندنه

ددی امت د خصوصیتونو څخه یو خصوصیت سند دی ځکه ددی امت نه علاوه بل امت د
 خپل نبی څخه په سند سره احادیث نشی بیانولی لهذا عالی سندونه حاصلول پکار دی امام
 احمد فرمایي عالی سند د سلف صالحینو سنت دی

د يحيى بن معين نه د وفات په وخت پوښتنه وشوه ستا څه خواهش دى هغه وويل خالى كور او
عالى سند

ددى وجى نه محقق امامانو او ماهر محدثينو د عالي سند په تلاش كى مختلفو علاقتو ته په
خوشحالى سره سفر كړى وو

اگر كه بعضى جاهل عبادت گرو د رحلت نه منع كړى ده لكه رامهرمزي په خپل كتاب
المحدث الفاصل كى نقل كړى دى بيا دا چى د نازل سند په نسبت عالي سند د خطا او علت نه
ډير پاك وي

بعضى متكلمين وايى سند چى څومره اوږد وي د راويانو حالات او جرح او تعديل به ډير وي
نو ددى مشقت په وجه به اجر هم ډير وي

ليكن دا فايده د سابقه فوايدو مقابله نشى كولى

د علو د اقسامو څخه د ټولو نه بهترين هغه دى چى د نبى عليه السلام ته نژدى وي

د كوم امام مصنف يا د سماع تقدم عالي والى د نسبتى امورو څخه دى

موافقت شيخ ابن الصلاح دلته په موافقت باندې هم كلام كړى دى مثلا (د صحيح مسلم
روايت كونكى كس سند د مسلم د استاذ پورى ورسپړى

بدل د خپل استاذ د استاذ يا د هغه په شان بل شيخ ته سند رسيدلو ته بدل وايى

مساوات كه ستا سن د مصنف برابر شى نو دپته مساوات وايى

مصافحه كه ته يوه درجه د مصنف نه لاندې راشى نو دپته مصافحه وايى گويا كى تا د هغه سره
مصافحه وكړه او د هغه نه دى حديث واوريده

د خطيب بغدادى په كلام كى دا قسم فنون په كثره سره موجود دى

ابن عساكر دى باره كى په ډيرو جلدونو كى كتاب ليكلې دى زما په نزد د نورو فنونو په مقابله كى دا فن د كمى فايدى والا دى

كومو علماو چى ويلي دى چى عالى سند هغه دى چى صحيح وى اكر كه د راويانو عدد ډير وى نو دا يو خاص اصطلاح ده

دا كس به هغه وخت څه وايي كله چى ډير دوه صحيح سندونه وى ليكن د يو سند راويان كم وى

دا قول د وزير نظام ملك او حافظ سلفى نه مروى دى د علو ضد نزول دى دا د عالى په مقابله كى كم فضيلت والا دى مگر كه د نازل سند راويان د عالى سند څخه بهتر وى كله چى ټول ثقه وى لكه وكيع خپلو ملگرو ته ويلي وو ستاسو په نزد الاعمش عن ابى وايل عن ابن مسعود والا سند بهتر دى كه سفیان عن منصور عن ابراهيم عن علقمه عن ابن مسعود والاسند

هغوى وويل وكيع وويل الاعمش عن ابى وايل خو شيخ عن شيخ دى او سفیان عن ابراهيم عن علقمه عن ابن مسعود فقيه عن فقيه دى

كوم حديث چى فقها د يو بل نه بيان كړى هغه زما په نزد د شيوخو د بيان كړى شوى حديث نه بهتر دى

۳۰ ډير شتم قسم مشهور

شهرت يو نسبتى معامله ده يو حديث د محدثينو په نزد مشهور يا متواتر وى ليكن د نورو په نزد نه وى

بيا مشهور متواتر هم كيدای شى او مستفيض هم مستفيض هغى ته وايي چى درى يا ډير راويان يى روايت كړى

قاضى ماوردى فرمايى مستفيض د متواتر نه ډير قوى وى دا د هغه خاص اصطلاح ده

مشهور حديث كله صحيح وى لكه الاعمال بالنيات والا حديث او كله حسن وى د خلكو په مابین كى بعضى داسى احاديث هم مشهوريرى چى هيخ سند نلرى يا موضوع وى او دا ډير زيات دى

چا چى د ابن الجوزى كتاب الموضوعات كتلى وى هغه پدى باندې ښه پوهيرى

د امام احمد نه روايت دى چى خلور احاديث د خلكو مابین كى په بازارونو كى عام دى چى د هغى هيخ سند نشته

۱ چا چى ماته د اذار د مياشتى د وتلو خبر راکړو زه به هغه ته د جنت خوشخبرى ورکړم

۲ چا چى ذمى ته ضرر ورکړ نو د قيامت په ورځ به زه د هغه دشمن يم

۳ په كومه ورځ چى ستاسو روژه وى په هغه ورځ ستاسو اختر وى

۴ د سايل حق دى چى هغه ته صدقه ورکړى شى اكر كه هغه په اس باندې راغلى وى

۳۱ يو ديرشم قسم د غريب او عزيز معرفت

غرايت يعنى د حديث غريب والى كله په متن كى وى چى د هغى په روايت سره يو راوى منفرد وى او كله په بعضى متن كى لكه يو راوى داسى زيا ه لفظ بيان كړى چى نور يى نه بيانوى پدى باندې په زيا ه الثقه كى كلام تير شوى دى

غرايت كله په سند كى وى لكه اصل حديث متن په بل سند يا نورو سندونو سره روايت وى ليكن دا روايت پدى سند سره غريب وى

غريب هغى ته وايى چى يو راوى روايت كړى وى برابره ده كه ثقه وى يا ضعيف د هر يو بيا جدا حكم وى

كه د يو شيخ نه دوه يا درى راويان روايت وكړى نو دپته عزيز وايى او كه د هغه نه يى يو جماعت روايت كړى نو دپته مشهور وايى لكه مخكى ددى تذكره وشوه

دوه دیر شتم غریب الحديث د حدیث د مشکو الفاظو تشریح

د حدیث فهم د علم او عمل سره د متعلقو مهمو قسمونو څخه دی ددی د علم سند او ددی د متعلقاتو سره هیڅ تعلق نشته

حاکم فرمایي دی باره کی د ټولو نه مخکی نصر بن شمیل کتاب لیکلی دی

یو بل عالم وایی ابو عبیده معمر بن المثنی دی باره کی د ټولو نه مخکی کتاب لیکلی دی

پدی علم کی د ټولو نه بهترین کتاب ابو عبید قاسم بن سلام لیکلی دی

پدی باندی ابن قتیبه ډیر استدراکات کړی دی

دی دواړو باندی بیا خطابی تعقیبات او اضافی کړی دی

ابن الانباری او سلیم الرازی هم دی باره کی کتابونه لیکلی دی

ددی ټولو کتابونو مجموعی دوه کتابونه دی الصحاح للجوهري النهایه لابن الاثیر د ټولو نه

بهترین کتابونه دی الله تعالی دی په دی دواړو رحمت نازل کړی

۳۳ دریدیر شتم قسم د مسلسل پیژنده

مسلسل کله د روایت په صفت کی وی لکه هر راوی سمعت یا حدثنا یا خبرنا وغیره ووایی یا د راوی په صفت کی وی لکه راوی د روایت په وخت کی هغه خبره وکړی چی استاذ یی کړی وه یا هغه کار وکړی چی استاذ یی کړی وو

بیا حدیث کله د اول نه تر اخره پوری مسلسل وی او کله د هغی اولنی یا اخیرنی حصه کی تسلسل منقطع وی

د مسلسل فایده داده چی دا د تدلیس او انقطاع نه پاک وی

ددی باوجود مسلسل احادیث ډیر کم تعداد کی دی

څلور دیر شتم قسم د ناسخ او منسوخ حدیث پیژندنه

دا فن ددی کتاب د خصوصیات څخه ندی بلکی د اصول فقه سره ډیر مشابه دی
 خلکو ددی باره کی ډیر مفید کتابونه لیکلی دی په هغی کی د ټولو نه بهترین او مهم کتاب د ابو
 بکر الحازمی الاعتبار فی بیان النسخ والمنسوخ من الآثار دی
 شافعی رحمه الله ته پدی فن کی ډیر مهارت حاصل وو لکه ددی خبری صراحت د هغه شاگرد
 امام احمد بن حنبل کړی دی

د ناسخ علم د نبی علیه السلام د حدیث سره وی لکه د نبی علیه السلام ارشاد دی ما تاسو د
 قبرونو د زیارت څخه منع کړی وی وس د هغی زیارت کوی

د ناسخ علم د تاریخ او سیرت سره هم تعلق لری دا پدی سلسله کی ډیر موید ثابتیری لکه امام
 شافعی د افطر الحاجم والمحجوم حجامه لگونکی او کونکی ددواړو روژه ماته شوه دی حدیث
 باره کی مسلک اختیار کړی چی دا حدیث د فتح مکه په موقع کی د جعفر رضی الله عنه په باره
 کی وارد وو حالانکه هغه د فتح مکه نه مخکی د موته په جهاد کی وفات شوی وو او د عبدالله
 بن عباس رضی الله عنهما روایت نبی علیه السلام حجامه ولگوله او هغه د احرام په حالت کی
 وو او روژه

ابن عباس خو د خپل پلار سره د فتح مکه په موقع بانندی مسلمان شوی وو

البته د صحابی دا قول چی دا ناسخ دی نو د علم اصول ډیرو ماهرینو دا ندی قبول کړی ځکه دا
 د هغه اجتهاد دی چی د غلطی امکان پکښ شته هغوی د صحابی دا خبره دا ددی نه مخکی وو
 قبول کړی ځکه هغه د حدیث راوی دی او ثقه راوی دی

۳۵ پینځه دیر شتم قسم د حدیث د الفاظو د متن او سند په لحاظ سره

معرفت او د تصحیف نه بچ کیدل

پدی کی ډیر علما واقع شوی دی کومو چی صحیح طریقی سره علم حدیث نه وو حاصل کړی
 او ددی علم د ماهرینو څخه نه وو

عسکری پدی علم کی یو غټ جلد کتاب لیکلی دی په عام طور سره پدی غلطیانو کی هغه خلک مبتلا دی چی د کتابونو څخه یی علم حاصلوی د هغوی استاذ نه وی چی اصلا یی وکړی بعضی خلک د عثمان بن ابی شیبه باره کی وایی چی هغه ته به د قران په قرات کی غلطی لگیده دا ډیره عجیه خبره ده ځکه هغه په تفسیر کی کتاب لیکلی دی د هغه طرفته دداسی خبرو نسبت شوی چی د خط زده کونکو ماشومانو څخه هم نه صادریری

د بعضی محدثینو څخه داسی خبری صادری شوی چی د هغی په وجه عقل مند له خندا ورځی

لکه یو روایت کی دی چی یو کس د یا ابا عمیر ما فعل النغیر ای ابو عمر ستا مرغی څنگه ده ددی سندونه راټول کړل او بیا یی مجلس ولگوو او د خلکو په مخکی یی وویل یا ابا عمیر ما فعل البعیر ای ابو عمیر ستا اوبن څه وکړل

دی وجی نه هغه ذلیل شو او خلکو دا واقعه په تاریخ کی ولیکله

همداشان یوه ورځ د بغداد په نظامیه مدرسه کی یو استاذ په خپل اولنی مجلس کی دا حدیث بیان کړ د یو مونځ پسی د بل مونځ کولو په وجه په علیین کی یو کتاب لیکلی کیری ددی په ځای یی وویل کنار فی غلس

کله چی حاضرین پوهه نشو نو یو کس هغی ته وویل چی ستا نه غلطی وشوه او صحیح لفظ کتاب فی علیین دی ددی نور هم ډیر مثالونه شته

ابن الصلاح دلته شیان بیان کړی دی

زمونږ شیخ ابوالحجاج المزی پدی مقام کی د خلکو نه ډیر جدا وو هغه به په ډیره بهترینه طریقی سره سند او متن بیانوو او زمونږ د علم مطابق د ځمکی په مخ د هغه پشان بل څوک نشته کله چی به یو کس هغه ته یو داسی غریب حدیث بیان که چی بعضی شارحین یی د مشهور حدیث د متن او سند خلاف ذکر کوی نو هغه به ویل دا تصحیف دی چی ددی مرتکب صرف د کتابونو څخه علم حاصل کړی دی

۳۶ شپږ دیر شتم قسم د مختلف الحديث پیژندنه

امام شافعی دی باره کی پخپل کتاب الام کی د یو جلد برابر فصل لیکلی دی

الام مجلد واحد ص ۱۷۱۴

دغه شان ابن قتیبه دی باره کی یو مفید کتاب لیکلی دی دی کی چی ابن قتیبه سره څومره علم وو د هغی په لحاظ بعضی ردی او فضول شیان هم شته

د دوه حدیثونو په مابین کی د تعارض په صورت کی که تطبیق ونشی نولکه ناسخ او منسوخ نو ناسخ پریخودل او د منسوخ طرفته رجوع کول پکار دی

بعضی وخت جمع او تطبیق ممکن وی لیکن بعضی مجتهدینو ته پته نه وی پدی وخت کی توقف اختیارولی شی تر دی چی د ترجیح کوم صورت ظاهر شی یا بیا مجتهد جرات وکړی او د کوم یو شی باره کی فتوی ورکړی یا کله د یو باره کی فتوی ورکړی کله د بل لکه امام احمد چی به د صحابه د روایاتو باره کی کول

امام بن خزیمه به فرمایل په دنیا کی په هیڅ لحاظ سره دوه متعارض احادیث نشته که د چا سره دا قسم کوم دوه متعارض احادیث موجود وی ماته دی راوړی زه به ورله پکی تطبیق وکړم

الکفایه ص ۴۳۲

وه دیر شتم قسم د المزید فی متصل الاسانید پیژندنه

دیته وایی چی یو روای په سند کی د یو روای اضافه وکړی کوم چی نورو روایانو نده کړی

خطیب بغدادی دی باره کی یو غټ کتاب لیکلی دی تمیز المزید فی متصل الاسانید

اب الصلاح فرمایي هغه چی کوم بعضی شیان ذکر کړی دی هغی کی نظر دی

ابن الصلاح ددی مثال پدی روایت سره ورکړی دی چی بعضی علماو دا د عبدالله بن المبارک عن سفیان عن عبدالله بن یزید بن جابر جدثی بسر بن عبدالله سمعت اباادریس یقول سمعت

واثله بن الاسقع سمعت ابا مرثد الغنوي يقول سمعت رسول الله يقول لا تجلسوا على القبور لا تصلوا اليها په قبرونو باندي مه كيني مه هغي طرفته مونخ كوي صحيح مسلم ٩٧٢

نورو راويانو دا د ابن مبارك نه بيان كړيدي مگر سفیان يي ندي ذكر كړي ابو حاتم الرازي فرمايي پدي سند كي د ابو ادريس ذكر كول د ابن المبارک وهم دي

علل الحديث ص ٣٤٩

دا دوه اضافات دي چي سند كي شوي دي

اته دير شتم قسم د مرسل خفي پيژندنه

د عموم په لحاظ سره دا منقطع او معضل ته هم شامل دي

خطيب بغدادی دی باره کی کتاب لیکلی دی التفصیل لمبهم المراسیل

دا فن په قدیم او جدید دور کی صرف د حدیث ناقدین او ماهرین پیژني

زمونږ شیخ حافظ المزی پدی کی امام او ماهر وو الله دی په هغه رحم وکړی او په هغه دی د مغفرت باران رانازل کړی

ډیر علما چي ثقه او ضعیف راویان صحیح نه پیژني که هغوی باندي یو سند پیش کړی شی نو هغوی دوکه شی او په ظاهر کی ثقه راویانو ته کتلو سر په حدیث د صحت حکم ولگوي

هغوی ته دا پته نه وی چي دی کی انقطاع اعضاء یا ارسال دی هغوی د صحابی او تابعی درمیان کی فرق نشی کولی او الله د صحیح خبری طرفته رهنمایی کونکی دی

ددی مثال ابن الصلاح دا روایت بیان کړيدي کو چي عوام بن جوشب د عبدالله بن ابی اوفی نه بیان کړی چي کله به بلال قد قامت الصلاه ویل نو نبی علیه السلام به پاڅیده او الله اکبر به یی وویله

الکامل لابن عدی ٢ ٦٥٠

امام احمد فرمایي عوام د ابن ابی اوفی سره ملاقات ندی کړی یعنی دا روایت د انقطاع په وجه ضعیف دی ځکه دی کی احتمال دی چی عوام دا د یو ضعیف راوی نه اوریدلی وی

نهه دیر شتم قسم د صحابه و پیژندنه

صحابی هغه چا ته وایی چی د اسلام په حالت کی یی نبی علیه السلام لیدلی وی اگر که ډیر وخت د نبی علیه السلام سره نه وی پاتی شوی او نه یی څه روایت کړی وی د مخکنی او ورسنی جمهورو علماو همدا موقف دی

بخاری ابو زرعه او د صحابه و باره کی کتابونه لیکونکی علماو لکه ابن عبدالبر ابن منده ابو موسی المدینی او ابن الاثیر صراحت کړی چی صرف روایت کول او ملاقات د صحابی کیدو لپاره کافی دی د ابن الاثیر دا صراحت د هغه په کتاب اسد الغابه کی دی او دا کتاب جامع ترین د ډیرو فایدو والا او وسیع دی دی ټولو ته دی الله بهترین اجر ورکړی

ابن الصلاح فرمایي ابن عبدالبر د قصه گو مورخینو نه د صحابه باهمی جنگونه اغستی دی او خپل کتاب کی یی بیان کړی دی چی خپل کتاب یی پری داغدار کړی دی

نور علما وایی د ملاقات سره د صحابی کیدو لپاره دا ضروری دی چی یو یا دوه احادیث به یی روایت کړی وی

د سعید بن المسیب څخه روایت دی چی د صحابی کیدو لپاره ضروری دی چی یو یو یا دوه کاله به نبی علیه السلام سره پاتی شوی وی او په یو یا دوه غزوو کی به شریک شوی وی

الكفایه ص ۵۰

شعبه د ابو موسی تعریف کړی دی او د هغه نه یی نقل کړی چی ما د انس رضی الله عنه نه پوښتنه وکړه ایا د رسول الله په صحابه و کی ستا نه علاوه بل څوک ژوندی شته؟ هغه وویل بعضی بانډه چیان شته چی هغوی نبی علیه السلام لیدلی وو مگر د نبی علیه السلام کوم خاص صحابی وس ژوندی نشته

دا واقعه مسلم د ابو زرعه مخی ته بیان کړی وه

دا د خاص صحبت نفي ده د جمهورو د اصطلاح نفي نده د كوم مطابق چي صرف ملاقات د صحابيت لپاره كافي دي چي د نبي عليه السلام د اوچت منزلت او جلالت قدر د وجي په هغه د صحابي اطلاق وشي پدي كي د هغه چا عظمت شان دي چي نبي عليه السلام سره ميلاو شوي وي

بعضي صحيح احاديثو كي راغلي دي چي نبي عليه السلام فرمايي تاسو به جهاد كوي نو ستاسو درميان كي به وويل شي ايا تاسو كي داسي څوك شته چي نبي عليه السلام سره يي ملاقات شوي وي بيا هغ و فرمايل چا چي هغه څوك ليدلي وي چي هغه نبي عليه السلام سره ملاقات كړي وي

صحيح مسلم ۲۵۳۲

بعضي علماو د معاويه او عمر بن عبدالعزيز باره كي ويلي دي د نبي عليه السلام سره د معاويه يوه ورځ تيروول د عمر بن عبدالعزيز د ټول خاندان نه غوره ده

فرع ۱ د اهل سنت والجماعت په نزد ټول صحابه عادل دي ځكه الله تعالي پخپل كتاب كي ددوي تعريف كړي په سنت نبوي كي ددوي د ټولو اخلاقو او افعالو تعريف شته هغوي د نبي عليه السلام مخي ته د خپلو ځانونو او مالونو قرباني پيش كړي وي د هغوي مقصد دا وو چي د الله څخه عظيم اجر او ثواب ورته ميلاو شي

د نبي عليه السلام نه پس چي د هغوي مابين كي كوم اختلافات شوي هغه بعضي بغير د ارادي نه شوي لكه د جنگ جمل او بعضي د اجتهاد د وجي شوي لكه جنگ صفين اجتهاد كله صحيح وي كله غلط ليكن د اجتهاد والا معذوره وي اكر كه هغه په غلظه وي هغه ته يو اجر ميلاويږي او كه اجتهاد صحيح وي نو دوه اجره

علي رضي الله عنه او د هغه ملگري د معاويه په نسبت حق ته ډير نژدي وو الله دي د ټولو نه راضي شي

د معتزله دا قول انتهائي باطل او مردود دي چي صحابه ټول عادل دي مگر هغه چي د علي رضي الله عنه سره يي جنگ كړي دي

صحیح بخاری کی راخی چی نبی علیه السلام خپل نوسی حسن بن علی په منبر باندی وخیژوو او ویی فرمایل بیشکه زما دا خوی سردار دی او یوه ورځ به الله دده په ذریعه د مسلمانانو د دوه غټو جماعتونو مابین کی اصلاح راوولی

صحیح بخاری ۷۱۰۹

ددی حدیث مصداق هله ظاهر شو چی حسن رضی الله عنه د خپل پلار د وفات نه پس خلافت د معاویه په حوالی کړ نو په معاویه باندی په څلویښتم هجری کی اتفاق وشو دیته عام الجماعه ویل کیږی نبی علیه السلام دی ټولو ته مسلمان ویلی دی

الله تعالی هم فرمایي که د مومنانو دوه جماعته په مینځ کی جنگ وکړی نو د هغوی مابین کی صلح وکړی

الله تعالی د مسلمانانو مابین کی د جنگ باوجود هغوی ته مومنان ویلی دی

د معاویه سره کوم صحابه وو

ویل کیږی چی ددواړو ډلو سره سل صحابه هم نه وو او د امام احمد نه روایت دی چی دیرش صحابه هم نه وو

او ټول صحابه عادل او صادقین وو

البته د روافضو د جماعت جهالت بی عقلی او دا دعوی چی صحابه و کفر کړی وو مگر ولس صحابه مسلمانان وو بیا هغوی ددی ولس صحابه وو نومونه ذکر کړی دی دا د مړ ذهن او د پرله پسې بدعاتو بکواس دی چی هیڅ دلیل پری نشته بلکی صرف فاسد رایه او عقل ددی د ایجاد باعث دی

دا دعوی دومره حیثیت نلری چی پدی رد وکړی شی ددی خلاف دلایل انتهایی واضح او مشهور دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پس د هغه په احکاماتو د صحابه کرامو عمل مشهور او معروف دی صحابه وو د هغه نه وروسته مختلف ملکونه او علاقې فتح کړی دی هغوی د کتاب او سنت تبلیغ کړی خلک یی د جنت لاری ته سم کړی وو په مونځ زکات او د اسلام په نورو احکامو یی په مسلسل طور سره عمل کړی وو هغوی د بهادری کمال کرم قربانی

او دداسی بهترین اخلاقو نمونه وه چی هیخ مثال نلری نه په مخکنی امتونو کی ددی مثال شته
او نه به راشی

الله دی د هغوی خخه راضی شی او په هغو خلکو دی لعنت وکړی چی ریښتینی ته دروغجن او
دروغجن ته ریښتینی وایی

دیغمبرانو نه پس په ټولو صحابه و کی بلکی په ټولو مخلوقاتو کی ابو بکر رضی الله عنه غوره
انسان او د نبی علیه السلام خلیفه دی

هغه د ټولو خلکو نه مخکی د نبی علیه السلام تصدیق کړی وو دی وجی نه هغه ته صدیق وایی
رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایی ما چی هر چاته د ایمان دعوت ورکړی هغه فکر او
سوچ کړی مگر ابوبکر هغه هیخ تردد ندی کړی

ما د هغه سیرت فضایل بیان کړی شوی روایات او فتاوی په یو مستقل جلد کی لیکلی دی

بیا د هغه نه وروسته عمر بن الخطاب او بیا عثمان بن عفان او بیا علی بن ابی طالب (درجه
به درجه افضل دی) د مهاجرینو او انصارو همدا رایه ده کله چی عمر د خپل ځان نه پس دشپږ
کسانو شوری قائمه کړه بیا عثمان او علی بیا خیره ودریده

عبدالرحمان بن عوف دری ورځی او دری شپې مسلسل کوشش وکه هغه د باپرده زنانه و او د
مدرسو د ماشومانو نه پوښتنه وکړه هغوی ټول د عثمان رضی الله عنه خلیفه جوړیدل غوښتل
نو هغوی عثمان په علی باندی مقدم کړ او خلیفه یی وگرځوو

دی وجی نه امام دارقطنی فرمایی څوک چی علی له په عثمان باندی ترجیح ورکوی هغه ټولو
مهاجرینو ته تکلیف ورکوی

او دارقطنی ریښتیا ویلی دی الله دی د هغه نه راضی شی او هغه ته دی په جنت کی بهترین
ځای ورکړی تعجب دی د کوفی په بعضی خلکو چی هغوی علی په عثمان رضی الله عنهما
باندی مقدم گنړی

داسی قول د سفیان ثوری نه منقول دی لیکن ویل کیږی چی هغه رجوع کړی وه

او همداسی قول د وکیع بن الجراح نه هم مروی دی ابن خزیمه او خطابی ددی حمایت کړی دی لیکن د سابقه دلایلو په وجه دا قول مردود او ضعیف دی

بیا په افضلیت کی باقی عشره مبشره بیا اهل بدر بیا اهل احد بیا د حدیبیه په ورځ د بیعت رضوان والا

سابقین اولین هغو ته ویل کیږی چا چی د دوو قبلو طرفته مونځ کړی وو بعضی وایی ددی نه مراد بدری صحابه دی او بعضی د بیعت الرضوان والاو صحابه و ته سابقین اولین وایی دی باره کی نور اقوال هم شته

فرع ۲ شافعی فرمایي د شپيته زره ته نژدی صحابه وو نبی علیه السلام لیدلی دی او د هغه نه یی روایت بیان کړی دی

ابو زرعه فرمایي د هغه صلی الله علیه وسلم سره د حجه الوداع په موقع باندی او یا زره صحابه او د وفات په وخت یو لاک خوارلس زره صحابه موجود وو

احمد بن حنبل فرمایي په صحابه وکی د ټولو نه ډیر احادیث کونکی شپږ دی

انس بن مالک جابر بن عبدالله ابن عباس ابن عمر ابو هریره او عایشه رضی الله عنهم اجمعین

زه وایم او عبدالله بن عمرو ابو سعید الخدری او ابن مسعود لیکن هغه د عثمان رضی الله عنه په خلافت کی وفات شوی وو دی وچی نه احمد بن حنبل هغه په عبادله وکی ندی حساب کړی عبادله څلور دی عبدالله بن زبیر عبدالله بن عباس ابن عمر ابن عمرو بن العاص رضی الله عنهم

فرع ۳ په ازادو سړو کی د ټولو نه مخکی ابو بکر الصدیق مسلمان شوی او دا هم ویل کیږی چی هغه په مطلق طور سره د ټولو نه مخکی مسلمان شوی دی

په ماشومانو کی علی رضی الله عنه د ټولو نه مخکی مسلمان شوی او دا هم ویل کیږی چی هغه د ټولو نه مخکی مسلمان شوی او ددی څه صحیح دلیل نشته

په ازاد کړی شوی غلامانو کی زید بن حارثه د ټولو نه مخکی مسلمان شوی او په غلامانو کی بلال رضی الله عنه د ټولو نه مخکی مسلمان شوی وو

په زنانه وکی خدیجه رضی الله عنها د ټولو نه مخکی مسلمان شوی وه او دا هم ویل کیږی چی هغه مطلق طور سره د ټولو نه مخکی مسلمان وه د بعثت د شروع کیدو والا حدیث نه همدا ظاهره ده

او همدا قول د ابن عباس زهري قتاده محمد بن اسحاق بن یساس او د یو جماعت علماو څخه نقل دی

مفسر ثعلبی پدی باندي د اجماع دعوی کړی او فرمایي اختلاف خو په هغو کی دی چی وروسته مسلمانان شوی وو

فرع ۴ په صحابه وکی اخري صحابی انس رضی الله عنه وفات شوی دی او د هغه نه پس ابو الطفیل عامر بن واثله علی بن المدینی فرمایي دده وفاته په مکه کی شوی دی پدی لحاظ سره هغه په صحابه وکی د ټولو نه وروسته وفات شوی دی

ویل کیږی چی په مکه کی د ټولو نه وروسته وفات شوی صحابی ابن عمر وو او دا هم یو قول دی چی جابر رضی الله عنه صحیح داده چی سهل بن سعد یا سایب بن یزید په مدینه کی د ټولو نه وروسته وفات شوی په بصره کی انس کوفه کی عبدالله بن ابی اوفی شام کی عبدالله بن بسر دمشق کی واثله بن الاسقع مصر کی عبدالله بن حارث یمامه کی هرماس بن زیاد جزیره کی عرس بن عمیره افریقه کی رویف بن ثابت او ځنگل او صحرا کی سلمه بن الاکوع د ټولو نه اخیر کی وفات شوی دی یو قول دا هم دی چی سلمه بن الاکوع مدینه کی وفات شوی

فرع ۵ د صحابی صحابیت کله په تواتر سره ثابت وی او بعضی وخت کی په مشهور حدیث سره ثابت وی بعضی وخت کی د بل صحابی په گواهی سره او بعضی وخت کی پدی سره چی د نبی علیه السلام هم عصر د هغه څخه روایت وکړی

که د هغه ریښتینی معاصر ووايي زه صحابی یم نو ابن حاجب په خپل کتاب المختصر کی وایی ددی په قبلولو او رد کولو کی اختلاف شته ځکه هغه د حکم شرعی باره کی بیان کوی لکه

چی هغه د یو ناسخ روایت باره کی وویای دا د فلانی روایت ناسخ دی دی کی د غلطی احتمال شته

که هغه وویای ما د نبی علیه السلام نه داسی اوریدلی دی یا می لیدلی دی چی یو کاری کوو یا مونږ د نبی علیه السلام سره وو نو بیشکه قول به یی مقبول وی پدی شرط سره چی د صحابی پوری سند صحیح وی او هغه د نبی علیه السلام معاصر وی

۴۰ خلویښتم قسم د تابعینو پیژندنه

خطیب بغدادی فرمایي تابعی هغه کس دی چی د کوم صحابی سره یی ملگرتیا اختیار کړی وی

د حاکم د کلام مقصد دادی چی چا چی د صحابی سره ملاقات کړی وی او د هغه نه یی روایت بیان کړی وی اگر که ملگرتیا یی ورسره نه وی کړی نو دا مطلقا صحابی دی

زه وایم هغه د د صحابی په مجرد لیدو اکتفا نده کړی لکه څنگه چی هغه د نبی علیه السلام په مجرد لیدو سره په یو کس د صحابی اطلاق کړی دی

او د فرق وجه داده چی د نبی علیه السلام لیدو ته ډیر فضیلت حاصل دی

حاکم د تابعینو پینځلس طبقات جوړ کړی دی د هغه په نزد د ټولو نه اعلی طبقه هغه ده چی د عشره مبشره څخه یی روایت کړی وی هغه ددی څخه سعید بن المسیب قیس بن ابی حازم قیس بن عباد ابو عثمان النهدی ابو وایل ابو رجا او ابو ساسان حصین بن المنذر وغیره ذکر کړی دی

معرفه علوم الحديث ص ۴۲

د حاکم پدی کلام باندی ډیر مواخذات دی

ابن خراش فرمایي د عشره مبشره و څخه په تابعینو کی د قیس بن ابی حازم نه علاوه بل چا روایت ندی کړی

ابو بکر بن ابی داود فرمایي قیس بن ابی حازم د عبدالرحمان بن عوف نه اوریدل ندی کړی سعید ابن المسیب خو بالاتفاق د ابو بکر رضی الله عنه سره ندی میلاو شوی ځکه هغه د عمر رضی الله عنه د خلافت نه دوه کاله وروسته پیدا شوی دی دی وجی نه د عمر رضی الله عنه څخه د هغه په سماع کی اختلاف دی

حاکم فرمایي هغه د عمر او د باقی عشره مبشره سره ملاقات کړی دی معرفه علوم الحديث ص ۲۵

دا هم یو قول دی چی سعید بن المسیب په عشره مبشره وکی صرف د سعد بن ابی وقاص سره ملاقات کړی دی او هغه په عشره مبشره کی د ټولو نه وروسته وفات شوی

حاکم فرمایي پدی تابعینو کی هغه خلک هم دی چی د صحابه وو اولاد وو او د نبی علیه السلام په زندگی کی پیدا شوی وو لکه عبدالله بن ابی طلحه ابو امامه بن سهل سهل بن حنیف او ابو ادريس خولانی

معرفه علوم الحديث ص ۴۵

زه وایم عبدالله بن ابی طلحه چی کله پیدا شو نو انس رضی الله عنه هغه نبی علیه السلام ته پوره هغه د عبدالله په خوله کی کهجوری وچله د برکت دعا یی ورته وکړه او عبدالله نوم یی ورته کیخوده داسی کس د مجرد لیدو په وجه په وړو صحابه وکی حسابول پکار دی بعضی علماو محمد بن ابی بکر الصدیق هم په وړو صحابه وکی شمار کړی دی حالانکه هغه د حجه الوداع په وخت کی د ونی خواته د احرام په وخت پیدا شوی وو

هغه د نبی علیه السلام د زندگی څخه صرف سل ورځی موندلی وی او دا ذکر ندی چی هغه د نبی علیه السلام خواته حاضر کړی شوی وو یا نبی علیه السلام هغه لیدلی وو که نه

د محمد بن ابی بکر په نسبت د عبدالله بن ابی طلحه شمار په صغار صحابه وکی ډیر راجح دی

حاکم د نعمان بن مقرن او سوید بن مقرن ذکر هم په تابعینو کی کړی دی حالانکه دا دواړه صحابه دی

معرفه علوم الحديث ص ۱۵۴

مخضرمين هغه خلکو ته وايي چې د نبی علیه السلام په زندگي کې مسلمانان شوي خو هغه يې ندی ليدلی

خضرمه کټ کيدو ته وايي گویا کې دوی د خپل عمر برابر صحابه کرامو نه کټ شوي دي
امام مسلم ددوی څخه د شل کسانو ذکر کړی دی په هغی کې ابو عمرو الشيباني سويد بن غفله
عمرو بن ميمون ابو عثمان النهدي ابو الحلال العتکي عبد خير بن يزيد الخيواني او ربيعه بن
زراره دي

معرفه علوم الحديث ص ۴۴

ابن الصلاح فرمايي مسلم د ابو مسلم عبدالله بن ثوب الخولاني ندی ذکر کړی
زه وایم عبدالله بن عکيم او احنف بن قيس يې هم ندی ذکر کړی
پدی کې اختلاف دی چې په تابعينو کې افضل څوک دی مشهور قول دادی چې سعيد بن
المسيب دی لکه دا د امام احمد وغيره قول دی

اهل بصره وايي حسن بصری دی

اهل کوفه وايي علقمه او اسود دی

بعضی اهل مکه وايي عطا بن ابی رباح دی

په تابعياتو کې سيدات حفصه بنت سيرين عمره بنت عبدالرحمان او ام الدرداء الصغری ده

الله تعالی دی ددی ټولو نه راضی شی

د سادات تابعينو څخه د حجاز فقها سبعة دي

۱ سعيد بن المسيب ۲ قاسم بن محمد خارجه بن زيد عروه بن الزبير سليمان بن يسار عبیدالله
بن عبدالله بن عتبه

ویل کیری چی وم ابو سلمه بن عبدالرحمان بن عوف یا ابو بکر بن عبدالرحمان بن الحارث بن هشام دی بعضی علماو په تابعینو کی هغه کسان شمار کړی چی د هغوی څخه ندی او بعضو په تابعینو کی هغه کسان شمار ندی شمار کړی چی تابعین دی

دغه شان بعضی علماو هغه کسان په صحابه و کی شمار کړی چی صحابه ندی او بعضو د صحابه و یو جماعت د تابعینو په حساب کی ذکر کړی دی

دا هر چا د خپل علم مطابق دا کار کړی او الله د صحیح خبری طرفته توفیق والا دی

۴۱ یو څلویښتم قسم د اصاغر څخه روایت او د اکابرو پیژندنه

د ستر شان والا یا د غټ عمر والا خلکو د ځان څخه د کمی درجی والا راویانو نه روایت کړی دی پدی باب کی د ټولو نه اعلی او مهم روایت هغه دی چی نبی علیه السلام چی نبی علیه السلام په خطبه کی د تمیم الداری څخه روایت کړی وو تمیم داری هغه ته ویلی وو چی هغه په یو سمندر کی دجال لیدلی وو دا په صحیح مسلم ۲۹۴۲ کی دی

دغه شان په صحیح بخاری کی ۷۴۶۰ کی د معاویه بن ابی سفیان نه روایت دی چی هغه د مالک بن یخامر تابعی نه هغه د معاذ نه بیان کړی دی چی زما د امت یو جماعت به همیشه په حق باندی قایم وی ددی په تشریح کی یی فرمایلی دی دوی به په شام کی وی

ابن الصلاح فرمایي عبادله و د کعب الاحبار نه روایت بیان کړی دی

زه وایم د کعب الاحبار څخه عمر علی او د صحابه و یو جماعت روایت کړی دی

زهری او یحی بن سعید د امام مالک نه روایت بیان کړی دی حالانکه دا دواړه د هغه استاذان دی

عمرو بن شعیب څخه د تابعینو یو جماعت روایت بیان کړی دی ویل شوی چی هغوی د شلو یا اويا و نه ډیر دی

که مونږ ددی ټولو واقعاتو ذکر وکړو نو دا فصل به ډیر اوږد شی

ابن الصلاح فرمایي پدی باندی په تنبیه کولو کی دا فایده ده چی د راوی او مروی عنه قدر معلوم شی هغه فرمایي د عایشه رضی الله عنها څخه په صحیح سند سره ثابت دی چی هغه فرمایي

مونږ ته نبی علیه السلام حکم کړی دی چی خلک په خپلو مرتبو کی کیږدی (هر چا له خپله مرتبه ورکړی)

أخرجه البيهقي في "الآداب" (299)

حديث حسن إن شاء الله، محدث شعيب الارنؤوط هم ورته حسن ویلی دی بعضی علما وایی چی دا مرسل دی ځکه میمون د عایشه رضی الله عنها سره ندی میلاو شوی لیکن په مختلفو اسانیډو سره د نقل کیدو په وجه حسن لغیره گرځی

۴۲ دوه څلویښتم قسم د مدیج پیژندنه د هم عمر او هم سند راویانو د یو

بل نه روایت ته مدیج وایی

حاکم صرف د سند په یو شان والی اکتفا کړی ده اگر چی عمر کی مختلف وی لهدا دوی چی د یو بل نه روایت وکړی نو دیته به مدیج ویل کیږی بکه ابو هریره زهري عمر بن عبدالعزیز مالک او اوزاعی احمد بن حنبل او علی بن المدینی

که داسی کوم هم مرتبه کس د یو بل نه روایت ونکړی نو دیته مدیج نه وایی

۴۳ دی څلویښتم قسم د روایت کونکو وروڼو او خویندو پیژندنه

دی باره کی د علماو یو جماعت کتابونه لیکلی دی چی هغی کی د علی بن المدینی کتاب تسمیه من روی عنه من اولاد العشره او ابو عبدالرحمان النسایی

ددوه وروڼو مثال عبدالله بن مسعود او د هغه ورور عتبه

عمرو بن العاص او د هغه ورور هشام زید بن ثابت او د هغه ورور یزید

په تابعینو کی عمرو بن شرحبیل ابو میسیره او ددوی ورور ارقم دا دواړه د عبدالله بن مسعود شاگردان دی

د هغه د شاگردانو څخه هزبل بن شرحبيل او د هغه ورور ارقم دی
دی وروڼه سهل عباد او عثمان دري واړه د حنيف ځامن دی
عمرو بن شعيب او د هغه دوه وروڼه عمر او شعيب
عبدالرحمان بن يزيد بن اسلم او د هغه دوه وروڼه اسامه او عبدالله
څلور وروڼه سهيل بن ابي صالح او د هغوی دري وروڼه عبدالله محمد او صالح
پينځه وروڼه سفیان بن عيينه او د هغه څلور وروڼه ابراهيم ادم عمران او محمد
حاکم فرمایي ما د حافظ ابو علی حسين بن علی نه اوریدلی دی چی دی ټولو احاديث بيان
کړی دی معرفه علوم الحديث ص ۱۵۵
شپږ وروڼه محمد بن سيرين او د هغه پينځه خویندی او وروڼه انس معبد يحيى حفصه او
کریمه دغه شان نسایی يحيى بن معين هم دوی ذکر کړی دی
ابو علی نيسابوری پدی کی کریمه نده ذکر کړی
پدی لحاظ سره دا په سابقه قسم کی حساب نده
پدی کی په عمر کی د ټولو نه زیات معبد او د ټولو نه په عمر کی کم حفصه ده
محمد بن سيرين د خپل ورور يحيى هغه د خپل ورور انس نه هغه د خپل غلام انس بن
مالک نه روایت کړی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی ای الله زه د حق او
صدق سره حاضر وم د بندگی او غلامی سره سره
د وه ورونو مثال نعمان بن مقرن او د هغه ورور سنان سوید عبدالرحمان عقيل معقل د وم کس
نوم ندی ذکر
دوی هجرت کړی وو د نبی علیه السلام ملگرتوب یی کړی وو او ویل کيږی چی ټول په غزوه
خندق کی شریک شوی وی

ابن عبدالبر وغيره فرمایي پدی فضیلت کی ددوی سره څوک شریک نشته

زه وایم نور وه صحابه هم شته چی ټول په غزوه بدر کی شریک شوی وو لیکن هغه د مور د طرفه وروڼه وو چی هغه عفرا بنت عبید ده عفرا اول کی د حارث بن رفاعه سره واده کړی وو نو د هغه دوه ځامن معاذ او معوذ پیدا شو بیا د طلاق نه پس هغی د بکیر بن عبد یا لیل بن ناشب سره واده وکه نو د هغه څخه یی څلور ځامن پیدا شو ایاس خالد عاقل عامر او بیا هغه د طلاق نه پس حارث ته راوایس شوه نو دهغه نه عوف پیدا شو

دی کی څلور د بکیر له طرفه خپل وروڼه دی او دری د حارث له طرفه خپل وروڼه دی

دا وه واره د نبی علیه السلام سره په جنگ بدر کی شریک شوی وو

د عفرا دواړو ځامنو معاذ او معوذ ابو جهل زخمی کړی او راغورځولی دی بیا د هغه سر عبدالله بن مسعود کټ کړی وو الله دی ددی ټولو نه راضی شی

۴۴ څلور څلویښتم قسم د والدینو د خپل بچو نه روایت او د هغی

پیژندنه

دی باره کی خطیب بغدادی یو کتاب لیکلی دی (روایه الابا عن الابنا)

ابن الجوزی رحمه الله په خپل کتابونو کی فرمایي چی ابوبکر الصدیق د خپلی لور عایشه رضی الله عنها څخه او ام رومان هم د خپلی لور عایشه رضی الله عنها څخه روایت بیان کړی دی

عباس د خپلو دواړو بچو عبدالله او فضل نه روایت اغستی دی

سلیمان بن طرخان د خپل ځوی معتمر بن سلیمان نه او ابوداود د خپل ځوی ابوبکر نه روایت بیان کړی دی تلقیح فهم اهل الاثر ص ۷۰۴

ابن الصلاح فرمایي سفیان بن عیینه د وایل بن داود نه هغه د خپل ځوی بکر بن وایل نه هغه د زهری نه هغه د سعید بن مسیب نه هغه د ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت کړی چی نبی علیه السلام فرمایلی دی په ځناورو باندی کم وزن اچوی ځکه د هغوی لاسونه او ښپی بندی

وی الفوائد المنتقا ۱۸۸

خطیب فرمایي دا روایت پدی سند سره معروف دی

هغه فرمایي ابو عمر حفص بن عمر د خپل ځوی ابو جعفر محمد نه شپاړس یا ددی نه ډیر احادیث بیان کړي دی او زمونږ د علم مطابق د ۱ د پلار څخه د ځوی ډیر روایتونه دی

بیا ابن الصلاح د ابو المظفر عبدالرحیم نه هغه د خپل پلار نه هغه د خپل ځوی نه هغه په خپل سند سره د ابو امامه رضی الله عنه نه روایت کړي چی خپل دسترخوان باندی سبزی ږدی ځکه په بسم الله ویلو سره دا شیطان لره پره کوی

ابن الصلاح پدی باندی سکوت کړي او ابن الجوزی دا په خپل کتاب کی ذکر کړي او دا روایت ددی لایق دی چی موضوع وی الموضوعات ۲ ۲۹۸

بیا ابن الصلاح فرمایي مونږ ته چی د ابو بکر عن عائشه عن رسول الله صلی الله علیه وسلم په سند سره دا حدیث رارسیدلی چی نبی علیه السلام فرمایي په کلونجی کی د هر مرض شفا ده دا غلط دی صحیح داده چی دا ابو بکر عبدالله بن ابی عتیق محمد بن عبدالرحمان بن ابی بکر د عائشه رضی الله عنها څخه بیان کړي دی

صحیح البخاری ۵۳۶۳

ابن الصلاح فرمایي مونږ ته د پلار ځوی نوسی په لحاظ سره ددی نه علاوه مسلسل څلور صحابه ندی معلوم محمد بن عبدالرحمان بن ابی بکر بن ابی قحافه

دغه شان ابن الجوزی وغیره علماو ویلی دی چی ابو قحافه ابو بکر الصدیق عبدالرحمان او محمد بن عبدالرحمان څلور واړه ځوی پلار نیکه او ډر نیکه ټول صحابه وو

زه وایم چی ددوی سره عبدالله بن زبیر هم شاملول پکار دی ځکه د هغه مور اسما ده چی د ابو بکر رضی الله عنه لور ده په صحابه وکی محمد بن عبدالرحمان د عبدالله بن زبیر په نسبت ډیر مشهور وو او ډیر عمر والا وو

ابن الجوزي فرمائي حمزه او عباس د خپل وراره حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نه روایت بیان کړی دی تلقیح فهموم اهل الاثر ۷۰۶

مصعب الزبیری د خپل وراره زبیر بن بکار نه روایت کړی دی .

اسحاق بن حنبل د خپل وراره احمد بن حنبل نه روایت کړی دی .

امام مالک د خپل وراره اسماعیل بن عبدالله نه روایت بیان کړی دی .

۴۵ پینځه څلویښتم قسم د ځامنو د پلرونو نه روایت کول

ددی مثالونه ډیر زیات دی

او د ځوی د پلار نه د هغه د نیکه نه دا هم په کثرت سره وجود لری مگر د اولنی قسم نه کم دی لکه عمرو بن شعيب بن محمد بن عبدالله بن عمرو عن ابیه شعيب عن جده عبدالله بن عمرو بن العاص والا سند ددی سند همدا طریق صحیح دی او ددی نه علاوه ټول غلط دی

مونږ په خپل کتاب التکمیل او الاحکام الکبیر او الصغیر کی په ډیرو ځاینو کی دی باره کی کلام کړی دی

بهبز بن حکیم بن معاویه بن حیده عن ابیه عن جده معاویه سند او مثلاً طلحه بن مصرف عن ابیه عن جده والا سند د جد نه مراد عمرو بن کعب دی او دا هم ویل کیږی چی کعب بن عمرو دی

حافظ ابو نصر الوایلی دی باره کی کتاب لیکلی دی او بعضی متاخرینو پدی باندي د بعضی ښو شیانو اضافه کړی ده

بعضی سندونو کی فلان عن ابیه عن ابیه عن ابیه او ددی نه ډیر هم راغلی دی مگر دا سندونه ډیر کم صحیح وی

۴۶ شیر خلوښتم قسم د السابق او اللاحق د روایت پیژندل

دی باره کی خطیب یو خاص کتاب لیکلی دی

دا هغه وخت وی چی کله اصاغر د اکابرو نه روایت وکړی بیا چی د چا نه روایت کړی شوی وی بیا د هغه نه یو متاخر راوی روایت وکړی

لکه څنگه چی زهری د خپل شاگرد انس نه روایت بیان کړی او زهری ۱۲۴ کی وفات شوی مالک د زکریا نه روایت کړی او هغه د زهری د وفات نه یو سلو وه دیرش کاله پس وفات شوی یا وروسته لکه ابن الصلاح دا خبره کړی ده

دغه شان بخاری د محمد بن اسحاق السراج نه روایت کړی دی سراج نه د ابو الحسین احمد بن محمد هم روایت کړی دی بخاری په ۲۵۶ کی وفات شوی او الخفاف په ۳۹۴ یا ۳۹۵ کی ددواړو په وفات کی تقریبا ۱۳۷ کاله فاصله ده

زه وایم زمونږ شیخ حافظ کبیر ابو الحجاج المزی په خپل کتاب کی ددی خاص خیال ساتلی دی

ډیر محدثین دی علم ته ډیر وخت ورکوی لیکن دا ددومره اهم فنونو څخه ندی

۴۷ وه خلوښتم قسم د هغه چا پیژندنه چی صرف یو کس ترینه روایت

کړی وی برابره ده که صحابی وی یا تابعی

مسلم رحمه الله دی باره کی یو کتاب الوحدان لیکلی دی

عامر الشعبي د صحابه و د یوجماعت څخه په روایت کولو کی تفرد کړی مثلا عامر بن شهر عروه بن مضرس محمد بن صفوان او محمد بن صیفی

ویل کیږی چی دا دواړه یو دی لیکن صحیح داده چی دواړه جدا جدا دی

وهب بن خنیش دیته هرم بن خنیش هم ویل کیری

سعید بن المسیب بن حزن د خپل والد خخه په روایت کی متفرد دی

دغه شان شتیر بن شکل بن حمید د خپل والد او عبدالرحمان بن ابی لیلی خخه په روایت کی تفرد کړی

قیس بن ابی حازم د خپل والد دکین بن سعید صنایح بن الاعسر او مرداس بن مالک نه په روایت کی تفرد کړی او دا ټول صحابه دی

ابن الصلاح فرمایي حاکم په الاکلیل کی دعوی کړی چی بخاری او مسلم ددی قسم راویانو خخه په خپلو کتابونو کی روایت ندی اغستی

المدخل ص ۹

هغه فرمایي پدی خبره په حاکم باندی اعتراض شوی دی دهغه خبره په دی وجه هم غلطه ده چی بخاری او مسلم دابوطالب دوفات باره کی دسعید ابن مسیب عن ابیه په سندسره روایت کړی دی حالانکه دمسیب نه دسعید نه علاوه بل چاروایت نه دی کړی بخاری دقیس ابن ابی حازم په سندسره دا حدیث بیان کړی دی یذهب الصالحون او بخاری دحسن عن عمر ابن تغلب نه دا حدیث روایت کړی دی انی لاعطی الرجل غیره احب الی حالانکه دعمر ابن تغلب نه دحسن بصری نه علاوه چاروایت نه دی مسلم دالاغرالمزنی دا حدیث ذکر کړی دی انه لیغان علی قلبی اودهغه نه دابوبرده نه علاوه بل چا روایت نه دی کړی مسلم درفاعه ابن عمر حدیث روایت کړی دی حالانکه دعبدالله ابن صامت نه علاوه دهغی نه بل چا روایت نه دی کړی مسلم دابورفاعه نه روایت اغستی دی اودهغه نه دحمید ابن بلال نه علاوه چا حدیث نه دی بیان کړی داسی نور مثالونه هم شته ابن صلاح فرمایي دبخاری او مسلم دطرز عمل نه معلومیری چی دیوکس په روایت سره هم دراوی جهالت ختمیری زه وایم البته دثقه دخپل استاذ نه روایت ایا دا توثیق دی که نه دی باره کی اختلاف مشهور دی دریم قول دادی چی که هغه د خپلو استاذانو دتوثیق شرط لگولی وی لکه امام مالک وغیره نودا به توثیق وی

که مونږ دېته توثيق هم ونه وايو نو د صحابه و جهالت مضر ندی ځکه هغوی د نورو راویانو برعکس ټول ثقه دی

دی وجی نه د ابن الصلاح رحمه الله استدلال صحیح ندی ځکه هغه ټول صحابه ذکر کړی دی

البتة تابعینو باره کی خبره داده چی حماد بن سلمه د ابو العشر الدارمی عن ابیه په سند سره هغه حدیث بیان کړی چی (پوښتنه وشوه) ایا ذبح د سینی او خټ په درمیان کی نه وی ؟

نو نبی علیه السلام وفرمایل که ته د هغی په روڼ باندي هم زخم جوړ کړی نو دا کافی او جایز ده

د ابو العشر نه د حماد نه علاوه بل چا دا روایت ندی کړی

ویل کیری چی زهری د شل نه زیاتو تابعینو څخه تفرد کړی دی دغه شان عمرو بن دینار هشام بن عروه ابو اسحاق السبعی او یحی بن سعید الانصاری د تابعینو د یو جماعت نه په روایت کولو کی تفرد کړی دی

حاکم فرمایي مالک د مدینی د لس شیوخو څخه تفرد کړی دی چی د هغوی څخه د مالک نه علاوه بل چا روایت ندی کړی

معرفه علوم الحديث ص ۱۶۰

(۴۸) اته خلویښتم قسم :

د کوم راوی چی ډیر نومونه وی د هغه پیژندنه

بعضی خلک ددی نومونو په وجه داگمان کوی چی دا ډیر خلک دی یا د هغی نه د بعضی ذکر کیری یا کنیت بیانیری نو چاته چی پته نه وی هغه داگمان کوی چی دا دویم کس دی

عام طور سره د مدلسینو څخه داسی شیان صادریری هغوی پدی سره خلک په تعجب کی اچوی هغوی (مدلسین) د راوی داسی نوم ذکر کوی چی خلکو کی مشهور نه وی یا یی

پداسی کنیت سره یادوی چی هغی سره هغه مبهم او مجهول گرځی د چا سره چی د هغه باره کی علم نه وی

او ددی قسم ډیر مثالونه دی

عبدالغنی بن سعید المصری پدی باره کی یو کتاب ایضاح الاشکال لیکلی دی

بعضی علماو د کنیتونو باره کی کتابونه لیکلی دی چی هغی کی د هغه راویانو حل موجود دی چی مخکی ذکر شو (یعنی چی ډیر نومونو والا روایان وی) ددی د مثالونو څخه محمد بن السایب راوی دی چی ضعیف دی لیکن تفسیر او تاریخ کی ماهر وو

بعضی د ده د نوم صراحت کوی او بعضی وایی حماد بن السایب

بعضی دده کنیه ذکر کوی ابو النضر ده

بعضی دا په ابو سعید سره یادوی

ابن الصلاح فرمایی دا هغه دی چی عطیه العوفی ترینه تفسیر نقل کوی او دهوکه دا ورکوی چی دا ابو سعید خدری رضی الله عنه دی

دغه شان سالم ابو عبدالله د سبلان په لقب سره مشهور دی دا د ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت کوی د حدیث راویان دده تعلق د مختلفو شیانو سره پیوستوی ددی هم ډیر مثالونه دی او د تدلیس ډیر اقسام دی لکه مخکی ذکر شو

(۴۹) نهه څلویښتم قسم: دداسی اسما او کنیتونو معرفت چی په هر

حرف کی د هغی نه علاوه په بل کی نه وی موجود (یعنی صرف د یو

کس نوم وی بل چا نه وی یخی)

دی باره کی حافظ احمد بن هارون وغیره کتابونه لیکلی دی داسی ډیری خبری ابن ابی حاتم په خپل کتاب الجرح والتعديل کی ذکر کړی دی ابو نصر ماکولا په الاکمال کی داسی ډیر مثالونه موجود دی

شيخ ابن الصلاح ډير مفرد نومونه ذكر كړى دى

اجمد د جيم سره ابن عجيان د عليان په وزن

ابن الصلاح فرمايى ما د ابن الفرات په خط كى دا د سفيان په وزن سره بغير د تشديد نه ليدلى دى ابن يونس المصرى دا په صحابه و كى ذكر كړى دى

اوسط بن عمرو البجلي تابعى دى تدوم بن صبح الكلاعى تبيع الحميرى ابن امراه كعب الاحبار

جيب د جيم سره ابن الحارث صحابى دى جيلان بن ابى فروه ابو الجلد الاخبارى تابعى دى

دجين بن ثابت ابو الغصن ويل كيوى دا جحا (هغه كس چى د هغه طرفته د مزاح قصى منسوبى وى)

دى ابن الصلاح فرمايى صحيح داده چى هغه جحا ندى زر بن حبيش سعيير بن الخمس سندر

الخصى مولى زبناع الجذامى صحابى دى شكل بن حميد صحابى دى شمعون شى او غين

سره بن زيد ابو ريحانه صحابى دى بعضى په عين سره وايى شمعون صدى بن عجلان ابو

امامه صحابى دى

صنابح بن الاعسر ضريب بن نقير ابو السليل القيسى البصرى معاذه نه روايت كوى عزوان عين

سره بن زيد الرقاشى د عبادت گرو صحابه وو خنخه دى كلداه بن حنبل صحابى دى لبي بن لبا

صحابى دى لمازه بن زمار مستمر بن الريان نبیشه الخير صحابى دى

نوف البكالى تابعى دى وابصه بن معبد صحابى دى هيب بن مغفل همدان په دال مهمله يا

معجمه سره د عمر رضى الله عنه خطونه به يى خلكو ته وړل

ابن الجوزى په بعضى كتابونو كى ويلي دى

مساله ايا تاسو ته په محدثينو كى هغه كس معلوم دى چى د هغه د پلار نيکه نوم د بل هيچا نه

وى ؟

ددى جواب دادى مسدد بن مسرهد بن مسربل بن مغربل بن مطربل بن ارندل د ارندل بن

ماسك الاسدى

ابن الصلاح فرمایي د مفرد کښتونو څخه بعضی دادی

ابو العبيدين ددی نوم معاويه بن سبره دی دا د ابن مسعود د شاگردانو څخه وو د ابو العشر
الدارمی ذکر مخکی تیر شو

ابو المدله دده نوم معروف ندی دا د اعمش د استاذانو څخه دی ابو نعیم الاصبهانی دعوی
کړیده چی دده نووم عبیدالله بن عبدالله المدنی دی

ابو مراه العجلی عبدالله بن عمرو تابعی دی

ابو معید حفص بن غیلان الدمشقی د مکحول شاگرد دی

زه وایم دده څخه تقریبا لس راویانو روایت کړی دی او ددی باوجود ابن حزم وایی دا مجهول
دی (المحلي ۳۷۷) ځکه چی هغه ته دده یا دده د شاگردانو حال معلوم نه وو نو بغیر د علم
نه پری د مجهول حکم ولگوو لکه څنگه چی هغه د سنن ترمذی مصنف ته مجهول ویلی وو
چی محمد بن عیسی بن سوره څوک دی

د مفرد کښتونو څخه ابو السنابل لبید ربه بن بعکک بنو عبدالدار والا صحابی دی دده نوم د
پلار نوم او دده کښت ټول په مفرد نومونو کی داخل دی

ابن الصلاح فرمایي په مفرد لقبونو کی سفینه د صحابی مثال دی دده نوم مهران یا بل څه شی
دی

مندل بن علی النعزی نوم عمرو دی

سحنون بن سعید دده نوم عبدالسلام دی مدونه دده کتاب دی مطین

مشکدانه الجعفی

داسی نور هم ډیر نومونه دی چی مونږ به یی په القابو کی ذکر کړو ان شالله

(۵۰) پنځوسم قسم: د اسما او کنیتونو پیژنده

دی باره کی محدثینو کتابونه لیکلی دی چی هغی کی علی بن المدینی مسلم نسایی دولابی ابن منده او الحاکم دی د حاکم دا کتاب ډیر مفید دی دده طریقه داده چی کنیت بیان کړی بیا د کنیت والا نوم هم ذکر کړی د بعضو نوم معلوم نه وی او د بعضو په نوم کی اختلاف وی

ابن الصلاح ددی خو قسمه ذکر کړی دی

اول د کوم راوی چی د کنیت نه علاوه بل هیڅ نوم نه وی لکه ابو بکر بن عبدالرحمان بن الحارث بن هشام المدنی په فقهاو سبعة وو کی دی د ده کنیت ابو عبدالرحمان دی

دغه شان ابو بکر بن محمد بن عمرو بن حزم دده کنیت ابو محمد دی

خطیب فرمایی ددی وارو څه مثال نشته

دا هو ویل شوی چی د ابن حزم د ابو بکر نه علاوه بل هیڅ کنیت نشته

د کومو راویانو چی د کنیت نه علاوه بل نوم نه وی هغی کی د شریک شاگرد ابو بلال الاشعری هم دی هغه فرمایی زما کنیت زما نوم دی

او ابو حصین بن یحی بن سلیمان الرازی ابو حاتم وغیره استاذ

دده نوم هم دده کنیت دی

دویم قسم کوم کس چی په خپل کنیت سره مشهور نه وی او نوم یی هم نا معلوم وی

لکه ابو اناس په نون سره صحابی دی

ابو شیبه الخدری چی د قسطنطینه په حصار کی قتل شوی وو او هلته دفن شوی وو ابو الابیض

د انس رضی الله عنه نه روایت کړی دی ابو بکر بن نافع د امام مالک استاذ ابو النجیب د نون

په زبر سره بعضی وایی چی د پینس والا تا سره دا د عبدالله بن عمرو مولی دی

ابو حرب بن ابی الاسود ابو حریرز الموقفی بن وهب استاذ موقوف د مصر یوه محله ده

دریم د چا چی دوه کنیته وی چی هغی کی یو کنیت او بل یی لقب وی

مثلا علی بن ابی طالب ددی کنیت ابو الحسن او بطور لقب ورته ابو تراب ویل کیږی

ابو الزناد عبدالله بن ذکوان دده کنیت ابو عبدالرحمان دی او بطور لقب ورته ابو الزناد ویل کیږی

ویل کیږی چی هغه به پدی لقب سره غصه کیده

ابو الرجال محمد بن عبدالرحمان دده کنیت ابو عبدالرحمان او لقب ابو الرجال دی ځکه چی دده لس بچی وو ابو تمیله یحیی بن واضح دده کنیت ابو محمد دی

ابوالاذان حافظ عمر بن ابراهیم دده کنیت ابو بکر او لقب ابوالاذان دی د اوږدو غوږونو په وجه به یی ورته دا لقب اغستو

ابو الشیخ الاصبهانی عبدالله دده کنیت ابو محمد او لقب ابو الشیخ دی

ابو حازم العبدوی عمر بن احمد دده کنیت ابو حفص او لقب ابو حازم دی دا خبره الفلکی په خپل کتاب الالقاب کی کړی ده

څلورم د چا چی دوه کنیته وی لکه ابن جریج دیته به ابو خالد او ابو الولید ویل کیدل عبدالله بن عمر العمری دده کنیت ابو القاسم وو بیا یی دا ترک کړ او ابو عبدالرحمان یی کیخوده

زه وایم د سهیلی دوه کنیته وو ابو القاسم او ابو عبدالرحمان

ابن الصلاح فرمایي زمونږ د استاذ شیخ مصور بن ابی المعالی دری کنیتونه وو

ابو بکر ابو الفتح ابو القاسم هغه د الفراوی نوی و

پینځم د چا نوم چی مشهور وی خو کنیت کی یی اختلاف وی د هغه دوه یا دری کنیتونه راجمع شوی وی

لکه د نبی علیه السلام د ازاد کړی شوی غلام زید بن حارثه په کنیت کی اختلاف دی ویل کیږی چی ابو خارجه یا ابو زید یا ابو عبدالله یا ابو محمد دی

داسی نور هم ډیر مثالونه دی چی د هغی دلته ذکر کول د تطویل باعث دی

شپږم قسم د چا کنیت چی مشهور او نوم کی اختلاف وی لکه ابو هریره رضی الله عنه دده په نوم کی اختلاف دی چی تقریبا د شلو نه ډیر اقوال پکی دی

ابن اسحاق ویلی دی دده نوم عبدالرحمان بن صخر دی دپته ابو احمد الحاکم هم ترجیح ورکړی په صحابه وو او نورو خلکو کی ددی ډیر مثالونه شته دی

د ابو بکر بن عیاش په نوم کی اختلاف دی یوولس اقوال پکښی دی

د ابو زرعه او ابن عبدالبر موقف دادی چی د ابن عیاش نه مروی دی چی هغه وایی زما نوم زما کنیت دی

وم قسم د چا په نوم او کنیت دواړو کی چی اختلاف وی ددی مثالونه ډیر کم دی لکه سفینه باره کی ویل کیږی چی دده نوم مهران یا عمیر یا صالح دی

او دده د کنیت باره کی ویل کیږی چی ابو عبدالرحمان یا ابو البختری دی

اتم کوم چی د خپل نوم او کنیت دواړو سره مشهور وی لکه ایمه ثلاثه ابو عبدالله مالک ابو عبدالله شافعی او ابو عبدالله احمد بن حنبل

او څلورم امام ابو حنیفه نعمان بن ثابت دی او دارنگه نور ډیر مثالونه شته

نهم کوم چی د خپل نوم په ځای په کنیت سره مشهور حالانکه د هغه نوم وو

لکه ابو ادريس خولانی عايد الله بن عبدالله

ابو مسلم خولانی عبدالله بن ثوب

ابو اسحاق السبيعي عمرو بن عبدالله ابو الضحی مسلم بن صبيح او ابو الاشعث الصنعانی

شراحيل بن اده

ابو حازم سلمه بن دينار ددی ډیر مثالونه دی

(۵۱) یو پنځو ستم قسم: د هغه چا پیژندل چې د کنیت نه بغیر په خپلنوم سره مشهور وی

ددی مثالونه ډیر زیات دی

ابن الصلاح د صحابه و د یو جماعت ذکر کړی د کومو کنیت چې ابو محمد دی مثلا اشعث بن قیس ثابت بن قیس جبیر بن مطعم حسن بن علی حویطب بن عبدالعزی طلحه بن عبیدالله عبدالله بن بحینه عبدالله بن جعفر عبدالله بن ثعلبه عبدالله بن زید موذن عبدالله بن عمرو بن العاص عبدالرحمان بن عوف کعب بن مالک او معقل بن سنان رضی الله عنهم اجمعین هغه د ابو عبدالله او ابو عبدالرحمان کنیتونو والاو صحابه ذکر هم کړیدی که مونږ چیرته دا ټول راجمع کړو نو دا فصل به ډیر اوږد شی

مناسب دا وو چې دا قسم د مخکنی قسم په اقسامو کی لسم قسم جوړ شوی وی

(۵۲) دوه پنځو ستم قسم د القابو معرفت

دی باره کی هم علماو ډیر کتابونه لیکلی دی پدی کی د ابو بکر احمد بن عبدالرحمان کتاب الالقاب ډیر مفید کتاب دی بیا د ابو الفضل ابن الفلکی کتاب دی ددی په پیژندلو کی فایده داده چې پدی لقب باندی دا گمان ونشی چې دا د بل چا دی که د یو چا شهرت په نامناسب لقب سره شوی وی نو محدثین دغه لقب صرف د پیژندگلو لپاره ذکر کوی نه د عیب جویی او مذمت لپاره

الله صرف د صحیح لاری توفیق ورکوی

عبدالغنی بن سعید المصری فرمایي ددوه بنو کسانو طرفته ددوه بدو القابو نسبت شوی دی معاویه بن عبدالکریم الضال گمراه دا د مکه په لاره کی ورک شوی وو عبدالله بن محمد الضعیف دا په جسمانی طور سره ضعیف وو حدیث کی ضعیف نه وو ابن الصلاح فرمایي دریم کس عارم خوشی کس ابوالنعمان محمد بن الفضل السدوسی ته لقب ایخودی شوی دی چې ښه سپری وو د بدو کارونو څخه ډیر لری وو او عارم شری او فسادی ته وایی

غندر د شعبه شاگرد محمد بن جعفر دده لقب وو

د ابو حاتم الرازی شاگرد محمد بن جعفر ته به یی هم غندر ویله

ابو نعیم الاصبهانی وغیره استاذ محمد بن جعفر ته به یی هم غندر لقب وو

او محمد بن جعفر بن دران البغدادی چی د ابو خلیفه الجمحی نه به یی روایت کوو دپته یی

هم غندر ویله ددی نه علاوه دنورو بعضو راویانو نوم هم غندر دی

غنجار د عیسی بن موسی لقب وو چی دا د مالک او ثوری شاگرد دی هغه ته یی خُکه غنجار

ویل چی د هغه دواړه غومبوری سره وو

دویم غنجار د متاخرینو خُخه ابو عبدالله محمد بن احمد البخاری وو چا چی تاریخ بخاری

لیکلی دی دا په ۴۱۲ کی وفات شوی

صاعقه د امام بخاری د استاذ محمد بن عبدالرحیم لقب دی خُکه د هغه حافظه انتهایی تیزه

وه

شباب د خلیفه بن خیاط لقب دی زنیج د امام مسلم د استاذ محمد بن عمرو الرازی لقب دی

رسته د عبدالرحمان بن عمرو لقب دی سنید د حسین بن داود المفسر لقب دی

بندار د کتب سته د مصنفینو د استاذ محمد بن بشار لقب دی خُکه هغه به په کثرت سره

احادیث بیانول

قیصر د امام احمد د استاذ ابو النضر هاشم بن قاسم لقب دی الاخفش د یو جماعت لقب دی

چی هغی کی احمد بن عمران البصری النحوی چی هغه د زید بن الحباب نه روایت کری او د

غریب الموطا په نوم یی کتاب لیکلی

ابن الصلاح فرمایي په نحوینو کی دری اخفشان مشهور دی

په هغوی کی دتولو نه مشر ابو الخطاب عبدالحمید بن عبدالمجید دی چی سیبویه یی په خپل

مشهور کتاب کی ذکر کوی

دويم ابو الحسن سعيد بن مسعه دى چې د سيويه د كتاب راوى دى

دريم ابو الحسن على بن سليمان دى چې د ابو العباس احمد بن يحيى او ابو العباس محمد بن يحيى المبرد شاگردان دى

مربع د محمد بن ابراهيم لقب دى جزره د صالح بن محمد بغدادى لقب دى كيلحه د محمد بن صالح بغدادى لقب دى ماغمه د على بن عبدالصمد بغدادى لقب دى ديه علان ماغمه هم ويل كيږي دغه شان د هغه دوه لقبونه ده

عبيد العجل د ابو عبدالله حسين بن محمد بن حاتم بغدادى لقب دى ابن الصلاح فرمايي دا پينځه بغداديان محدثين وو چې د يحيى بن معين شاگردان وو د هغوى لپاره دا القاب يحيى بن معين ايځي وو

سجاده د وكيع د شاگرد حسن بن حماد لقب دى د ابن عدى د استاذ حسين بن احمد لقب هم سجاده دى

عبدان د يو جماعت لقب دى چې د هغو څخه د بخارى استاذ عبدالله بن عثمان هم دى

دا بعضى القاب دى چې ابن الصلاح رحمه الله ذكر كړى دى

ددى ټولو ذكر كول د ډير طوالت باعث دى

(۵۳) درى پيځوستم قسم الموتلف والمختلف او ددى مشابه نومونه او

انساب

د كوم نومونو شكل چې په ليكلې كې يو شان او ويلو كې مختلف وي

ابن الصلاح فرمايي دا بهترين فن دى په محدثينو كې چې څوك دا نه پيژني د هغه غلطپاني ډير وي او هميشه شرمنده كيږي

دى باره كې مفيد كتابونه ليكل شوي دى چې هغى كې د ابن ماکولا كتاب كامل ترين كتاب دى (الاکمال) كه چيرته په هغى كې بعضى ځايونو كې نقص او كمى نه وي

زه وایم حافظ عبدالغنی بن نقطه په الاکمال باندی استدارک کړی دی چی هغی کی ډیر فایدی دی او په متاخرینو کی د حافظ ابو عبدالله النجار کتاب پدی باب کی نهایت مفید دی

ددی د مثالونو څخه بعضی په لاندی ډول دی

سلام او سلام عماره او عماره په کسره سره حزام او حرام عباس او عیاش غنام او عثمان
بشار او یسار بشر بسر بشیر یسیر نسیر حارثه جاریه جریر حریر حبان حیان رباح رباح سربیح
شربیح عباد عباد وغیره

العنسی العیشی العبسی الحمال الجمال الخیاط الحنات الخباط البزار البزاز الایلی
البصری النصری الثوری التوری الجریری الحریری السلمی السلمی په پینس سره

الهمدانی الهمدانی داسی نور ډیر مثالونه شته

دا شیان په خپلو مقاماتو کی د بهترین ذهن په ذریعی یادیری

او الله تعالی د بنده سره مدد کوی اسانی پیدا کوی او مونږ د هغه نه مدد غواړو

(۵۴) څلورپینځوسم قسم د اسماء او انسابو څخه د متفق او مفترق

پېژندنه

دی باره کی خطیب یو غټ کتاب المتفق والمفترق لیکلی دی شیخ ابو عمرو بن الصلاح ددی ډیر اقسام ذکر کړی دی

۱- دوه یا ډیر راویان په خپل نوم او د پلار په نوم کی متفق وی مثلاً د خلیل بن احمد په نوم ۶ راویان دی

یو نحوی بصری دی چی د ټولو نه مخکی یی علم عروض ایجاد کړی وو بعضی علما وایی چی د نبی علیه السلام نه پس د خلیل بن احمد د پلار د نوم نه علاوه د چا نوم احمد نشته د ابو السفر سعید بن احمد نه لکه دا قول د ابن معین رحمه الله دی نور وایی چی دده نوم سعید بن یحمد دی

دویم ابو بشر المزنی هم بصری دی ده د مستنیر بن اخضر څخه هغه د معاویه بن قره نه روایت کړی دی د هغه نه عباس العنبری او یو جماعت روایت کوی

دریم: اصبهانی دی چی د روح بن عباده وغیره نه روایت کوی

څلورم: ابو سعید السجزی د خراسان مشهور قاضی فقیه حنفی دی چی د ابن خزیمه او د هغه د طبقی والاو څخه روایت کوی

پینځم: ابو سعید البستی شافعی دی هغه د شیخ ابو حاتم الاسفراینی نه علم حاصل کړی وو او اندلس ته داخل شوی وو

دویم قسم: د احمد بن جعفر بن حمدان په نوم څلور راویان دی ۱ القطیعی البصری الدینوری الطرسوسی محمد بن یعقوب بن یوسف دوه دی دواړه نیسابوری دی

ابو العباس الاصم او ابو عبدالله الاخرم دی

دریم: د ابو عمران الجونی په نوم دوه کسان دی عبدالملک بن حبیب تابعی او موسی بن سهل جی د هشام بن عروه نه روایت کوی

ابو بکر بن عیاش دری کسان دی

۱- مشهور قاری ۲- د غریب الحدیث مصنف السلمی الباجدایی چی په ۲۰۴ کی وفات شوی ۳ حمصی مجهول دی ۴ صالح بن ابی صالح

پینځم: محمد بن عبدالله الانصاری دوه د یو د بخاری استاذ او د مشهور کتاب جز مولف دویم ضعیف راوی دی چی د هغه کنیت ابو سلمه دی

دا باب هم ډیر وسیع دی ددی ډیر شاخونه دی دا په تجربه او بعضی وخت د یو شی په معلومولو سره حاصلیری

(۵۵) پینځه پنځو ستم قسم : دا قسم د سابقه دوه اقسامو څخه مرکب

دی

خطیب بغدادی دی بار کی کتاب تلخیص المتشابه فی الرسم لیکلی دی ددی مثال موسی بن علی د عین په زبر سره چی د یو جماعت نوم دی او موسی بن علی د عین په پینس سره مصری عالم دی چی د تابعینو څخه روایت کوی

ددی څخه المخرمی په پینس د میم سره او المخرمی په زبر د میم سره دی

ددی څخه ثور بن یزید الحمصی او ثور بن زید الدیلی الحجازی دی

ابو عمر الشیبانی النحوی اسحاق بن مرار او یحی بن ابی عمرو السیبانی دی

د مسلم استاذ عمرو بن زرارہ النیسابوری او ابو القاسم البغوی استاذ عمرو بن زرارہ الحدیثی دی

(۵۶) قسم: د سابقه قسم نه علاوه بل قسم دی

ددی معنی او مفهوم دادی چی چی د هغه خپل نو او د پلار نوم یا نسبت یو وی لیکن عمر کی د یو بل نه جدا وی یو متاخر او بل متقدم وی

مثلا یزید بن الاسود خزاعی صحابی دی او یزید بن الاسود الجرشى تابعی دی چا چی د جاهلیت زمانه موندلی وه او په شام کی اوسیده دا هغه دی چی معاویه رضی الله عنه ترینه د باران دعا غوښتی وه البته اسود بن یزید د عبدالله بن مسعود د شاگردانو څخه مشهور تابعی دی

د اوزاعی شاگرد او د امام احمد استاذ ولید بن مسلم دمشقی دی او یو بل ولید بن مسلم هم شته چی بصری دی

مسلم بن ولید بن ربیع مدنی دی دده نه عبدالعزیز بن محمد الداوردی وغیره روایت کوی او بخاری ته په خپل تاریخ کی وهم شوی هغه دده نوم ولید بن مسلم لیکلی دی

زه وایم زمونږو شیخ حافظ المزی په تهذیب کی دده بیان په پوره توجه سره کړی دی هغه په ښی طریقې سره د متقدمینو او متاخرینو مابین کی فرق کړی دی

ما پخپل کتاب التکمیل کی د ډیرو بنو شیانو اضافه په هغه باندی کړی ده

(۵۷) وه پینځو ستم قسم: کوم خلک چی د خپل پلار نه علاوه بل چا ته

منسوب وی د هغوی معرفت

ددی ډیر اقسام دی:

۱- کوم چی د خپلو مورگانو طرفته منسوب دی مثلا د عفرا دوه ځامن چی د بدر په جنگ کی یی ابو جهل زخمی کړی وو ددوی مور عفرا بنت عبید ده او ددوی والد حارث بن رفاعه دی ددوی دریم ورور ته عوذ یا عون یا عوف وایی

بلال بن حماد الموذن دده د پلار نوم رباح دی

ابن ام مکتوم الاعمی دا هم موذن دی ده به بعضی وختونو کی د نبی علیه السلام په غیر موجودگی کی امامت هم کوو ویل کیږی چی دده نوم عبدالله بن زایده یا عمرو بن قیس دی

عبدالله بن اللتیبه صحابی دی ده ته ابن الاتیبه هم ویل کیږی

سهیل بن بیضا او دده دوه ورونه د بیضا نوم دعد دی او دده د پلار نوم وهب دی

شرحبیل بن حسنه په شام کی د صحابه د امیرانو څخه وو حسنه دده د مور نوم دی دده پلار عبدالله بن مطاع دی

عبدالله بن بحینه دده مور بحینه او پلار مالک بن قشب دی

سعد بن حبته دده مور او بجیر بن معاویه دده پلار په تابعینو او ورستونو کی محمد بن الحنفیه دده د مور نوم خوله او لقب حنیفه دی دده والد علی بن ابی طالب رضی الله عنه دی

اسماعیل بن علیه دده مور ده او ابراهیم یی پلار ده د حدیث او فقه د امامانو څخه دی او ډیر نیک انسان وو

زه وایم هغه ابن علیه چی ډیر فقها یی یادوی هغه د اسماعیل بن علیه ځوی ابراهیم دی چی یو بدعتی انسان او د خلق قران قایل وو

ابن هراسه دا ابو اسحاق ابراهيم بن هراسه دی شيخ عبدالغنى بن سعيد المصرى فرمايى
هراسه دده مور او سلمه دده پلار دی

ددى خلکو څخه هغه هم دی چې د خپلى نيا طرفته منسوب وى

مثلا يعلى بن منيه ربير بن بكار فرمايى دا دده نيا اميه ده

بشير بن الخصاصيه دده د پلار نوم معبد او خصاصيه دده ددريم نيکه د مور نوم دی

ابن الصلاح فرمايى : زمونږ پدى نژدى زمانه کى زمونږ استاذ عبدالوهاب بن على البغدادى په
ابن سکينه سره مشهور وو سکينه دده د نيا نوم وو

زه وایم دغه شان زمونږ استاذ ابن تیمیه دده نوم احمد بن عبدالحلیم دی تیمیه دده د نیکونو
مور ده

پدى کى بعضى د خپل نيکه طرفته منسوب وى لکه نبى عليه السلام چې د غزوه حنين په موقع
کله صحابه وليدل چې د کفارو طرفته يى منډى وهلى هغوى ته يى اواز وکه او خپل تعارف يى
ورته بيان کړ چې زه نبى يم دی کى هيڅ شک نشته زه د عبدالمطلب ځوى يم

حالانکه هغه محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب دی

او ابو عبيده بن الجراح عامر بن عبدالله بن الجراح الفهرى دی دا د عشره مبشره و څخه دی د
تولو نه مخکى دا په شام باندى امير مقرر شوى وو دده امارت د خالد بن وليد نه پس شوى وو

مجمع بن جاريه دا مجمع بن بن يزيد بن جاريه دی

اب جريج دا عبدالملک بن عبدالعزيز بن جريج دی

ابن ابى ذيب دا محمد بن عبدالرحمان بن ابى ذيب دی

احمد بن حنبل اصل کى احمد بن محمد بن حنبل الشيبانى دی چې د امامانو څخه وو

ابو بکر بن ابى شيبه اصل کى عبدالله بن محمد بن ابى شيبه ابراهيم بن عثمان د مصنف
مصنف دی

دغه شان دده دوه وروڼه عثمان بن ابی شیبه او قاسم بن ابی شیبه

ابو سعید بن یونس د تاریخ مصر مصنف دده نوم عبدالرحمان بن احمد بن یونس بن عبدالاعلی دی

کوم خلک چی د خپل پلار نه علاوه بل چا ته منسوب دی هغوی شخه مقداد بن عمرو بن ثعلبه دی اسود عبد یغوث ځوی او دهغه والده دویم خاوند وو هغه ددی په غیره کی لوی شوی وو هغی دی لره خپل ځوی گرځولی وو نو دده نوم د هغی سره منسوب شو
حسن بن دینار اصل کی حسن بن واصل دی دینار دده د دویم پلار نوم دی
ابن ابی حاتم فرمایي: حسن بن دینار بن واصل (الجرح والتعديل ۱۱۲)

(۵۸) اته پنځو ستم قسم : داسی نسب چی د ظاهر خلاف وی

لکه ابو مسعود عقبه بن عمرو البدری دی بخاری فرمایي هغه بدر کی حاضر شوی وو جمهور د هغه مخالفت کړی او فرمایي چی هغه بدر کی اوسیده دی وجی نه ورته بدری وایی
سلیمان بن طرخان التمیمی د تمیمیانو شخه نه وو هغه صرف د هغو سره پاتی شوی وو دی وجی نه ورته دا نوم وایی
هغه د بنو مره مولی وو

ابو خالد الدالانی دالان د همدان یو شاخ دی هغه پدی کی پاتی شوی وو که نه یی نو هغه د بنو الاسد غلام وو

ابراهیم بن یزید الخوزی د مکه په یو غر خوز کی پاتی شوی وو

عبدالملک بن ابی سلیمان العززی دا د بنو فزاره یو شاخ دی دا په کوفه کی پدی عزم علاقه کی پاتی شوی وو

محمد بن سنان العوقی دا د عبدالقیس قبیلی یو شاخ دی دا اصل کی باهلی وو لیکن بصره کی ددوی سره پاتی شوی وو

احمد بن يوسف السلمی د مسلم استاذ الازدی دی لیکن د خپلی مور د قبیلی السلم طرفته منسوب دی دغه شان دده نوسی ابو عمرو اسماعیل بن نجید السلمی او دده نوسی ابو عبدالرحمان السلمی الصوفی

ددی باب څخه مقسم ته د ابن عباس رضی الله عنهما مولى ویل شوی ځکه هغه به اکثر د ابن عباس سره اوسیده که نه یی هغه د عبدالله بن حارث بن نوفل غلام وو

خالد الحذا ته ځکه حذا وایی چی هغه به موچیانو سره ډیر کیناسته

یزید الفقیر ددی د شاه په هلوکو کی درد وو ځکه ورته فقیر وایی

(۵۹) نهه پنځوستم قسم د سرو او بنځو په نومونو کی د مبهم نومونو

پیژندنه

دی باره کی شیخ عبدالغنی بن سعید المصری کتاب الغوامص والمبهمات لیکلی دی

او خطیب بغدادی او نورو هم کتابونه لیکلی دی

دا خبره د حدیث د سندونو د جمع کولو نه پس ددویم روایت څخه معلومیږی مثلاً د عبدالله بن عباس رضی الله عنهما څخه روایت دی چی یو کس وویل ای د الله رسول ایا هر کال حج فرض دی؟ دا پوښتنه کونکی اقرع بن حابس دی

ابو سعید خدری نه روایت دی چی هغوی په یو قبیلی بانندی تیر شو چی د هغی مشر یو زهریلا شی چیچلی وو بیا یو صحابی هغه دم کړ د یو کس نه مراد پخپله ابو سعید الخدری رضی الله عنه دی

ددی قسم ډیر مثالونه دی چی دلته یی ذکر کول باعث طوالت دی

ابن الاثیر په خپل کتاب جامع الاصول ددی په اخر کی پدی توجه ورکړی ده

شیخ نووی دی باره کی د خطیب کتاب مختصر کړیدی

د حديث د حکم د معرفت په مقابله کې دا قسم د کمې فايدي والا دی لیکن ددی باوجود ډیر محدثین پدی باندی توجه ورکوی

دی کی اهمه خبره داده چی که سند کی ابهام وی مثلا عن فلان عن فلان یا عن ابیه عن عمه عن امه وغیره بیا بل سند کی ددی مبهم نوم معلوم شی یا دده ثقه یا ضعیف والی معلوم شی یا دا پته وشی چی دده باره کی لا تر وسه تلاش شروع دی پدی قسم کی دا خبره په ټولو کی اهم ده

(۶۰) شپتم قسم : د راویانو د پیدایش وفات او عمر پیژنده

دی دپاره چی معلومه شی چی هغی د چا سره ملاقات کړی او چا سره نه هغه دروغجن دی یا مدلس دغه شان د متصل او منقطع پته لگی

سفیان ثوری فرمایي کله چی راویانو ددروغو استعمال وکه نو مونږ د هغوی په مقابلی کی د تاریخ استعمال وکه حفص بن غیاث فرمایي که ستاسو په یو راوی باندی شک وی نو د کلونو څخه د هغه محاسبه وکړی یعنی د هغه د عمر حساب ولگوی او هغه چی د چا نه روایت کوی د هغه د عمر هم حساب ولگوی

حاکم فرمایي کله چی محمد بن حاتم الکشی زمونږ خواته راغلی نو د عبد بن حمید نه یی حدیثونه بیان کړل ما د هغه نه د هغه د پیدایش باره کی ټپوس وکه نو هغه وویل چی په ۲۶۰ کی پیدا شوی دی ما خپلو ملگرو ته وویل دا کس دعوی کوی چی دده د عبد بن حمید د وفات نه دیارلس کاله پس سماع کړی ده

ابن الصلاح فرمایي په صحابه وک ی دوه کسان داسی دی چی شپيته کاله یی په جاهلیت کی او شپيته په اسلام کی تیر کړی دی هغه حکیم بن حزام او حسان بن ثابت دی ددواړه عمر یو سلو شل کاله وو

ابن اسحاق نه مروی دی چی د حسان بن ثابت بن منذر بن حزام دی کی د هر یو عمر یو سلو شل کاله وو

ابو نعیم الاصبهانی فرمایي په عربو کی ددی پشان بل مثال نشته

زه وایم په عربو کی د یو جماعت ددی نه هم ډیر عمر تیر شوی دی د ابو نعیم مطلب دادی چی مسلسل طور سره د یو سلو شلو کالو نیکه خوی نوسی او ډر نوسی داسی مثال نشته

د سلمان فارسی باره کی عباس بن یزید اجماع نقل کړی ده چی هغه ۲۵۰ کاله ژوندی وو او ددی نه په ډیر کی اختلاف دی چی ایا هغه ۳۵۰ کاله ژوندی پاتی شوی وو

ابن الصلاح رحمه الله د مشهورو کسانو د وفات تاریخونه ذکر کړی دی

نبی علیه السلام د مشهور قول مطابق د ۶۳ کالو په عمر کی د پیر په ورځ ۱۲ ربیع الاول ۱۱ هجری باندی وفات شوی

ابو بکر رضی الله عنه د ۶۳ کالو په عمر د جمای په میاشت دیارلسم هجری باندی وفات شوی وو

عمر رضی الله عنه د ۶۳ کالو په عمر په ۲۳ هجری د ذوالحجه په میاشت کی وفات شوی

زه وایم د مکه نه مدینی ته د هجرت والا تاریخ د ټولو نه مخکی عمر رضی الله عنه جاری کړی وو لکه دا خبره مونږ د هغه په سیرت او د تاریخ په کتاب کی لیکلی ده

هغه په ۱۶ هجری کی دا حکم جاری کړی وو

عثمان رضی الله عنه د شهادت په وخت کی د هغه عمر ۸۰ یا ۹۰ کاله وو هغه په ۳۵ هجری د ذوالحجه په میاشت کی شهید شوی وو

علی رضی الله عنه په څلویښتم هجری د ۶۳ کاله په عمر وفات شو

طلحه او زبیر رضی الله عنهما د جنگ جمل په موقع په ۳۶ هجری شهیدان شوی وو حاکم فرمایي د شهادت په وخت ددواړو عمر ۶۴ کاله وو

سعد رضی الله عنه په ۵۵ هجری د ۷۳ کاله په عمر کی وفات شوی

هغه په عشره مبشره وکی د ټولو نه اخر کی وفات شوی

سعید بن زید په ۵۱ هجری د ۷۳ یا ۷۴ کاله په عمر وفات شوی

عبدالرحمان بن عوف په ۳۲ هجري د ۷۵ کاله په عمر وفات شوی

ابو عبیده په ۱۸ هجري د ۵۸ کاله په عمر وفات شوی

الله دی د ټولو نه راضی شی

زه وایم په عبادله وکی عبدالله بن عباس ۶۸ هجري کی ابن عمر او ابن زبیر په ۷۳ او عبدالله

بن عمرو بن العاص ۶۷ هجري باندي وفات شوی

د امام احمد په نزد عبدالله بن مسعود د عبادله و څخه نه دی البته د جوهری په نزد د هغوی

څخه دی د هغه وفات ۳۱ کی شوی

ابن الصلاح فرمایي

دویم: د پښخه مذاهبو ایمه د کومو اتباع چی کیری د هغوی وفات په لاندی ډول دی

سفیان ثوری په بصره کی د ۶۴ کاله په عمر ۱۶۱ هجري کی وفات شوی مالک بن انس په

مدینه کی ۱۷۹ هجري کی وفات شوی د هغه عمر د ۸۰ نه زیات وو

ابو حنیفه په بغداد کی د ۷۰ کاله په عمر ۱۵۰ کی وفات شوی وو

محمد بن ادريس الشافعي په مصر کی د ۵۴ کاله په عمر ۲۰۴ کی وفات شوی

احمد بن حنبل په بغداد کی د ۷۷ کاله په عمر ۲۴۱ کی وفات شوی

زه وایم د شام خلک دوه سوه کاله د اوازاعی په مسلک باندي وو

هغه د ۶۰ کالو په عمر د شام په ساحل بیروت کی ۱۵۷ کی وفات شیو دغه شان اسحاق بن

راهویه یو امام وو چی تابعداری به یی کیده یو جماعت به د هغه تقلید کوواو د هغه په مسلک

به روان وو هغوی ته اسحاقیه ویل کیری دده وفات د ۷۰ کاله په عمر ۲۴۸ کی شوی

ابن الصلاح فرمایي

د پښخه کتابونو د مصنفینو سن وفات

بخاری په ۱۹۴ کی پیدا او د عید الفطر په ورځ د خرتنگ په کلی کی په ۲۵۶ هجری کی وفات شوی

مسلم بن الحجاج د ۵۵ کاله په عمر کی په ۲۶۱ کی وفات شوی

ابو داود ۲۷۵ کی وفات شوی

ترمذی د هغه نه څلور کاله پس ۲۷۹ کی وفات شوی دی

ابو عبدالرحمان النسای ۳۰۳ کی وفات شوی

زه وایم ابو عبدالله محمد بن یزید بن ماجه القزوینی د سنن ابن ماجه مصنف چی په دی کتاب سره د کتب سته تکمیل شوی او د بخاری او مسلم نه پس د سنن اربعه تکمیل شوی وو د کوم اطراف چی حافظ ابن عساکر مرتب کړی او دغه شان زمونږ شیخ حافظ مزی ددی کتاب په راویانو باندی توجه کړی ده دا کتاب ډیر مفید دی ددی فقهی تبویب قوی دی

هغه په ۲۷۳ کی وفات شوی وو

ابن الصلاح فرمایي پینځم

وه محدثین چی د هغوی د کتابونو څخه زمونږ په زمانه کی فایده حاصله کړی شوه

ابو الحسن الدارقطنی ۸۹ کاله په عمر کی ۳۸۵ کی وفات شوی

ابو عبدالله الحاکم نيسابوری د صفر په میاشت کی په ۴۰۵ هجری باندی د اتیا کاله په عمر کی وفات شوی عبدالغنی بن سعید المصری د ۷۰ کاله په عمر کی په صفر ۴۰۹ کی وفات شوی

ابو نعیم الاصبهانی د ۹۶ کاله په عمر کی په ۴۳۰ کی وفات شوی

په دویمه طبقه کی شیخ ابو عمر بن عبدالبر د ۹۵ کاله په عمر کی ۴۶۳ کی وفات شوی

بيا ابو بكر احمد بن حسين البيهقي په نيسابور كې د ۷۴ كاله په عمر كې ۴۵۸ كې وفات شوى وو

بيا ابو بكر البغدادي د ۷۱ كاله په عمر ۴۶۳ كې وفات شوى

زه وايم ددى علماو سره د هغه خلكو تذكره هم پكاره وه چې د هغوى كتابونه د محدثينو په نزد مشهور دي

لكه المعجم الكبير المعجم الاوسط المعجم الصغير وغيره د كتابونو مصنف طبراني په ۳۶۰ كې وفات شوى

حافظ ابو يعلى الموصلى حافظ ابو بكر البزار او امام الايمه محمد بن اسحاق بن خزيمه د صحيح بن خزيمه مصنف په ۳۱۱ كې وفات شوى وو

دغه شان د صحيح بن حبان مصنف ابو حاتم محمد بن حبان البستي ۳۵۴ كې وفات شوى وو او د كامل ابن عدى مصنف حافظ ابو احمد بن عدى ۳۶۷ كې وفات شوى وو

(۶۱) د راويانو څخه د ثقه او ضعيف پيژندنه

په علوم حديث كې دا فن د ټولو نه مهم او اعلى دى ځكه پدى سره د حديث د سند ضعف او صحت معلوميرى علماو په مخكنى او وسنى زمانه كې پدى فن كې ډير كتابونه ليكلي دي كې ډير مفيد كتاب د ابن ابى حاتم كتاب دى (الجرح والتعديل)

د ابن حبان دوه كتابونه يو كتاب الثقات دويم كتاب المجروحين دى

او د ابن عدى كتاب الكامل هم مفيد دى

د تاريخ ډير كتابونه مشهور دي چې هغى كې د حافظ ابو بكر احمد بن على الخطيب تاريخ بغداد د حافظ ابو القاسم بن عساكر تاريخ دمشق زمونږ شيخ حافظ ابو الحجاج المزى تهذيب الكمال او زمونږ استاذ ابو عبدالله الذهبى ميزان الاعتدال ډير جليل القدر كتابونه دي

ما دا دواړه کتابونه یو ځای کړی دی او د جرح او تعدیل په باب کی می پری زیادت کړی دی ما د خپل کتاب نوم التکمیل فی معرفه الثقات والضعفا والمجاهیل ایخی دی دا کتاب د ماهر فقیه او محدث لپاره مفید دی

که په راویانو باندی د جرح کولو مقصد د الله رسول او قران مجید او مسلمانانو خیرخواهی وی نو دا د غیبت څخه ندی بلکی دداسی کار کونکی ته به ددی مقصد په وجه ثواب میلاویږی

یحی بن سعید القطان ته وویل شو ایا ته ددی نه نه یریری چی د کومو خلکو حدیث تاسو پریخی دی هغه د قیامت په ورځ ستا سره بحث وکړی

هغه وفرمایل که دا خلک د قیامت په ورځ زما دشمنان وی دا ماته ددی نه خوبه ده چی نبی علیه السلام زما دشمن وی

ابو تراب النخشی د امام احمد نه واوریدل چی په بعضی راویانو باندی یی جرح کوله هغه وویل ایا ته د علماو غیبت کوی امام احمد وفرمایل ویحک دا نصیحت دی غیبت ندی

ویل کیږی چی په راویانو باندی د ټولو نه مخکی شعبه بن الحجاج جرح کړی ده

یحی بن سعید د هغه تابعداری وکړه بیا د هغه شاگردانو احمد بن حنبل علی بن المدینی یحیی بن معین او عمرو ابن علی الفلاس وغیره دا علم استعمال کړ

دی علم کی مالک هشام بن عروه او د سلف صالحینو یو جماعت کلام کړی دی نبی علیه السلام فرمایي دین د خیرخواهی نوم دی صحیح مسلم ۵۵

بعضی خلکو په بعضو علماو باندی جرح کړی لیکن هغی ته چا اعتبار ندی ورکړی ځکه ددی جرح مقصد مشهوره دشمنی ده

ددی په مثالونه کی ذکر کیږی چی محمد بن اسحاق په امام مالک باندی او امام مالک په محمد بن اسحاق باندی جرح کړی سهیلی دی باره کی تفصیل لیکلی دی

دغه شان د نسایی جرح په احمد بن صالح باندی (مردود جرح ده) ځکه احمد بن صالح هغه د مجلس څخه د حاضریدو نه منع کړی وو

(۶۲) دوه شپيتم قسم : د هغه راويانو پيژندل چي په اخري عمر كي د**اختلاط ښكار شوي وو**

خوف تكليف مرض يا د څه خاص حادثي د وجي نه د راويانو اختلاط مثلا كله چي د عبدالله بن لهيعه كتابونه ضايع شول نو د هغه حافظه د اختلاط ښكار شو

دداسي روايانو نه چي چا د اختلاط نه مخكي حديث اوريدلي وي هغه به مقبول وي او چا چي وروسته اوريدلي وي يا شك وي چي نو ددي روايت به مقبول نه وي

كوم خلك چي په اخري عمر كي د اختلاط ښكار شوي وو د هغي نه بعضي په لاندې ډول دي
عطا بن سايب ابو اسحاق السبيعي حافظ ابو يعلى الخليلي فرمايي ابن عيينه دده نه د اختلاط نه وروسته حديث اوريدلي دي

سعيد بن ابى عروبه وكيع او معافى بن عمران د ده نه د اختلاط نه پس سماع كړى ده

مسعودى ربيعى او صالح بن التوامه

حصين بن عبدالرحمان نسايى فرمايي سفيان بن عيينه د وفات نه دوه كاله مخكي د اختلاط ښكار شوى دا خبره يحيى بن سعيد القطان نقل كړى ده

عبدالوهاب الثقفى دا خبره ابن معين كړيده

عبدالرزاق بن همام احمد بن حنبل فرمايي هغه د پوندوالى نه پس د اختلاط ښكار شوى وو بيا به يي تلقين قبلوو نو چا چي د هغه نه د اختلاط نه پس اوريدلى دي هغي له هيڅ اعتبار نشته

ابن الصلاح فرمايي ما ليدلى چي طبرانى د اسحاق بن ابراهيم عن عبدالرزاق نه منكر احاديث بيان كړى دي نو كيداي شي چي دا ده د عبدالرزاق څخه د اختلاط نه پس روايت كړى وي

ابراهيم الحربى فرمايي كله چي عبدالرزاق وفات شو هغه وخت كي د اسحاق بن ابراهيم عمر شپږ يا وه كاله وو

عالم په اخري عمر كې د اختلاط ښكار شوی وو

ددې نه پس لاندینی خلكو ته اختلاط شوی وو

ابو قلابه الرقاشی

ابو احمد الغطریفی ابو ابو بكر بن مالك القطیعی ډیر بوډا شوی وو تر دې چې دا به ورته هم

معلومه نه وه چې هغوی ته څه اورول کیری

(۶۳) دري شپيتم قسم : د طبقاتو پیژندل

دا اصطلاحی امر دی بعضی خلك ټولو صحابه و ته یو طبقه وایی بیا د هغی نه پس تابعین

دویمه طبقه او بیا دریمه طبقه تبع تابعین

ددې تایید ددی حدیث نه کیری نبی علیه السلام فرمایی د ټولو نه بهترینه زمانه زما ده بیا چې

هغی ته نزدی وی بیا چې هغی ته نزدی وی

هغه د خپلی زمانی نه پس دوه یا دري زمانی ذکر کړی دی

بعضی خلك د صحابه و ډیر طبقات گړځوی دغه شان د تابعینو او د هغوی نه د وروستنو

خلكو

بعضی خلك څلویښت کاله ته یو قرن وایی

دی باره کی د ټولو نه بهترین کتاب د محمد بن سعد کاتب الواقدی الطبقات

او دغه شان زمونږ استاذ الذهبی کتاب التاریخ دی

د هغه کتاب طبقات الحفاظ هم مفید کتاب دی

(۶۴) څلور شپيتم قسم : د راویانو او علماو څخه د موالی پیژندنه

دا د اهم اقسامو څخه دی

بعضی وخت یو کس یوی قبیلې ته منسوب وی او اوریدونکی دا گمان کوی چی هغه ددی
قبیلې یو فرد دی حالانکه هغه ددوی ازاد کړی شوی غلام وی لهذا ددی تمیز پکار دی چی
صحیح خبره واضحه شی

اگر چی حدیث کی راخی د یو قوم ازاد کړی شوی غلام د هغوی څخه وی (صحیح البخاری
۶۳۸۰)

ددی څخه ابو البختری سعید بن فیروز دی هغه د طی قبیلې مولی وو دغه شان ابو العالیه
الریاحی

او لیث بن سعد الفهمی عبدالله بن وهب القرشی دا د قریشو مولی وو

عبدالله بن صالح کاتب اللیث جهینه قبیلې مولی وو

ددی ډیر مثالونه شته

د امام بخاری په حالاتو کی چی ویل کیږی چی د جعفی قبیلې مولی دی نو ددی وجه داده چی
دده نیکه د جعفی قبیلې د بعضی کسانو په لاس مسلمان شوی وو

دغه شان حسن بن عیسی الماسرجی چی د عبدالله بن مبارک طرفته یی نسبت شوی ځکه هغه
د عیسیانو څخه وو او د ابن المبارک په لاس مسلمان شوی وو

بعضی ولایت د معاهدی د وجی نه وی لکه د امام مالک بن انس په نسب کی ویل کیږی چی
هغه د تمیمیانو مولی وو حالانکه هغه اصل کی حمیری دی لیکن د هغه نیکه مالک بن ابی
عامر د تمیمیانو معاهد وو

هغه به د طلحه بن عبدالله سره ملازمت کولو دی وجی نه هغه د تمیمیانو طرفته منسوب کړی
شو

صحیح مسلم کی روایت دی چی کله عمر رضی الله عنه کله د حج یا عمری لپاره په لاره روان
وو نو د مکی په لاره کی ورته د هغه نایب میلاو شو هغه تری پوښتنه وکړه تا په شاته خلکو
بانندی څوک مقرر کړ

هغه وويل ابن ابي عمر رضی الله عنه وفرمايل ابن ابي خوک دی

هغه وويل د موالی څخه یو کس دی

هغه وفرمايل ما د نبی علیه السلام څخه اوریدلی دی الله ددی علم په وجه یو قوم اوچتوی او بل قوم بنکته کوی

زهري فرمایي چی هشام بن عبدالملک د هغه نه تپوس وکړ چی د مکه د خلکو سردار څوک دی ما وويل عطا بن ابی رباح هغه وويل د یمن والاو قاید څوک دی ما وويل طاوس هغه وويل د شام والاو قاید څوک دی هغه ما وويل مکحول

هغه وويل د مصر د خلکو؟ ما وويل یزید بن ابی حبيب

هغه وويل د جزیری والاو ما وويل میمون بن مهران

هغه وويل د خراسان والاو ما وويل ضحاک بن مزاحم هغه وويل د بصری والاو ما وويل حسن بصری

هغه وويل د کوفی والا ما وويل ابراهیم النخعی

هغه وایی د هر کس باره کی به هغه پوښتنه کوله چی دا د عربو څخه دی که د عجمو

زهري به فرمايل د موالی څخه

کله چی اخیر ته ورسیده نو هغ هوويل ای زهري قسم په الله د عربو موالی به د هغوی سرداران وگرځی

تر دی چی په منبرونو به د هغوی خطبی وی او عرب به لاندی ناست وی

ما وويل ای امیر المومنین دا دا الله حکم او دین دی چا چی دا یاد کړ قاید به وگرځی او چا چی دا ضایع کړ نو هغه به بنکته شی

زه وایم

بعضی بانډه چيانو د بصری د خلکو نه پوښتنه وکړه ددی ښار سردار څوک دی
 هغوی وویل حسن بصری هغه وویل ایا هغه ازاد کړی شوی غلام دی
 هغوی وویل هو هغه وویل دا په څه وجه سردار وگرځیده هغوی وویل دا خلک د هغه د علم
 محتاج دی او هغه ددوی دد نیا محتاج ندی

(۶۵) قسم : د راویانو د وطن او علاقه پیژندل

ډیر علما پدی باندی توجه ورکوی او بعضی وخت ددی ډیری فایدی ښکار کیری
 د راوی د استاذ معرفت بعضی وخت کی دا د نورو سره مکس کیری نو کله چی مونږ ته ددی
 علاقه معلومه وی نو عام طور سره به ددی تعین کیده او دا ډیر جلیل القدر کار دی
 عرب خلک د قبیلو د قبیلی د شاخونو د خاندانونو د کورونو طرفته منسوب وی البته عجمی
 خلک د قومونو کلو او علاقه طرفته منسوبولی شی
 بنی اسرایل د اولاد یعقوب طرفته منسوب وو بیا چی کله اسلام راغلی او خلک په مختلف
 ځایونو کی منتشر شول نو هغوی د ملکونو ښارونو او کلو طرفته منسوب کړی شو
 کوم کس چی به یو کلی کی اوسیده نو هغه به مخیر وو چی د کلی طرفته ځان منسوبوی یا د
 ملک ښار طرفته
 که یو کس به د یوی علاقې اوسیدونکی وو بیا به بلی علاقې ته لاره نو هغه ته به اختیار حاصل
 وو چی کومی طرفته ځان منسوبوی بهتره داده چی ددواړو ذکر وشي مثلا وویل شی شامی بیا
 عراقی یا دمشقی بیا مصری
 بعضی وایی کله چی یو کس په یو ځای کی څلور کاله یا ددی نه ډیر پاتی شی د هغه طرفته یی
 نسبت صحیح دی

لیکن دی کی نظر دی او الله ته پته ده چی کوم شی صحیح دی

دا اخری الفاظ دی چی الله تعالی پدی سره ماته د اختصار علوم الحديث د لیکلو توفیق را کړی
وو

او حمد ثنا او احسان ټول د الله لپاره دی
وصلی الله علی سیدنا محمد صلی الله علیه وسلم

ختم شو: ۱۳ ذوالحجه ۱۹۳۹ هجری

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**